

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Dimitrij Komic

**SREDOZEMSKI DIALOGI EVROPSKE UNIJE, ORGANIZACIJE
SEVERNOATLANTSKE POGODBE IN ORGANIZACIJE ZA
VARNOST IN SODELOVANJE V EVROPI: DOPOLNJEVANJE ALI
PODVAJANJE?**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Dimitrij Komic

Mentor: red. prof. dr. Anton Bebler

**SREDOZEMSKI DIALOGI EVROPSKE UNIJE, ORGANIZACIJE
SEVERNOATLANTSKE POGODBE IN ORGANIZACIJE ZA
VARNOST IN SODELOVANJE V EVROPI: DOPOLNJEVANJE ALI
PODVAJANJE?**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

Profesorju dr. Antonu Beblerju se zahvaljujem za strokovno pomoč pri izdelavi diplomskega dela.

KAZALO

SEZNAM KRATIC	3
UVOD	4
1 METODOLOŠKI IN HIPOTETIČNI OKVIR NALOGE	6
1.1 Opredelitev problema in ciljev proučevanja	6
1.2 Hipoteze	6
1.3 Uporabljene metode	7
2 TEORETIČNA IZHODIŠČA NALOGE	8
2.1 Od tradicionalističnega k sodobnemu razumevanju varnosti	8
2.2 Varnostni kompleksi in varnostna soodvisnost	10
2.3 Kolektivni varnostni akterji: mednarodne institucije	15
2.4 Referenčni objekti varnosti, sekuritizacijski akterji, funkcionalni akterji, varnostni sektorji	19
2.5 Konceptualizacija varnosti	23
3 VARNOSTNI SEKTORJI SREDOZEMLJA: ŽARIŠČA IN AKTERJI	27
3.1 Vojaški sektor	27
3.1.1 Zahodna Sahara	29
3.1.2 Grčija – Ciper – Turčija	30
3.1.3 Izraelsko-palestinski konflikt	33
3.2 Družbeni sektor	35
3.3 Ekonomski sektor	37
3.4 Politični sektor	38
3.5 Okoljski sektor	40
3.6 Asimetrije v varnostnih percepcijah	41
3.6.1 Arabsko-magrebška unija	43
3.6.2 Arabska liga	43
3.6.3 Povezave držav	44
3.6.4 Združene države Amerike in Rusija	46

4	SREDOZEMSKI DIALOGI EU, NATO IN OVSE	47
4.1	EU in Sredozemlje	48
4.1.1	Globalna sredozemska politika	49
4.1.2	Preusmerjena sredozemska politika	50
4.1.3	EU med Vzhodom in Jugom	51
4.1.4	Evro-sredozemsko partnerstvo	53
4.1.4.1	Cilji in struktura ESP	53
4.1.4.2	Institucije in stopnje sodelovanja	55
4.1.4.3	Finančni instrument ESP	57
4.1.5	Varnost in Evro-sredozemsko partnerstvo	58
4.1.6	Razvoj Barcelonskega procesa	60
4.1.6.1	Nekateri vidiki Barcelonskega procesa	65
4.1.6.1.1	Počasen napredek znotraj prvega poglavja	65
4.1.6.1.2	Vprašljiva institucionalna ureditev	67
4.2	Nato in Sredozemlje	69
4.2.1	Nato med Vzhodom in Jugom	70
4.2.2	Sredozemski dialog Nata	71
4.2.2.1	Cilji in struktura Sredozemskega dialoga	72
4.2.2.2	Institucije in stopnje sodelovanja	73
4.2.3	Razvoj Sredozemskega dialoga	74
4.2.3.1	Počasno sprejemanje Nata v razvoju Sredozemskega dialoga	75
4.2.4	Nato in kooperativna varnost v Sredozemlju	76
4.3	OVSE in Sredozemlje	77
4.3.1	OVSE: začetnik naprednega pristopa k varnosti	77
4.3.2	Sredozemske partnerice za sodelovanje: cilji in struktura dialoga	78
4.3.2.1	Sodelovanje sredozemskih partneric v aktivnostih OVSE	79
4.3.3	Razvoj sodelovanja	80
5	PRIMERJAVA SREDOZEMSKIH DIALOGOV EU, NATO, OVSE	81
6	SKLEP	87
	LITERATURA	89
	PRILOGE	999

SEZNAM KRATIC

APEU	Amsterdamska pogodba
AU	Arabska unija
AMU	Arabsko-magrebška unija
BDP	Bruto družbeni proizvod
GSP	Globalna sredozemska politika
EIB	Evropska investicijska banka
ES	Evropska skupnost
ESKZM	Evro-sredozemske konference zunanjih ministrov
EU	Evropska unija
EVOP	Evropska varnostna in obrambna politika
ESP	Evro-sredozemsko partnerstvo
KVSE	Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi
KVSS	Konferenca za varnost in sodelovanje v Sredozemlju
KSzS	Kontaktna skupina za Sredozemlje
Nato	Organizacija severnoatlantske pogodbe
NSSD	Nesodelujoče sredozemske države
OMU	Orožje za množično uničevanje
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN (UL, GS, VS)	Organizacija združenih narodov (Ustanovna listina, Generalna skupščina, Varnostni svet)
PEU	Pogodba o Evropski uniji, Maastrichtska pogodba
PLO	Palestinska osvobodilna organizacija
PN	Pogodba iz Nice
PSP	Preusmerjena sredozemska politika
PzS	Partnerstvo za Sredozemlje
SSS	Skupina za sodelovanje v Sredozemlju
SPS	Sredozemske partnerice za sodelovanje
SZ	Sovjetska zveza
SZVP	Skupna zunanja in varnostna politika
ZDA	Združene države Amerike

UVOD

Po spremenjenih razmerah v mednarodni skupnosti v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja tradicionalni pristopi k varnosti niso primerni za proučevanje in pojasnitev kompleksnih groženj varnosti. Ne samo, da vojaške grožnje varnosti niso več primarne, v ospredje so stopile grožnje varnosti, ki niso vezane na določen sektor, pač pa na določen geografski prostor z lastno varnostno dinamiko, tj. regije. Grožnje sodobni varnosti so navadno multidirektoralne, prihajajo iz političnega, vojaškega, ekonomskega, družbenega ter okoljskega sektorja, kar pomeni, da bi obravnava le-teh, če bi bila osredotočena na en sam sektor oz. dimenzijo, povzročila nepopolno razumevanje sodobne varnostne paradigme. Referenčni objekt varnosti ni več samo država, je na primer lahko tudi posameznik ali mednarodna skupnost, regija ali subregija. Istočasno je potrebno imeti v mislih, da ni vsako vprašanje, ki je vezano na funkcije varovanja, varnostno vprašanje, sicer postane razpon t.i. vprašanj varnosti brezciljno širok.

Sredozemlje je kljub ogromnim subregionalnim razlikam pri Evropski uniji (EU), Organizaciji severnoatlantske pogodbe (Nato) in Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) obravnavano kot entiteta, katere varnost je neločljivo povezana z varnostjo v Evropi. Večina današnjih groženj v tej regiji je nevojaških, glavni viri nestabilnosti so odraz počasne ali negativne gospodarske rasti, migracij, širjenja orožja za množično uničevanje, nespoštovanja človekovih pravic, islamskega fundamentalizma, pomanjkanja vodnih virov ipd. Od sredine prejšnjega desetletja so EU, Nato in OVSE zaporedno izrazili interes po sodelovanju s Sredozemljem kot celoto, kar je imelo za posledico *Evro-Sredozemsko partnerstvo*, *Sredozemski dialog* in *Sredozemske partnerice za sodelovanje*. Vsi od obravnavanih varnostnih akterjev so Sredozemlje identificirali kot soodvisno z Evropo, prvotni odzivi po spremenjenih razmerah v mednarodni skupnosti so torej bili uglaseni. Ta naloga obravnava *Evro-sredozemsko partnerstvo* EU, *Sredozemski dialog* Nata in *Sredozemske partnerice za sodelovanje* OVSE kot medregionalne dialoge varnostnih akterjev evropskega kompleksa s skupino sredozemskih držav, ki jih skupno označujemo kot sredozemske dialoge. Znotraj EU, katere sredozemska dimenzija je trinivojska (bližnjevzhodni konflikt, Barcelonski proces in sredozemska dimenzija širitve EU), obravnava ta naloga Barcelonski proces in ga primerja z dialogoma Nata in OVSE.

Govoriti o »sredozemski varnosti« je tvegano, ker med akterji ne obstaja niti konsenz o tem, kaj je Sredozemlje niti o tem, kaj je varnost. Mednarodne institucije pa – če že imajo strateški dokument, na podlagi katerega se vodijo evro-sredozemski odnosi – med seboj ne izvajajo koordiniranega sodelovanja, kar vodi v težko pregleden skupek aktivnosti akterjev evropskega varnostnega kompleksa. Usklajeno naslavljanje sporočil na sredozemske države partnerice pa bi bilo nujno zaradi asimetričnih percepcij pri teh glede pomena

varnosti v Sredozemlju. Znotraj tega konteksta skuša naloga poiskati odgovor na vprašanje ali so varnostni akterji evropskega kompleksa oblikovali dialoge kot sredstvo za omejevanje groženj (in jih torej uporabili kot instrumente za uokviritev varnostnih razsežnosti Sredozemlja) in/ali za reševanje dolgoročnih problemov Sredozemlja. Naloga išče odgovor na vprašanje, kateri izmed okvirjev varnostnih akterjev evropskega varnostnega kompleksa je najbolj primeren za krepitev stanovitnosti in varnosti v Sredozemlju ter ali se dialogi med seboj podvajajo ali dopolnjujejo. Ne glede na to, da se odsotnost medorganizacijske koordinacije treh dialogov šteje za precejšnjo oviro za doseganje varnega sredozemskega okolja, je zanimivo vprašanje, ali varnostni akterji ne uporabljajo dialoga kot instrumenta za pričetek brisanja meje evropskega varnostnega kompleksa in posledično njegovo širitev na jug. Vendar ostaja to vprašanje izven dosega te naloge.

Po teoretičnih izhodiščih naloga obravnava sredozemsko varnostno okolje v širšem smislu, kjer po posameznih sektorjih prikazuje najbolj očitna žarišča in akterje ter asimetrije v varnostnih percepcijah. Osrednji del naloge obravnava dialoge v razvojnem smislu, kjer osrednje mesto zavzema EU, čemur sledi primerjava med dialogi glede na članstvo, vsebine, stopnje sodelovanja in razvoje. Naloga se zaključí s poskusom izpostavitve glavnih omejitev nekaterih sredozemskih varnostnih vidikov v kontekstu sodobnega multidimenzionalnega in nedeljivega koncepta varnosti.

1 METODOLOŠKI IN HIPOTETIČNI OKVIR NALOGE

1.1 Opredelitev problema in ciljev proučevanja

V sredini devetdesetih let preteklega stoletja so EU, Nato in OVSE oblikovali sredozemske dialoge s sredozemskimi državami. Ne varnost ne Sredozemlje ne uživata opredelitvenega konsenza ne v teoriji ne na agendah varnostnih akterjev. Proučevati sredozemske varnostne dialoge pomeni iskati skupni vzorec evropskih varnostnih akterjev oz. evropskega varnostnega kompleksa kot referenčnega objekta varnosti v razmerju do groženj, ki prihajajo iz ali preko Sredozemlja. Problemska osnova izhaja iz vzporednosti dialogov treh evropskih akterjev, motivov zanje in razvojov dialogov. Cilj je analizirati in prikazati, kaj je EU, Nato in OVSE vodilo k ustanavljanju dialogov s Sredozemljem kot izrazito fragmentiranim okoljem, katero je najprimernejše ogrodje za reševanje daljnoročnih sredozemskih problemov in ali se dialogi dopolnjujejo ali podvajajo glede na naslednje kriterije: članstvo, vsebine, stopnje sodelovanja, razvoji. Naloga analizira razvoj dialogov evropskih varnostnih akterjev s Sredozemljem kot zaključeno celoto in ne v posameznih državah. Meddržavni ali znotrajdržavni spori niso posebej predmet te naloge, upoštevani so le v obsegu, ki je potreben za celovitejše razumevanje sredozemske varnostne kompleksnosti. Naloga je časovno omejena do konca leta 2003.

1.2 Hipoteze

Analizo te naloge vodi preverjanje naslednjih hipotez:

1. Poglavitne politične institucije – EU, Nato, OVSE – so kot varnostni akterji oblikovale sredozemske dialoge (*Evro-sredozemsko partnerstvo EU*, *Sredozemski dialog Nata*, *Sredozemske partnerice za sodelovanje OVSE*) predvsem kot sredstvo za
 - a.) omejevanje groženj varnosti, ki naj bi prihajale iz ali preko Sredozemlja in
 - b.) za reševanje dolgoročnih problemov te regije.
2. Evro-sredozemsko partnerstvo EU je med vsemi pristopi najbolj primeren okvir za krepitev stanovitnosti in varnosti v Sredozemlju.
3. Med obstoječimi dialogi sta najbolj komplementarna Evro-sredozemsko partnerstvo EU in Sredozemski dialog Nata, manj Evro-sredozemsko partnerstvo in dialog v okviru OVSE, medtem Sredozemski dialog Nata in dialog v okviru OVSE sploh nista komplementarna.

1.3 Uporabljene metode

Osnovni pristop naloge je metoda analize primarnih in sekundarnih virov. Pri obravnavi razvojnih sredozemske dimenzije znotraj obravnavanih akterjev je uporabljena še metoda zgodovinske analize. Analiza sekundarnih statistik je uporabljena pri obravnavi družbenega sektorja varnosti. S primerjalnim raziskovanjem naloga išče podobnosti in razlike med vsebinami dialogov. Z namenom konkretnjšega razumevanja dogajanj glede dialogov znotraj akterjev je bila uporabljena metoda strukturiranega elektronskega intervjuja (polzaprti vprašanja) s predstavnikom Generalnega direktorata za zunanje odnose v Evropski komisiji, ki ne želi biti poimensko navajan, ter predstavnico Generalnega sekretariata OVSE, zadolženo za sredozemske partnerice za sodelovanje Elisabeth Abela. Nekateri podatki sem pridobil na Sredozemskem seminarju OVSE »Confidence-Building Measures and Confidence- and Security Building Measures: The OSCE Experience and its Relevance for Mediterranean Region« v Portorožu oktobra 2000.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA NALOGE

2.1 Od tradicionalističnega k sodobnemu razumevanju varnosti

S trditvijo, da je varnost ena najbolj spornih, čeprav najpogosteje uporabljenih zvrsti v mednarodnih političnih odnosih, soglašajo številni avtorji. Varnost je razložljiva z različnimi teoretskimi pristopi, ki izhajajo iz različnih predpostavk. Hyde-Price (2001: 41) pojasnjuje, da so

»/tradicionalistični pristopi k varnosti razložljivi samo v kontekstu realističnih predpostavk glede anarhične narave mednarodnih odnosov in težko obvladljive varnostne dileme. Te predpostavke so vse manj pomembne, ko prihaja do razumevanja bolj kompleksne in difuzne narave varnostnih tveganj in izzivov modernega sveta.«

Tradicionalistično razumevanje varnosti, ki temelji na realistični paradigmi, je v disciplini mednarodnih odnosov začelo prevladovati v petdesetih letih prejšnjega stoletja. Realizem kot teorija mednarodne politike poudarja strukturo anarhije in politiko sil v mednarodnih odnosih. Medtem, ko je znotraj domače sfere, ki je definirana z mejami suverenih držav, mogoče zasledovati pravico, skupnost, demokracijo in družbeni napredek, pa zunaj države – v odsotnosti osrednje avtoritete – prevladuje anarhija.¹ Ključno načelo realistične paradigme je suverenost; države morajo ostati referenčni objekt varnosti in varnost se primarno doseže s politiko sil in vojaško silo. V praksi političnega delovanja so bile v odsotnosti legitimne mednarodne oblasti države v anarhičnem mednarodnem sistemu same odgovorne za njihovo varnost. Za majhne države je to zahtevalo zavezništvo ali varnostno garancijo močnejših držav ali skupine držav. Za velesile je bilo ravnotežje moči videno kot ključni mehanizem za zagotavljanje varnosti v multipolarnem mednarodnem sistemu, moč je bila definirana v smislu vojaških zmožnosti. V tem kontekstu je bila varnost definirana kot odsotnost grožnje oz. sposobnost zaustavitve grožnje (Hyde-Price 2001: 30). Dediščina tradicionalističnega pojmovanja varnosti je koncept varnostne dileme, katere obstoj pomeni, da ko države oborožujejo sebe, ošibujejo sosede s tem, da vojaško ravnotežje premikajo sebi v prid. Sosednje države so zato prisiljene povečati svoje vojaške zmožnosti, da bi ponovno vzpostavile ravnovesje.

Neoliberalni institucionalizem – oblikoval se je predvsem v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja – sprejema mnogo realističnih predpostavk, tudi anarhično naravo mednarodnega sistema, toda zavrača njegove zaključke. Liberalni institucionalisti so posebno poudarjali potencial mednarodnega sodelovanja, predvsem skozi multilateralizem in institucionalno

¹ Anarhična ureditev mednarodne skupnosti se nanaša na odsotnost osrednje oblasti. Anarhija ni način ureditve, ki bi izhajala iz osrednje oblasti v mednarodni skupnosti. Anarhija je stanje, ki nastane kot posledica dogovarjanja med akterji.

integracijo. Neoliberalni institucionalizem se osredotoča na pojav kompleksne soodvisnosti in poudarja pomembnost ekonomske in politične dimenzije mednarodnega sistema. Izjemno vpliven je bil v varnostnih študijah v Evropi (Hyde-Price 2001: 31).

Kot tretji pristop k varnosti navaja Hyde-Price (2001: 32) kritične varnostne študije. Ta pristop poudarja naravo varnostnih odnosov. Kritične varnostne študije zavračajo pojem anarhije kot obliko za definiranje mednarodnih odnosov, državo nadomeščajo ali z družbenimi skupinami ali posamezniki kot referenčnimi objekti varnosti; poudarjajo vlogo nedržavnih subjektov in nevojaških dimenzij varnosti. Te dimenzije so identificirane v širših družbenih, ekonomskih, okoljskih in političnih ciljih.

Ozek pristop tradicionalistov je po spremenjenih razmerah v mednarodnih političnih odnosih² presežen. Po koncu hladne vojne je prevladujoča oblika mednarodne varnostne ureditve *varnostna skupnost*, po Deutschu opredeljena kot skupina držav, od katerih nobena ne pričakuje uporabo sile v medsebojnih odnosih in se nanjo tudi ne pripravlja. To je drugačna in tudi globlja kvaliteta od kolektivnega pričakovanja in priprave na uporabo sile (Buzan 1991: 436). V obdobju hladne vojne je bilo Sredozemlje znotraj mednarodnih institucij obravnavano kot področje sekundarnega pomena, čeprav v strateškem smislu izjemno »varovana« regija. Buzan (1991: 450) je napovedal, da bodo spremembe v centru (tj. varnostna skupnost) močno vplivale ne samo na odnose med centrom in periferijo, ampak tudi na odnose znotraj periferije, in sicer najbolj v političnem in družbenem sektorju.

Sodobno razumevanje varnosti ne samo, da upošteva različne dimenzije varnosti,³ ki šele skupaj tvorijo tisto, kar razumemo kot »varnost«, ampak upošteva tudi spremenjene vire ogrožanja. Grožnje mednarodni skupnosti prihajajo od znotraj, tj. od držav članic mednarodnega sistema in drugih subjektov mednarodnih odnosov. Mednarodna varnost je v tem smislu torej notranji varnostni problem sistema držav in sveta kot celote, kot taka je torej kolektivna dobrina mednarodne globalne družbe in ne le dobrina posamezne države ali zveze držav (Grizold 1999:4).

V disciplini mednarodnih odnosov se za pojasnjevanje varnostno zanimivih pojavov pogosto uporablja koncept kooperativne varnosti. Cohen (v Cohen in Mihalka 2001: 3) trdi, da četudi opredelitev kooperativne varnosti še ni splošno sprejeta, je pogosto uporabljen pristop v mednarodnih odnosih. Leathermanova (v Baylis 1998:17) opredeljuje kooperativno varnost kot

»demilitariziran koncept varnosti, ki je rezultiral v napojitvi varnosti s politično in človekovo dimenzijo in snuje varnost na zaupanju in sodelovanju, razvoju miroljubnih sredstev za reševanje sporov med državami, konsolidaciji pravice in demokracije v

² Ločnico »po hladni vojni« uporabljamo za bolj plastičen prikaz tako spremenjenih praks kot pristopov k obravnavi varnosti. Spremembe so se pričele pojavljati v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja.

³ Izraz »varnostne dimenzije« je vpeljala t.i. Copenhagenska šola, ki jo sestavljajo Barry Buzan in sodelavci. V kasnejših delih govorijo o »sektorjih varnosti«.

civilni družbi in pospeševanju človekovih svoboščin in pravic, vključujoč pravice narodnih manjšin«.

Cohen (v Cohen in Mihalka 2001:10) jo opredeljuje kot

»strateški sistem, ki nastaja okrog jeder liberalno demokratičnih držav, ki so povezane v mrežo formalni ali neformalnih zavezništev in institucij, za katere so značilne skupne vrednote in praktično ter transparentno ekonomsko, politično in obrambno sodelovanje«.

Cohenov model kooperativne varnosti sestoji iz štirih krogov, kjer je v jedru *individualna varnost* (pospeševanje in zaščita človekovih pravic), drugi krog predstavlja *kolektivna varnost* (vzdrževanje miru in stabilnosti znotraj sistema), tretji krog predstavlja *kolektivna obramba* (vzajemna zaščita pred zunanjo agresijo), zadnji, zunanji krog pa predstavlja *pospeševanje stabilnosti* (aktivna promocija stabilnosti na drugih področjih, kjer bi konflikt lahko ogrozil skupno varnost, z uporabo političnih, informacijskih, ekonomskih in, če je potrebno, tudi vojaških sredstev). Med mednarodnimi organizacijami predstavlja Nato delujoč model kooperativne varnosti. V tem kontekstu navaja Cohen Sredozemski dialog Nata v zunanjem krogu, tj. pospeševanje stabilnosti (Cohen v Cohen in Mihalka 2001: 10-18).

2.2 Varnostni kompleksi in varnostna soodvisnost

Logika varnostnih regij izhaja iz dejstva, da je mednarodna varnost zadeva odvisnosti na način, da človeške skupnosti vplivajo ena na drugo. Vse države so umeščene v globalno mrežo varnostne soodvisnosti, vendar se večina držav bolj boji sosednjih držav kot oddaljenih sil (Buzan, Wæver in de Wilde 1998). Wæver in Buzan (2000: 57) ugotavljata, da je regionalna dinamika vedno bolj prevladujoča, od konca hladne vojne prevladujejo v mednarodni politiki vzorci regionalne varnosti. Ta trend vodi v konstrukcijo vzorca v mednarodnih odnosih, ki je radikalno drugačen od bipolarne strukture. Za razumevanje tega procesa je bila vpeljana teorija varnostnega kompleksa Buzana in sodelavcev, katere osrednji argument je, da varnostna soodvisnost običajno tvori varnostne komplekse. Osnovna značilnost varnostnih kompleksov je, da vključujejo trajne vzorce prijateljstva in sovražnosti znotraj geografskih vzorcev varnostne soodvisnosti. Oblikovanje varnostnih kompleksov izhaja iz recipročnih dejanj [interplay]⁴ med anarhično strukturo in posledicami ravnotežja sil na eni strani ter iz pritiskov, ki jih ustvarja lokalna geografska bližina, na drugi strani. Fizična soseščina pomeni več varnostnih interakcij med sosednjimi državami kot z državami, ki so locirane v različnih področjih. Soseščina je za varnost pomembna zato, ker večina groženj potuje lažje na kratke razdalje kot na dolge. Soseščina

⁴ V angleškem jeziku izraz »interplay« pomeni »reciprocal action between parts or things« (The Cassell CONCISE DICTIONARY 1997).

sama po sebi povzroča večjo oz. intenzivnejšo varnostno interakcijo. Wæver in Buzan (2000: 59) trdita, da je vpliv geografske bližine na varnostne interakcije najmočnejši in najbolj očiten v vojaškem, političnem, družbenem in okoljskem sektorju, manj v ekonomskem sektorju.

Vse države v sistemu so do določene mere vključene v globalno mrežo varnostne soodvisnosti, vendar se stopnje varnostne soodvisnosti razlikujejo glede na oddaljenost oz. bližino enot kompleksa. Buzan, Wæver in de Wilde (1998: 10,11) trdijo, da je varnostna soodvisnost intenzivnejša med državami znotraj takega kompleksa kot med državami znotraj kompleksa in tistimi zunaj njega. Varnostna soodvisnost je posledično torej daleč od enotne, ker so države zemljepisno različno locirane v razmerju do zunanjih sil. Buzan, Wæver in de Wilde (1998:12) varnostni kompleks definirajo kot «niz držav, katerih glavne varnostne percepcije in skrbi so tako povezane, da njihovi varnostni problemi ne morejo biti rešeni ločeno».

Soodvisnost vpliva na varnostno dinamiko znotraj kompleksa in na dinamike varnosti med kompleksi. Soodvisnost vpliva na svetovno politiko in obnašanje držav, trdita Kaohane in Nye (1989), pri čemer se politični voditelji pogosto poslužujejo retorike soodvisnosti za ponazoritev soodvisnosti kot naravne nujnosti, kot dejstvo, kateremu se mora prilagoditi politika. Ponavadi trdijo, da so konflikti interesov zmanjšani, če je prisotna soodvisnost in da sodelovanje predstavlja odgovor na svetovne probleme.⁵ Kaohane in Nye (1989) trdita nasprotno: ko prevladuje soodvisnost, konflikt ne izgine. V takih primerih dobijo konflikti nove oblike, lahko se tudi povečajo. Odvisnost v splošnem pomeni, da državo določajo ali da nanjo vsaj znatno vplivajo zunanje sile. Avtorja (ibid.) soodvisnost opredeljujeta kot vzajemno odvisnost, soodvisnost v svetovni politiki pa se nanaša na situacije, kjer prihaja do recipročnih učinkov med državami in med akterji v posameznih državah.⁶ Soodvisnost obstaja tam, kjer obstajajo ne nujno simetrični, stroškovni učinki transakcij. Kompleksna soodvisnost ima tri pomembne karakteristike: prvič, družbe povezujejo mnogi kanali (neformalne vezi med vladnimi elitami, transnacionalne organizacije), drugič, agende meddržavnih odnosov sestojijo iz mnogih tem, ki niso v hierarhiji (odsotnost hierarhije pomeni, da vojaška varnost ne prevladuje konstantno na agendi) ter tretjič, pri temah, kjer prevladuje kompleksna soodvisnost med državami znotraj regije, ni uporabljena vojaška sila (lahko je sicer pomembna v odnosih med vladami teh držav ter vladami zunaj

⁵ Kaohane in Nye (1989: 8) menita, da retoriki soodvisnosti pogosto trdijo, da odkar preživetju človeške rase grozijo okoljske in vojaške nevarnosti, med državami in narodi ne obstajajo več konflikti interesov. Vendar, poudarjata avtorja, bi to veljalo, če bi bili izpolnjeni trije pogoji: vsakdo bi bil odvisen od mednarodnega okoljskega sistema in če bi bila podpora ekološkemu sistemu v nevarnosti, če bi bile vse države znatno občutljive na tako katastrofo in če bi obstajala samo ena rešitev tega problema.

⁶ Gre za učinke, ki so rezultat mednarodnih transakcij, npr. pretok blaga, ljudi, dobrin in sporočil čez meje. Take transakcije so se povečale po drugi svetovni vojni. Učinki transakcij so odvisni od stroškov transakcij. Država, ki uvažata nafto, bo najverjetneje bolj odvisna kot država, ki uvažata zlato in parfume (tudi enake vrednosti) (Kaohane in Nye 1989: 8).

regije; vojaška sila je lahko nepomembna za reševanje nesporazumov glede določenih vprašanj med članicami zavezništva, istočasno je lahko pomembna za politične in vojaške odnose zavezništva z rivalskim blokom držav). Naraščajoča soodvisnost kot obet za sodelovanje je vprašljiva, menita omenjena avtorja (ibid.), saj vsak starš majhnega otroka ve, da speči večjo pito ne zmanjšuje sporov glede velikosti kosov. Na primer, v kontekstu vojaške varnosti želi nekdo vzpostaviti stabilen status quo. Njegove koristi gredo na račun drugih. Če pa večina sodelujočih želi stabilen status quo, potem lahko skupno pridobivajo iz obvarovanja ravnotežja moči med njimi. Obratno je pri ekonomski in ekološki soodvisnosti, ki vključuje tekmovanje tudi tedaj, ko so koristi od sodelovanja pričakovane oz. prisotne. Kaohane in Nye (ibid.) opozarjata, da pri soodvisnosti ne gre nujno za uravnoteženo vzajemno odvisnost. Asimetrije v odvisnosti namreč zagotavljajo vire za vplivanje akterjev v medsebojnih zadevah. Manj odvisni akterji lahko soodvisno zvezo uporabijo kot vir moči (moč nad kontrolo virov ali potencial za vpliv na rezultate), pogosto lahko s to močjo vplivajo na druge teme. Večina primerov soodvisnosti leži znotraj ekstremov uravnotežene in popolne soodvisnosti. Manj občutljive države bodo poskušale uporabiti asimetrično soodvisnost (vmesna stopnja) pri določenih temah kot sredstvo moči, poskušale bodo uporabiti mednarodne organizacije ter transnacionalne akterje za vpliv na želeni rezultat (Kaohane in Nye 1989: 5-32).

Teorija trdi, da so varnostni kompleksi pričakovana oblika; če te oblike niso prisotne, nas zanima, zakaj ne.⁷ V »klasičnem« varnostnem kompleksu gre za konfliktno formacijo in varnostne režime, kjer v regiji prevladuje vzorec tekmovalnosti, ravnotežij, zavezništev. Odnosi med glavnimi silami znotraj regije sestavljajo pogoje za manjše sile in za penetracijo globalnih akterjev. Tak kompleks je po strukturi anarhičen in variira od bipolarnosti do multipolarnosti. O »centrirani« regiji govorimo, ko center sodeluje v globalni varnostni postavitvi med velikimi silami, regionalne dinamike pa ne tvorijo več sistema ravnotežja moči. Na glavnega akterja vplivajo veliko bolj globalne kot regionalne varnostne dinamike. V bistvu so varnostne dinamike regije popačene in zatrte, ker je ključni akter globalno orientiran (Buzan, Wæver in de Wilde 1998: 12).

Varnostni kompleksi so teoretični konstrukti, ki jih analitik daje »v realnost«; znotraj teorije imajo ontološki status, reflektirajo opazovano vzorčenje in tako ne morejo biti

⁷ O varnostnem kompleksu ne moremo govoriti v primeru nestrukturiranih regij, tj. lokalne države niso zmožne projicirati moči izven lastnih meja. Te države so varnostno usmerjene navznoter, varnostne interakcije med državami so premajhne, da bi oblikovale kompleks. Pri nestrukturiranih regijah varnostna interakcija med državami ni tolikšna, da bi te države oblikovale kompleks. Za prekrivanje gre, kadar interesi velikih sil penetrirajo v regijo in ji tako močno dominirajo, da lokalni vzorec varnostnih odnosov navidezno preneha delovati. Neposredna prisotnost zunanjih sil v regiji je dovolj močna, da zaduši normalen potek varnostnih dinamik med lokalnimi državami. Ponavadi je rezultat daljnoročno stacioniranje oboroženih sil dominantne sile v regiji (klasičen primer prekrivanja je evropska kolonizacija in hladna vojna v Evropi). Razlika med prekrivanjem in penetracijo je vidna pri številu vojaških sil, ki so v regiji nastanjene in tekmovalnostih zunanjih sil, ki so prisotne v varnostnih dinamikah regije (Buzan, Wæver in de Wilde 1998; Wæver in Buzan 2000).

konstruirani na slepo. Pojma varnostni kompleks ne moremo uporabljati kar za katerokoli skupino držav. Obstajati mora povsem razločen teritorialni vzorec varnostne soodvisnosti, po katerem se članice varnostnega kompleksa ločijo od ostalih. Analitik torej uporablja pojem varnostni kompleks (in s tem označi regijo) za nekaj, kar temelji na naključni, zgodovinsko specifični konstelaciji, ki dopušča možnosti za spremembe, in ki je generirana z soodvisnimi varnostnimi praksami akterjev (Buzan, Wæver in de Wilde 1998: 14). Varnostne regije imajo naslednje karakteristike (Buzan, Wæver, de Wilde 1998: 15):

- sestavljene so iz dveh ali več držav,
- države regije oblikujejo zemljepisno koherentno skupino (ker grožnje v sektorjih potujejo lažje na kratke razdalje kot na dolge, v odnosih med državami te skupine je prisotna varnostna soodvisnost,
- vzorec varnostne soodvisnosti je moral biti globok in trajen (več kot enkratna interakcija), čeprav ne stalen.

Opredelitev Sredozemlja⁸ je razširjena zemljepisna opredelitev Sredozemskega morja. To je največje notranje morje, ki leži med evropskim in afriškim kontinentom. Dolžina morja znaša 4.025 kvadratnih kilometrov, povprečna širina je 805 kilometrov, zaobjema področje 2.965.500 kvadratnih kilometrov. Države, ki mejijo na Sredozemsko morje ali so otoki v njem, so: Maroko, Alžirija, Tunizija, Libija, Egipt, Izrael, Libanon, Sirija, Turčija, Grčija, Albanija, Črna gora, Hrvaška, Slovenija, Italija, Monako, Francija, Španija, Malta, Ciper. Sredozemlje je povezano z Atlantskim oceanom preko Gibraltarja, Črnim morjem preko turških ožin Dardanele in Bospor in z Rdečim morjem preko Sueškega prekopa.⁹

Na varnost sredozemske regije lahko gledamo z različnih vidikov (Grizold 1996: 25 in Lesser v Grizold 1996):

1. sredozemska regija kot sestavni del evropskega varnostnega okolja (pristop v obdobju hladne vojne, v Natovih obrambnih načrtih je regija igrala vlogo strateške povezave med zahodnoevropskimi zavezniki in Grčijo ter Turčijo),
2. sredozemska regija kot del evropskega in srednjezhodnega varnostnega okolja (sodoben ameriški pristop, ki obravnava Sredozemlje kot začetek Perzijskega zaliva, kjer se križajo geogospodarski interesi vseh najbolj razvitih delov sveta),
3. sredozemska regija kot samostojno varnostno okolje (tradicionalni pristop Francije, Italije in Španije, ki izhaja iz dejstva, da je Sredozemlje delitvena črta in most med evropskimi in neevropskimi državami). Ta pristop je vplival na t.i. sredozemsko politiko EU.

⁸ Rotar (1993) ugotavlja, da je Mediteran raziskan tako rekoč z vseh relevantnih plati, še vedno pa nima jasno določenih meja. Obče sprejete definicije Mediterana ni. Zgodovinska opredelitev Braudela (v Rotar 1993), ki izhaja iz socialne in kulturne konstrukcije, pojmuje Sredozemlje (v jeziku avtorja Mediteran) kot homogeno temeljno strukturo na ravni socialne geografije, kot ekonomsko in demografsko prepletenost na ravni ekonomske »kibernetike« prostora, kot prostor enotne zgodovine dogodkov, kjer se vse tri ravni tesno prepletajo.

⁹ The new Grolier Multimedia Encyclopedia 1993.

Buzan, Wæver in de Wilde (1998: 15) trdijo, da obstaja evropski varnostni kompleks, ne pa nordijski (ker je Sever del širšega vzorca varnostne soodvisnosti), obstaja bližnjevzhodni varnostni kompleks, ne pa sredozemski (ker so številne sredozemske države del drugih regionalnih kompleksov). Haddadi (1999) govori o t.i. zveznem/veznem varnostnem kompleksu in trdi, da soodvisnost znotraj zahodnega Sredozemlja zahteva obravnavo te regije v smislu varnostnega kompleksa, ki združuje severno Afriko in Jugozahodno Evropo kot dva subkompleksa, ki spadata med Bližnji vzhod kot varnostni kompleks nizke stopnje in EU kot varnostni kompleks visoke stopnje. Zahodno Sredozemlje torej predstavlja povezavo med EU in Bližnjim vzhodom kot dvema starševskima kompleksoma.

Sredozemlje lahko imenujemo regija, ampak ne zato, ker bi to dejansko bilo varnostni kompleks, ampak zato, ker je koncept regije izredno fleksibilen. V skladu s teorijo varnostnega kompleksa in dejansko dinamiko varnosti so za organizacijska prizadevanja najbolj relevantne tiste regije, ki se odzivajo na aktualne varnostne odnose, in Sredozemlje se ne (Wæver in Buzan 2000: 89-90).

V tej nalogi trdimo, da se Sredozemlje (sredozemske države) odziva(jo) na aktualne varnostne odnose s tem, ko sodeluje(jo) v dialogih varnostnimi akterji evropskega kompleksa. Deklaracije, da problemi varnosti v Sredozemlju zaradi možnih učinkov na evropsko varnost ne morejo biti obravnavani ločeno od evropskih, pomenijo priznanje varnostne dinamike Sredozemlja. Ker evropska varnost ne more biti ločena od sredozemske, kakor so to deklarirali in opredelili obravnavani varnostni akterji, tudi varnost znotraj subkompleksov Sredozemlja (sredozemske države EU unije, Severna Afrika in Bližnji vzhod) ne more biti obravnavana ločeno.

Regionalnost, ki je nadomestila bipolarnost varnostnega reda, je zahtevala oblikovanje novih agend. V evro-sredozemskih odnosih so bile take agende oblikovane, vendar regionalni varnostni problemi lahko povzročajo koordinacijske probleme med varnostnimi institucijami. To pa lahko vodi v podvajanje in posledično tekmovanje in ne dopolnjevanje, kar bi bil pogoj za doseganje sinergije med institucijami oz. akterji, ki vodijo dialoge s posameznimi državami ali skupinami držav. Prezelj (2001b: 809, 810) ugotavlja, da je intenziviranje sodelovanja in koordiniranja med organizacijami nujno za celovito zagotavljanje varnosti, in sicer glede na primerjalne prednosti vsake organizacije. Razlog za povečano medorganizacijsko sodelovanje izhaja iz kompleksne narave varnostnega okolja oz. prisotnosti kompleksne grožnje varnosti sodobnih družb.

2.3 Kolektivni varnostni akterji: mednarodne institucije

Pri varnostnem upravljanju sodelujejo države, skupine držav in različne institucije. Institucije so proizvod in vzrok; oblikujejo jih države zaradi ogroženosti interesov. Institucije pomagajo realizirati koristi od sodelovanja s tem, da od članic izsilijo določeno obnašanje. Namen institucij je torej usmerjati predvideno obnašanje (Lake 2001: 136). Benko (2000: 172) trdi, da je namen institucije služiti funkcionalnemu in racionalnemu reguliranju določenih območij družbene prakse.

Oblika mednarodnih institucij so mednarodne organizacije. Benko (2000: 175) ugotavlja, da so mednarodne vladne organizacije nastale, ker klasični mehanizmi urejanja mednarodnih odnosov (dvostranska diplomacija) niso več zadoščali interakciji, prepletenosti in kontinuiteti interakcij med državami:

»Kompleks skupnih konvergentnih in komplementarnih interesov ter potreb držav je priklical nastanek podobnih struktur s permanentno delujočimi organi, relativno stabilnim članstvom in formalno pravno podlago, ki naj bi na eksplicitno določenih območjih, bodisi univerzalno bodisi regionalno, uresničevale naloge politične, ekonomske, kulturne, humanitarne in funkcionalne narave.«

Mednarodne vladne organizacije¹⁰ lahko klasificiramo glede na različne kriterije, npr. Benko (2000: 186-188) jih deli glede na objekte delovanja (splošne, posebne), kompetence (kooperativne, integrativne)¹¹ in glede na geografsko področje delovanja.

Organizacije pomagajo sestaviti mednarodno agendo ter nastopajo kot katalizatorji za oblikovanje koalicij in kot arene za politične pobude in povezave s šibkimi državami (Kaohane in Nye 1989: 35). Za potrebe te naloge razumemo mednarodne institucije oz. organizacijo kot varnostne akterje, ki jih Buzan, Wæver in de Wilde (1998) opredeljujejo kot **akterje, ki nastopajo v imenu referenčnih objektov, grožnje vidijo kot prihajajoče iz drugih referenčnih objektov** (poudaril D.K.). Varnostni akterji enega kompleksa (Evrope) v ogrojdih dialogov vodijo odnose s sredozemskimi državami. Penetracija sredozemskih dialogov vodi v vprašanje dopolnjevanja oz. tekmovanja med posameznimi dialogi. Larrabee et al. (1998: 42) trdijo, da je največja sinergija dosežena, ko strateški cilji konvergirajo in cilji, v katerih organizacije tekmujejo divergirajo – ko so dejavnosti in sposobnosti komplementarne.

¹⁰ Mednarodne vladne organizacije se razumevajo kot instrument za koordinacijo dejavnosti držav, ki jih ustanavljajo. Idealistični pogled izhaja iz domneve, da nastanek takih organizacij že pomeni pot k preoblikovanju mednarodne skupnosti, odpravi kaotičnosti ter da pojav in dejavnost takih organizacij in mednarodnih nevladnih organizacij odpira pot k nastanku svetovne družbe (Benko 2000: 181).

¹¹ Benko (2000: 188) označuje Nato kot poseben tip mednarodne vladne organizacije integrativnega tipa, ker so mu države članice poverile kompetence na območjih načrtovanja in vodenja vojaških operacij itd, ki so sicer značilne za »naddržavo«.

V tej nalogi je torej mednarodna organizacija Nato, OVSE ni ustanovljena z mednarodno pogodbo, EU po Maastrichtski pogodbi nima mednarodnopravne subjektivitete. S Pogodbo o EU (PEU, Maastrichtska pogodba), ki je stopila v veljavo leta 1993, EU temelji na treh stebrih: Evropske skupnosti, skupna zunanja in varnostna politika (SZVP), pravosodje in notranje zadeve. Zunanji odnosi EU sestavljajo dejavnosti Evropskih skupnosti v zunanjih odnosih (trgovinsko in razvojno sodelovanje ter finančna pomoč), dejavnosti v okviru SZVP (dialog, diplomatski odnosi) in zunanje politike držav članic EU. PEU je bila leta 1997 dopolnjena z Amsterdamsko pogodbo (APEU), ki je stopila v veljavo leta 1999. 11. člen APEU določa glavne cilje SZVP:

- varovanje skupnih vrednot, temeljnih interesov, neodvisnosti in integritete EU v skladu z določili Ustanovne listine Organizacije Združenih narodov (UL OZN),
- vsestranska krepitev varnosti EU in držav članic,
- ohranitev miru in krepitev mednarodne varnosti,
- pospeševanje mednarodnega sodelovanja,
- razvijanje in utrjevanje demokracije, vladavine prava ter spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Pojma »zunanji odnosi« [»external relations«] in »zunanja politika« [»foreign policy«] nimata istega pomena¹² (Spencer 2001a: 32). EU uporablja pri vstopanju v zunanje odnose različna sredstva: znotraj prvega stebra deluje Unija v okviru skupne trgovinske politike, humanitarne pomoči in širitvenega procesa, znotraj drugega srebra uporablja združeno delovanje, skupne pozicije in od APEU (12. in 13. člen APEU) dalje skupne strategije, ki jih Evropski svet sprejme s konsenzom na področjih skupnega interesa držav članic. Razlikovanja med prej navedenima pojmomoma so brez pomena, če nas zanimajo učinki in učinkovitost politik EU v regijah kot je Sredozemlje (Spencer 2001a: 32).

Pogodba iz Nice (PN) iz leta 2001, ki je v veljavi od leta 2003, v delu, ki se nanaša na gradnjo skupne obrambe nadgrajuje določila o SZVP. 17. člen PN govori o postopnem oblikovanju skupne obrambne politike, ki bi lahko privedla do skupne obrambe, če bi Evropski svet tako odločil (1. točka). Unija ne posega v naravo varnostne in obrambne politike posameznih držav članic in spoštuje obveznosti iz Severnoatlantske pogodbe tistih članic, ki vidijo uresničevanje svoje obrambe v Natu. Politika Unije je združljiva s skupno varnostno in obrambno politiko v okviru Nata (2. točka). Unija je v okviru SZVP februarja 2000 ustanovila prve vojaške organe¹³ (politično-varnostni odbor, vojaški organ ter organ vojaškega osebja Unije), ki bodo delovali začasno.

¹² »Zunanji odnosi« se nanašajo na aktivnosti Komisije na področjih izven meja petnajsterice, »zunanja politika« na odnose s tretjimi državami, ki jih znotraj medvladnih procesov vodi Evropski svet in Svet EU (Spencer 2001a: 32).

¹³ EU bo na podlagi helsinških sklepov vzpostavila 50.000-članske enote za hitro posredovanje v humanitarnih in mirovnih operacijah. EU tudi načrtuje, da bo te sile sposobna napotiti na krizna žarišča v 60 dneh, kar pomeni, da mora zaradi kroženja biti v pripravljenosti 200.000 vojakov. Pri tem ne gre za oblikovanje skupne evropske vojske, temveč za izboljšanje nacionalnih in večnacionalnih sil, od katerih jih je

Pri kolektivnem nastopanju in delovanju ima EU na voljo diplomatske instrumente, kot jih uporablja večina držav.¹⁴ Politični dialog kot diplomatski instrument Unije¹⁵ je ključni forum, znotraj katerega Unija izvaja prepričevanja in ga uporablja kot »korenček«. Regionalni dialogi se uporabljajo pri poskusu vzpostavljanja regionalnega sodelovanja ter za izkazovanje politične podpore (Smith 1998: 71).

Taylor (2000: 244-262) s »kritičnim dialogom« označuje razpravo med dvema ali več entitetami, v kateri vsaka predstavlja svoje pozicije z negativnimi in pozitivnimi argumenti glede stališč nasprotne strani. V razpravah, ki jih označujemo kot dialog, izjave ene strani generirajo odziv druge. Izmenjave, ki nastanejo z odzivi, se dogajajo med dvema entitetama, kjer ena stran domnevno nima močnejše ali superiornejše pozicije.

Namen kritičnega dialoga je po Taylorju (ibid.) torej zagotoviti boljše vzajemno razumevanje ali bolj sproščene odnose, ki izhajajo iz pripravljenosti tolerirati predvidljive trke interesov. Dialog bo učinkovit, če vključuje širše skupine, ki morajo imeti pri nasprotni strani ekvivalenta. Nekatere vsebine znotraj dialoga so lahko preložene na čas, ko so vzpostavljene stopnje zaupanja pri vseh straneh in ko vse strani prepoznajo pomen dialoga. Časovna lestvica dialoga je dolga; preden je viden pomembnejši učinek preteče mnogo let. Ker naj bi kritični dialog učinkoval na graditev zaupanja (razumevanje pozicij različnih strani), bi vsaka od strani natančno vedela za vrednote in strahove druge.

Na zunanjepolitičnem področju EU nima stalne osebe, ki bi predstavljala stališča in politike javnosti EU in državam nečlanicam. Ta naloga se izvaja z rotacijskim predsedovanjem (aktualnemu predsedstvu pomaga prejšnje in prihodnje, če je potrebno, ter Komisija, tj. t.i. sistem trojke). Po APEU pomaga predsedstvu pri tej nalogi generalni sekretar Sveta (visoki predstavnik za zunanjo in varnostno politiko), s čemer je Uniji zagotovljena kontinuiteta predstavljanju navzven.

Nato je organizacija kolektivne varnosti; temelji na Washingtonski pogodbi, ki govori o pravici do individualne ali kolektivne samoobrambe, kot jo priznava 51. člen UL OZN.

Po koncu hladne vojne ni nobena članica Nata predlagala prenehanja delovanja te organizacije. Severnoatlantska skupščina Nata je na treh zasedanjih (London, Köbenhavn, Rim) odločala o prihodnosti Zavezništva. Londonska deklaracija (1990) govori o vstopu Evrope v novo, obetavno obdobje. Na srečanju v Köbenhavnu (1991) so zunanji ministri

večina že vključenih v Nato.

¹⁴ Baldwin (v Smith 1998: 68) opredeljuje instrumente zunanje politike kot tista sredstva, ki jih oblikovalci politik uporabljajo pri poskusih, da mednarodni akterji naredijo nekaj, česar sicer ne bi. V nacionalnih zunanjih politikah se uporabljajo naslednji instrumenti: propaganda, diplomacija, ekonomski instrumenti in vojaški instrumenti.

¹⁵ Smith (1998: 70) pod diplomatske instrumente EU navaja: demarše, deklaracije in izjave, obiske na visokem nivoju, podporne akcije, diplomatske sankcije, diplomatsko priznanje, politični dialog (bilateralni in regionalni), ponudbo članstva v EU, oblikovanje mirovnih predlogov, posebne odposlance, sponzoriranje mirovnih konferenc, opazovalce za premirje, upravljanje tujih mest, volilne opazovalce.

oblikovali temeljne varnostne funkcije, ki so jih kasneje vključili v Strateški koncept (1991). Kot osrednja naloga se navaja zagotovitev temeljev za stabilno in varnostno okolje v Evropi. Strateški koncept iz leta 1991 je prvi primer javnega dokumenta, kar predstavlja novost v praksi Nata¹⁶ (Trapans 2003: 47). Primarna naloga Nata ostaja kolektivna obramba,¹⁷ vendar si je ta organizacija v spremenjenem mednarodnem okolju zadala nove naloge. Med poglavitne spremembe štejemo, kot ugotavlja Grizold (1999: 85), pripravljanje Nata za sodelovanje pri reševanju konfliktov tudi izven ozemlja svojih članic, za razliko od obdobja pred koncem hladne vojne, ko ta organizacija niti ni načrtovala delovanja izven ozemlja svojih članic. Bin¹⁸ (2000) uvršča med šest ključnih nalog Zavezništva po spremenjenih razmerah v mednarodni skupnosti:

- ohranitev transatlantske povezave,
- vzdrževanje učinkovitih vojaških sposobnosti za zastraševanje, obrambo in misije,
- razvoj evropske varnostne in obrambne identitete,
- sposobnost za uspešno upravljanje kriz,
- odprtost za članstvo,
- partnerstva, dialog ter sodelovanje z drugimi državami.

OVSE je glede na razvoj in status posebna organizacija.¹⁹ Krupnick (1998: 30) ugotavlja, da je ta organizacija kljub širokemu obsegu dejavnosti zunaj diplomatskih krogov slabo poznana. OVSE se je razvila iz Konference za varnost in sodelovanje v Evropi, ki je bila oblikovana leta 1975 kot posvetovalni proces za izmenjavo mnenj med Vzhodom in Zahodom ter popuščanje napetosti. OVSE lahko OZN v skladu s 7. členom UL OZN podeli mandat za mirovne operacije. Osrednje naloge te organizacije so spodbujanje demokratičnih norm, človekovih in manjšinskih pravic, pravnega reda in tržnega gospodarstva. Istočasno nadzira oborožitve v Evropi ter pomaga pri krepitvi zaupanja med državami, zgodnjem opozarjanju in reševanju sporov v kriznih okoliščinah. Te naloge so precej podobne nalogam iz Strateških konceptov Nata 1991 in 1999 (Trapans 2003: 81).

¹⁶ Dokument je izdelala Skupina za strateške analize Nata; prejšnje dokumente je oblikoval izključno Vojaški odbor Nato (Trapans 2003: 47).

¹⁷ Kolektivna obramba je opredeljena v 5. členu Severnoatlantske pogodbe, sprejete v Washingtonu D.C. aprila 1949 »Pogodbenice soglašajo, da se oborožen napad na eno ali več pogodbenic v Evropi ali Severni Ameriki šteje za napad na vse pogodbenice in zaradi tega soglašajo, da bo v primeru oboroženega napada vsaka od njih ob uresničevanju pravice do individualne ali kolektivne samoobrambe, ki jo priznava 51. člen Ustanovne listine Združenih narodov, pomagala tako napadeni(m) pogodbenici(cam) s takojšnjim individualnim in z drugimi pogodbenicami dogovorjenim ukrepanjem, ki se ji zdi potrebno, vključno z uporabo oborožene sile, da se ponovno vzpostavi in vzdržuje varnost severnoatlantskega območja.«

¹⁸ Alberto Bin (koordinatorski Sredozemskega dialoga Nata) na Sredozemskem seminarju OVSE »Confidence-Building Measures and Confidence- and Security Building Measures: The OSCE Experience and its Relevance for Mediterranean Region«, Portorož 2000.

¹⁹ O posebnem statusu OVSE govorimo, ker ta organizacija nima mednarodne subjektivitete, ima pa večino elementov običajne mednarodne organizacije. Med elemente, ki jih OVSE kot mednarodna organizacija ima, sodijo: organi sprejemanja odločitev, stalni sedež ter institucije, stalno osebje, redni finančni viri ter uradi za posamezna področja. OVSE je edina mednarodna institucija v Evropi, ki je po VIII. poglavju UL ZN obravnavana kot regionalni sporazum in je tako primarni instrument za zgodnje opozarjanje, preprečevanje konfliktov, upravljanje kriz ter pokonfliktno rehabilitacijo (OSCE Handbook 2000: 3).

Od začetka procesa so bile do Konference za varnost in sodelovanje v Evropi skeptične ZDA zaradi bojazni, da bi Sovjetska zveza znotraj tega ogrodja dobivala koncesije. Leta 1975 je bila sprejeta Helsinška sklepna listina, katere smoter je najbolj poudarjen v 6. in 7. členu tega dokumenta (Krupnick 1998: 31). Danes je OVSE osrednja institucija za graditev varnostne skupnosti, ki izvaja štiri ključne funkcije (Adler v Baylis 1998: 18-19):

- postavlja liberalne standarde,
- poskuša preprečiti oborožen konflikt, preden se ta pojavi in razvija prakse mirnega reševanja sporov znotraj območja OVSE,
- gradi zaupanje s pospeševanjem transparentnosti in sodelovanja,
- podpira oblikovanje demokratičnih institucij in reforme tržne ekonomije.

Wæver in Buzan (2000: 67, 73) trdita, da današnja Evropa tvori vzorec koncentričnih krogov okrog jedra EU, kjer EU in Nato nastopata kot pola privlačevanja. V sedanji varnostni ureditvi Evrope je najpomembnejša varnostna institucija EU: EU je globlja in bolj splošna od Nata in zato povezuje zahodnoevropske velike sile učinkoviteje (v smislu racionalne izbire je težje zapustiti EU kot Nato, v smislu identitete pa so nacionalne identitete postale sestavni del vizije Evrope in ne Nata). Nato je veliko bolj »prazna« organizacija. Nato je odvisen od EU, ker vzdržuje ključne zahodnoevropske sile (posebno Francijo in Nemčijo), da ne krenejo na pot starega obnašanja, odvisnost EU od Nata se kaže v dejstvu, da integracija ni bila nikoli lažja kot danes (ker se izogiba občutljivim vprašanjem obrambe in varnosti, prisotna je ameriška stabilizacijska funkcija). EU ima danes tri ključne varnostne funkcije (Wæver in Buzan 2000: 73,74):

- vzdrževanje jedra nedotaknjene (zagotavlja sodelovanje in izogibanje varnostnim strahovom med velikimi silami v Evropi),
- discipliniranje »bližine«,
- potencialni posredovalec v nasilnih konfliktih.

2.4 Referenčni objekti varnosti, sekuritizacijski akterji, funkcionalni akterji, varnostni sektorji

Po Baldwinu (1997: 12-17) so akterji pri zagotavljanju varnosti postavljeni pred sedem vprašanj, katerih odgovori vplivajo na raven zagotavljanja varnosti. Odgovor na vprašanje *varnost za koga* je odvisen od ravni zagotavljanja varnosti (posameznik, država ipd.), v odgovor na vprašanje *varnost za katere vrednote* je navadno vključena fizična varnost, gospodarska blaginja, politična neodvisnost ipd. Predvsem ti dve vprašanji (in predlagani odgovori) sta sporni za Buzanov krog teoretikov, ker bi s specifikacijo nivoja in področij varnosti podcenili osnovno idejo varnosti kot nedeljive kategorije. Po Baldwinu (ibid.) si je potrebno postaviti tudi vprašanje, *koliko varnosti, varnost pred katerimi grožnjami, s*

kakšnimi sredstvi, za kakšno ceno in v kolikšnem času. Pri oblikovanju odgovora na ta vprašanja je potrebno upoštevati, da je absolutna varnost nedosegljiva, da je grožnje potrebno natančno opredeliti, da je potrebno ločevati med miroljubnimi in vojaškimi sredstvi, upoštevati je potrebno tudi žrtvovanje drugih ciljev ter možnost konflikta med kratkoročnimi in daljnoročnimi varnostnimi politikami.

Poseben problem predstavlja odsotnost konsenza glede referenčnih objektov varnosti. Znanstveni pristopi, ki proučujejo isti pojav (varnost) z drugega zornega kota, niso v nikakršnem konsenzu in v znanosti sploh ni konsenza o referenčnih objektih varnosti. Referenčni objekti se prepletajo, pri čemer govorimo o hkratni povezavi varnosti posameznika, družbe, države in mednarodne skupnosti. Avtorji nekonsistentno navajajo referenčne objete varnosti, nekateri pa tega sploh ne naredijo (Prezelj 2001a: 128).

Referenčni objekti so stvari [things], ki so videne kot izjemno ogrožene in ki imajo legitimno zahtevo po preživetju (poudaril D.K.) (Buzan, Wæver, de Wilde 1998: 35).

Prezelj (2001a: 128) ugotavlja, da sta k zaznavi novih referenčnih objektov varnosti (to ni več samo država, je lahko tudi mednarodna skupnost ipd.) prispevali razširjena varnostna agenda (politični programi) ter širši pristopi k obravnavi varnosti (znanstveni koncepti):

»Hkrati s takšnim povečanjem kompleksnosti razumevanja varnosti in ogrožanja varnosti po horizontalni ravni, ki je privedla do horizontalne kognitivne dileme, se je povečalo tudi število referenčnih objektov varnosti in ogroženosti, kar je povzročilo nastanek vertikalne kognitivne dileme.«

Potrebno je ločevati med referenčnimi objekti, sekuritizacijskimi akterji ter funkcionalnimi akterji. Skupina avtorjev (Buzan, Wæver, de Wilde 1998: 21-47) trdi, da je hkrati najbolj pomembno in najtežje razlikovati med referenčnimi objekti in sekuritizacijskimi akterji. **Sekuritizacijski akterji so akterji, ki vprašanje oz. temo sekuritizirajo s tem, da deklarirajo nekaj (referenčni objekt) za izjemno ogrožen** (poudaril D.K.). **Funkcionalistični akterji so akterji, ki vplivajo na dinamike v sektorju; ti akterji vplivajo na odločitve na varnostnem področju** (poudaril D.K.). Skupina avtorjev (ibid.) trdi, da sekuritizacijski akterji načeloma lahko poskušajo karkoli konstruirati za referenčni objekt.²⁰ Na sistemskem nivoju načeloma ni možna nikakršna izključitev referenčnih objektov. Ali je nekaj obravnavano kot grožnja, določa akter, ne analitik. **Obratno, varnostnega kompleksa ne opredelijo akterji s tem, ko sebe naslavlajo kot kompleks, ampak ga za takega označi analitik** (poudaril D.K.).

²⁰ Majhne skupine npr. želijo pridobiti večjo varnostno legitimnost in zato govorijo za njih in o njih. Vprašanje je, kdo jim bo prisluhnil. Tako kot na mikro nivoju, tudi na vmesnem in sistemskem nivoju obstajajo problemi pri vzpostavljanju varnostne legitimnosti. Na srednjem nivoju lahko vzamemo za primer podjetje, ki mu grozi nevarnost preživetja. Podjetje ne bo sposobno akcije za preživetje iznad običajnih, pravnih pravil. Na sistemskem nivoju je status referenčnega objekta vsaj deloma pridobilo človeštvo. Avtorji menijo, da bi lahko nivo človeške civilizacije postal referenčni objekt (Buzan, Wæver in de Wilde 1998: 36-38).

Akter sekuritizira določeno temo oz. vprašanje (tj. temo predstavlja kot temo vrhovne prednosti) preko govornega dejanja²¹ [speech act], trdijo Buzan, Wæver, de Wilde (1998: 26) in ugotavljajo (2001: 28), da je v teoriji vsako javno vprašanje oz. tema locirana na spektru od nepolitizirane (npr. država se s to temo niti ne ukvarja, tema ni predmet javne razprave) preko politizirane (ta tema je del javne politike) do sekurizirane (vprašanje oz. tema je predstavljena kot eksistenčna grožnja, ki zahteva nujne ukrepe iznad običajnih postopkov političnega odločanja). Omenjena skupina avtorjev (1998) tako ugotavlja, da **določena zadeva postane v praksi varnostna zadeva, ne nujno zaradi obstoja realne eksistenčne grožnje, ampak zaradi tega, ker je zadeva kot taka predstavljena kot grožnja** (poudaril D.K.).

Nekaj/nekdo je označen(o)/določen(o) kot zadeva mednarodne varnosti zato, ker je ta zadeva domnevno bolj pomembna od drugih in bi zato morala imeti absolutno prednost. Buzan, Wæver, de Wilde (1998: 39-44) trdijo, da predstavljanje nečesa/nekoga kot eksistenčne grožnje referenčnemu objektu še ne tvori sekuritizacije – to je sekuritizacijski premik; tema oz. vprašanje je sekuritizirano samo, če oz. ko jo občinstvo sprejme kot tako. Varnost tako pomeni preživetje eksistenčnih groženj. Kaj oz. kdo je tisto/tisti(a), ki eksistenčno grožnjo oblikuje, se med sektorji razlikuje. Sekuritizacija je lahko ad hoc ali institucionalizirana. Če je grožnja nenehna ali ponavljajoča, postane institucionalizirana.²² Uspešna sekuritizacija ima tri komponente: eksistenčna grožnja, nujna akcija, učinki na odnose znotraj enot (kršenje pravil). Sekuritizacija ima obliko posebne retorične strukture (preživetje, prioriteta akcij v smislu 'če se sedaj ne spopademo s problemom, bo prepozno'). Na mednarodnem nivoju pomeni sekuritizacija temo predstavljati kot nujno in eksistenčno, kot tako pomembno, da ne more biti izpostavljena običajnemu političnemu trgovanju, s to temo se morajo ukvarjati visoki voditelji, in to pred vsemi ostalimi temami. Varnostni govorni akt izvajajo politični voditelji, birokracije, vlade, lobisti in skupine pritiska. Ti akterji navadno niso referenčni objekti varnosti, ker se lahko le redko sklicujejo na varnost v smislu obrambe svojega lastnega preživetja. Problem kdo-lahko-govori-kaj-v-imenu-koga je manj prisoten pri državi, ki ima jasna pravila o tem (npr. vlada govori v imenu države), medtem ko je to bolj problematično pri narodih²³ ali okolju kot referenčnih objektih varnosti. Sam izraz »akter« je sam po sebi problematičen, ker je povedati kdo ali kaj nastopa vedno težko.²⁴ Buzan, Wæver, de Wilde (1998) odsvetujejo govoriti o

²¹ Proces sekuritizacije je tisto, kar se v jezikovni teoriji imenuje »speech act«. V varnostnem diskurzu je vprašanje dramtizirano in predstavljeno kot tema vrhovne prednosti (Buzan, Wæver in de Wilde 1998: 26).

²² Ta situacija je najbolj vidna v vojaškem sektorju, kjer so države v odgovor grožnjam zgradile vojske in birokracije. V razvitih državah so oborožene sile in obveščevalne službe ločene od običajnega političnega življenja. Kjer take ločitve ni ali pa so države mobilizirane v vojno, je večina običajne politike porinjene na področje varnosti (Buzan, Wæver in de Wilde 1998: 27-28).

²³ Pri družbeni varnosti gre povečini za narode in njihovo preživetje. Narod ne nastopa (ne izvaja varnostnega govornega dejanja), pač pa določene skupine izvajajo to dejanje z referenco na narod (trdijo, da govorijo ali nastopajo v imenu naroda) (Buzan, Wæver in de Wilde 1998: 41).

²⁴ Kakršnekoli kolektive (npr. skupina) lahko razdelimo na podenote, vendar razdelitev na posameznike ni posebno smiselna, ker so kolektivi več kot le vsota članov (Buzan, Wæver in de Wilde 1998: 40).

objektivnih varnostnih problemih, ker bi s tem podcenili osnovno idejo varnosti, tj. da je posebna družbena kategorija.

Varnost pomeni preživetje eksistenčne grožnje, vendar to, kar oblikuje varnostno grožnjo, se med sektorji razlikuje. Varnost je nedeljiva; obstajajo številne povezave na mednarodnem, regionalnem, državnem in individualnem nivoju varnosti. Enako velja za sektorje; povezave med vojaškim, političnim, ekonomskim, družbenim in okoljskim sektorjem so številne. Obravnava razvojev v enem sektorju je v kontekstu varnosti nesmiselna, ker s tem podcenimo osnovno idejo varnosti. Sektorji se vzajemno krepijo; spremembe v enem sektorju učinkujejo na drugi sektor. Znotraj vojaškega sektorja je referenčni objekt v glavnem država, čeprav lahko imajo to funkcijo tudi druge oblike političnih entitet.²⁵ V političnem sektorju so postali pomembni različni supranacionalni referenčni objekti. EU je, na primer, lahko eksistenčno ogrožena z dogodki, ki bi upočasnili ali zavrli integracijski proces. Mednarodnim režimom in mednarodni družbi lahko grozijo situacije, ki bi podcenile pravila, norme in institucije, ki tvorijo določen režim (Buzan, Wæver, de Wilde 1998: 20-22). Družbeno varnost je potrebno ločevati od socialne varnosti. Pri slednji gre za posameznike, pri družbeni varnosti pa gre za vprašanja kolektivov oz. skupnosti in njihove identitete. Pri varnosti v družbenem sektorju se pojavlja problem, ker je pojem družba pogosto uporabljen za označitev širše populacije države, ki se nanaša na skupino, ki pa nima vedno skupne identitete. Grožnje družbeni varnosti razvrščamo v tri glavne oblike (Buzan, Wæver, de Wilde 1998: 121):

- migracija (ljudi X so preplavili ali razredčili ljudje Y; X skupnost ne bo več, kar je bila, ker bodo tvorili populacijo drugi; X identiteta je spremenjena s premikom v sestavi populacije),
- horizontalna kompeticija (čeprav na teritoriju X še vedno bivajo ljudje X, se bodo njihovi načini spremenili zaradi prehajanja kulturnih in jezikovnih vplivov iz sosednje kulture Y),
- vertikalna kompeticija (ljudje se bodo nehali videti kot X, ker jih integracijski projekt ali secesionistični projekt potiska v smer ali šibkejših ali ožjih identitet).

Referenčni objekti v družbenem sektorju so širše množice, ki podpirajo in so zveste subjektom, ki oblikujejo argument 'nam grozi' (v družbenem sektorju pomeni 'grozi naši identiteti').²⁶ Znotraj ekonomskega sektorja je navadno težje opredeliti referenčni objekt.

²⁵ Zaveznštvo, kot je Nato, in po drugi strani EU v stremljenju po skupni varnostni politiki lahko doseže ta status. EU do sedaj ni bila znatno vključena v vojaški sektor, medtem ko je Nato med hladno vojno predstavljal vojaško varnost Zahoda. (Buzan, Wæver in de Wilde 1998: 52-55) Interes EU po vojaški varnosti je dvojen: EU želi preprečiti naraščanje vojaških groženj iz sredozemskih držav nečlanic ter izbruh nasilnega konflikta med sredozemskimi nečlanicami ali med državami članicami EU in neevropskimi sosednjimi državami (Stivachtis 1999: 6).

²⁶ Glede na omenjene tri oblike groženj družbeni varnosti ista skupina avtorjev ugotavlja, da delujejo migracije najbolj intenzivno kot znotrajregionalne dinamike in kot dinamike s sosednjimi državami. Vertikalna kompeticija je najbolj intenzivna ob političnih integracijskih projektih (EU) ali secesionističnih

Posledice ekonomskih groženj zlahka sežejo izven ekonomskega sektorja in vplivajo na ostale, najpogosteje na vojaškega in političnega. Ekonomske grožnje istočasno krepijo nestabilnost v državi in predstavljajo grožnjo navzven. V osrčju političnega sektorja so grožnje državni suverenosti. Politični sektor je najširši, ker je vsa varnost v določenem smislu politična: vse grožnje ter obrambe pred grožnjami so konstruirane in definirane politično. Ko so avtorji že menili, da je najtežje opredeliti družbeni sektor, so ugotovili, da to pravzaprav velja za politični. Grožnje v političnem sektorju ciljajo v organizacijsko stabilnost države in družbe. Referenčni objekt v tem sektorju je običajno država, vendar se kot referenčni objekti pojavljajo tudi organizacije ali kvazi superdržave (npr. EU). V okoljskem sektorju vedno obstajata dve agendi: znanstvena in politična. Okolje ali določen strateški del okolja je ultimativni referenčni objekt varnosti, ker obstaja tveganje, da z izgubo oz. uničenjem okolja izgubimo dosežene stopnje civilizacije (Buzan, Wæver, de Wilde 1998).

2.5 Konceptualizacija varnosti

»Varnost v mednarodnih odnosih« ločuje to vrsto varnosti od uporabe pojma varnost v vsakdanjem jeziku. Četudi imata mednarodna varnost ter družbena varnost ali varnost, ki je aplicirana na različne družbene varuhe ali policijske funkcije, določene kvalitete enake, ima mednarodna varnost lastno značilen pomen. Mednarodna varnost ima korenine v tradicijah politik sil, medtem ko je družbena varnost povezana z zadevami pravičnosti in socialne pravice (Buzan, Wæver, de Wilde 1998: 21). Varnost v mednarodnih odnosih ima dve dimenziji: izogibanje vojni (negativna dimenzija) in graditev miru (pozitivna dimenzija) (Hyde-Price 2001: 28). Tako kot Buzan, Wæver in de Wilde trdijo, da ni in ne more biti vsako vprašanje, ki se veže na funkcije varovanja, tudi varnostno vprašanje.

Hyde-Price (2001: 28) trdi, da

»/varnostne študije ne morejo – in ne smejo – poskušati naslavljeni vseh vidikov človeške nepravčnosti, revščine, trpljenja, bede in podrazvoja. Vprašanja kot so revščina, imigracija in okoljska degradacija niso resnično varnostna vprašanja. Varnostne študije začno ta vprašanja zadevati samo takrat, ko grozijo z izzvanjem konflikta in nevarnosti. Jedro zadevanja varnostnih študij je potemtakem konflikt (posebno, čeprav ne izključno, nasilni konflikt) med organiziranimi političnimi skupnostmi – gre za upravljanje konflikta in oblikovanje pogojev za preprečitev njegovega udejanjanja.«

(bivša Jugoslavija). Horizontalna kompeticija se lahko pojavi na vsakem nivoju (manjšine znotraj držav skrbijo vpliv dominantne kulture; manjše sosede skrbijo vplivi večje ipd.) (Buzan, Wæver in de Wilde 1998: 124).

Isti avtor na drugem mestu (2001:36) navaja Ayoobovo (1997) ugotovitev, da se varnostne študije srečujejo s klasično dilemo: po eni strani je jasno, da je tradicionalna opredelitev varnosti neprimerna za razlago večobrazne in večdimenzionalne narave mednarodne varnosti, po drugi strani pa nam s širšo opredelitvijo varnosti grozi, da postane koncept elastičen do take mere, da je kot analitično ogrodje neuporaben. Wæver (1998) ugotavlja:

»Širitev vzdolž osi referenčnih objektov – tj. da varnost ni samo vojaška obramba države, je tudi x in y in z – ima nesrečen vpliv na širitev področij delovanja varnosti v brezkončnost, dokler ta ne zaobjame celotne družbene in politične agende.«²⁷

Grizold (1999) v sodobni vzorec varnosti umešča individualno, nacionalno, mednarodno ter globalno varnost. Buzan (1991) in Buzan, Wæver, de Wilde (1998) v ta vzorec umeščajo še regionalno varnost. Oba avtorja govorita o prepletenosti različnih dimenzij varnosti. Sodobno razumevanje varnosti se ne omejuje na en nivo varnosti, ker bi s tem podcenili varnostne dinamike na različnih nivojih, ki vplivajo en na drugega. Temeljne značilnosti sodobnega mednarodnega sistema so namreč grožnje in občutljivosti, ki se pojavljajo na mnogih področjih, tj. so multidirektoralne. Kljub temu, da vsako vprašanje ne more biti tudi varnostno vprašanje (Hyde-Price), Lipschutz (1998) meni, da ima večina groženj, kot so jih identificirali zagovorniki redefinicije varnosti, opraviti prav s človekovim zdravjem in blagostanjem, socialnimi problemi, notranjimi viri nestabilnosti itd. Baldwin (1995: 126, 129) se sprašuje, kako pomembna je vojaška varnost po koncu hladne vojne v primerjavi z ostalimi cilji javne politike in ugotavlja, da so tradicionalistične varnostne študije vprašanje varnosti kot cilja ignorirale in bile osredotočene na grožnjo ter uporabo in kontrolo vojaške sile. Sodobne varnostne študije so šle v drugo skrajnost. Muldimenzionalnost varnosti ni nujno povezana s koncem hladne vojne. S koncem hladne vojne se dimenzije varnosti niso spremenile, razlikujejo se specifikacije dimenzij. Ekonomska varnost, okoljska varnost ipd. so različne oblike varnosti, ne pa popolnoma različni koncepti varnosti (Baldwin 1997: 23). Wæver (1998) ugotavlja, da nam Buzan s premikom razprave od varnosti v vojaškem sektorju k varnosti v političnem, ekonomskem, okoljskem in družbenem sektorju pove, da se varnost začne kot vojaško področje, ki pa je vedno bolj izzivano s strani teh novih sektorjev.²⁸

²⁷ Wæver (1998) vidi problem v tem, da kot koncepta ne obstajata niti individualna niti mednarodna varnost. Varnost za koga je precej nejasna ideja. Ne obstaja tradicija o »varnosti« v nedržavnem smislu; obstaja samo kritična ideja, ki se je igrala okrog koncepta in praks državne varnosti, da so imele druge grožnje in referenčni objekti nekakšen pomen.

²⁸ Ob tem se Wæver (1998) sprašuje, kaj je naredilo vojaški sektor za osrednji sektor in kaj sedaj kvalificira ostale sektorje, da imajo enak status v varnostni analizi. Po njegovem mnenju, kljub temu, da Buzan neposredno tega vprašanja ne naslavlja, namiguje, da so bile v preteklosti vojaške grožnje primarne, ker so se pojavile »zelo nenadno«.

Varnost pomeni posebno problematiko, posebno polje praks. Wæver (1998) pojasnjuje, da konceptualizacije varnosti (iz katerih sledita politika in praksa) najdemo v diskurzih varnosti, ki pa niso niti objektivne ocenitve niti analitični konstrukti groženj. Oblikovalci politik zagotovo, meni isti avtor (ibid.), definirajo varnost na osnovi niza predpostavk o njihovih vitalnih interesih, sovražnikih in možnih scenarijih. Hyde-Price (2001: 48) trdi, da je varnost potrebno opazovati v kontekstu interakcije med subjektivnimi percepcijami in materialnimi strukturami, med tem, kar je namišljeno in tem, kar je opaženo. Po Lipschutzu (1998) družbena konstrukcija varnosti ne pomeni, da ni mogoče najti realnih, materialnih pogojev, na podlagi katerih bi oblikovali interpretacije groženj, ali da so taki pogoji nepomembni za oblikovanje varnostne politike. Sovražniki deloma »oblikujejo« en drugega skozi projekcijo lastnih strahov na druge, kar pomeni, da je njihov odnos intersubjektiven. Osrednje vprašanje po Lipschutzu (1998) (kar je tudi Buzanovo stališče) je, ali bo koalicija izbrala izolacijo od periferije (v smislu, da bo poskušala varovati sebe od zunanjega kaosa) ali pa bo na periferijo intervenirala s prizadevanjem razširiti območje reda (ampak bo zato tvegala, da bo potisnjena v kaos).

Odgovor oz. izbira je odvisna od tega, kako so grožnje uokvirjene oz. kako je varnost družbeno konstruirana. V sodobnih varnostnih študijah je nabor groženj večji. S širitvijo pojmovanja varnosti identificiramo več groženj varnosti, kar pomeni, da bomo zaradi nenadnega prevelikega ogrožanja avtomatično manj varni (Prezelj 2000: 38).

Avtorji pri obravnavi istega pojava (varnost) nemalokrat uporabljajo različna poimenovanja: izziv, tveganje, grožnje, nevarnosti. Kotnik-Dvojmoč (2000/2001: 16) ugotavlja, da besede izziv, tveganje in grožnja vzpostavljajo časovno in istočasno intenzivnostno stopnjevanje varnostnih vprašanj ter da bistveno novost v konceptih tveganj in izzivov predstavlja opuščanje razmišljanja o neposrednosti in takojšnjosti grožnje. Odnos različnih subjektov do istega varnostno zanimivega pojava/procesa je lahko zelo različen, kar ima za posledico vprašanje, kdaj je umestno govoriti o negotovosti, izzivu, tveganju, grožnji ali nevarnosti. Izbira o uporabi posameznega poimenovanja je odvisna od verjetnosti (tj. od trenutne prisotnosti/odsotnosti varnostno zanimivih pojavov/procesov) in (potencialne) intenzivnosti stika med pojavom/procesom in subjektom, ki se z njim (lahko) sooča.²⁹

Akterji oblikujejo obseg sodelovanja pri določenih pojavih ne/varnosti na podlagi ocen groženj določenemu referenčnemu objektu. Pomenljiva je trditev Wæverja (1998):

²⁹ Z grafičnim prikazom kot približkom realnosti je Kotnik-Dvojmoč (2000/2001: 16) prikazal kakovostno in količinsko razmerje med različnimi kategorijami varnostno zanimivih pojavov/procesov. O varnostni negotovosti govorimo takrat, ko se pojavi vsaj minimalna možnost stika med določenim varnostno zanimivim pojavom/procesom in subjektom. O varnostnih grožnjah, in še posebno nevarnostnih, govorimo, ko, dejansko že prihaja do negativnega spreminjanja oz. znižanja dosežene ravni kakovosti posameznikovega in/ali družbenega življenja. Za opredeljevanje varnostnih problemov prihodnosti sta najpogosteje uporabljena pojma tveganje in grožnja, pojma negotovost in izziv sta preveč splošna, pojem nevarnost pa je rezerviran za poimenovanje zelo realnih in zelo intenzivnih varnostnih problemov.

»Varnost in nevarnost ne konstituirata binarnega nasprotja. 'Varnost' označuje situacijo, ki je zaznamovana s prisotnostjo varnostnega problema in nekaterih ukrepov, ki so lahko podzvzeti v odgovor. Nevarnost je situacija z varnostnim problemom in brez odziva. Oba pogoja si delita varnostno problematiko. Ko ni varnostnega problema, situacije ne konceptualiziramo v smislu varnosti; varnost je tedaj preprosto irelevantna skrb. Trditev, da je varnost vedno relativna in da nihče ne živi v popolni varnosti pomeni, da če imamo zagotovljeno kompletno varnost, potem tega ne naslavljamo kot 'varnost'.«

Prezelj (2000: 13) trdi obratno, nevarnost je ogroženost varnosti, ker so koncepti v razmišljanju navadno opredeljeni s svojimi nasprotji (npr. bolj temni ljudje so manj svetli, bolj slabi avtomobili so manj dobri ipd.).

3 VARNOSTNI SEKTORJI SREDOZEMLJA: ŽARIŠČA IN AKTERJI

Sredozemlje je regija mnogih varnostnih izzivov/tveganj/groženj; poimenovanja so različna. Konstanten lok kriz znotraj Sredozemlja ima za posledico politično nezaupanje med državami te regije, podkrepljeno z ekonomskimi razkoraki znotraj regije, pojavom radikalnih nacionalističnih gibanj ipd. Stalna nestabilnost se izraža v ekonomskih, socialnih, kulturnih in drugih razlikah. V varnostnem smislu ga Guazzonejeva (2000: 86) označuje kot »substrat bazične nestabilnosti, ki oblikuje kontinuum transnacionalnih varnostnih tveganj«. Grizold (1999: 35) ugotavlja, da so grožnje varnosti v Sredozemlju stvarne, kar pomeni, da je varnost strateško pomembne sredozemske regije izredno občutljiva. Izzive varnosti v Sredozemlju opredeljuje (ibid.) s tremi skupinami dejavnikov: gospodarsko-demografske grožnje, vojaške grožnje ter terorizem določenih skupin zaradi političnih ciljev. Kot eno najmanj stabilnih in nevarnih regij označuje Sredozemlje Ormanci (2000: 35), ki govori o trojnem neravnotežju (demografsko, ekonomsko in sociokulturno) in obstoju konfliktov iz preteklosti. Izzivi varnosti v Sredozemlju so multidirektoralni, tj. prihajajo iz različnih smeri – v jeziku Buzana in kolegov – sektorjev.

3.1 Vojaški sektor

Z vojaškega gledišča se sredozemske države med seboj precej razlikujejo (Dokos 2000: 111): nekatere se srečujejo z notranjimi problemi (Libanon in Alžirija), druge so z vojaškega gledišča nepomembne (Tunizija, Malta in Ciper), nekatere so vključene v spore s sosednjimi državami in imajo na razpolago močne vojaške sile, čeprav z omejenimi zmožnostmi za akcijo in povečanje moči (Izrael, Sirija, Grčija in Turčija), tretje države pa posedujejo močne vojaške sile in nimajo posebnih nasprotnikov (Italija, Španija, mogoče tudi Libija). Svojevrsten primer je položaj Francije, ki izhaja iz njene zgodovinske izkušnje v sredozemski regiji.

Vojaški spori in varnostne dileme zavzemajo pomembno mesto v sredozemski varnosti, pomembno mesto zavzema arabsko-izraelski konflikt (Stivachtis 1999: 12). Ta konflikt preprečuje oblikovanje bolj varnega okolja (Nonneman v Stivachtis 1999): konflikt je neposredno vplival na odnose med Izraelom in arabskimi državami, vprašanje Palestine je politično eksplozivno, zato je kontrola orožja in razorožitve zelo problematična (dokler bodo arabske države soočene s superiorno oboroženim Izraelom, obstaja malo možnosti za zmanjšanje njihovih vojaških zmožnosti; Libija in Irak npr. poskušata pridobiti ali pa že posedujeta orožje za množično uničevanje (OMU) kot sredstvo za uravnoteženje z izraelskimi vojaškimi zmožnostmi; Izrael, soočen z združenim arabskim svetom proti sebi, ni pripravljen zmanjšati vojaških zmožnosti), konflikt preprečuje razvoj praktičnih shem za sodelovanje, ki bi vplivale na ekonomski razvoj regije. Oboroževalna tekma v regiji ima za

posledico nestabilno okolje. Proliferacija OMU³⁰ predstavlja grožnjo mednarodni varnosti, kot poseben vir grožnje se pojavlja v Sredozemlju. Dokos (2000: 97) ugotavlja, da se take grožnje lahko pojavijo kot:

- grožnje teritoriju članic Nata, kjer bi bile tveganju podvržene članice Nata,
- grožnje sposobnostim članic Nato za posredovanje v regije vitalnega interesa (kjer bi nasprotna stran oborožena z OMU ogrozila sposobnosti Nata zaposlovati sile in voditi bojne operacije), kar je najbolj verjetna grožnja v bližnji prihodnosti,
- grožnje misijam za ohranjanje miru in humanitarnih intervencij,
- možnost za dejanja terorizma, vključno z uporabo ali grožnjo za uporabo nuklearnega, biološkega ali kemičnega orožja (kratkoročno je ta grožnja bolj verjetna od usmerjanja balističnih izstrelkov proti zahodnim državam).

Znotraj Zaveznitva obstaja konsenz o tem, da Nato nastopa tako, da zaščiti teritorije držav članic pred temi grožnjami.³¹ Kot ugotavlja Dokos (2000: 103-105) ima večina držav proliferatorok v Sredozemlju in na Bližnjem vzhodu oborožitvene sisteme iz bivše Sovjetske zveze, kar po razpadu te države predstavlja problem, saj se države proliferatorke srečujejo s problemom vzdrževanja in modernizacije njihovih oboroženih sil.³² Grožnje uporabe OMU na evropski teritorij so po mnenju Dokosa (ibid.) srednje in daljnoročne. Nasprotnice Nata v sredozemski regiji ne uporabljajo OMU samo za ustrahovanje in/ali doseg regionalne hegemonije, ampak tudi za zastraševanje in prekinitvev oz. onemogočanje zunanje intervencije.³³ Dokos (2000: 111, 112) trdi, da vidi večina sredozemskih držav ZDA in Zahod kot glavno grožnjo, OMU pa kot sredstvo za zmanjševanje vrednosti zahodnih vojaških sposobnosti. Nato ni soočen z realno »grožnjo z

³⁰ Pod OMU se razumeva nuklearno, biološko in kemično orožje. Ta orožja imajo različne učinke, vendar so vsa zmožna povzročiti veliko škodo ali prekinitvev vojaških operacij. Najlažje in najceneje je proizvesti kemična orožja. Pri kemičnem orožju je smrtonosnost nižja kot pri ostalih dveh. Agenti za kemično orožje se proizvajajo relativno enostavno v civilnih kemičnih tovarnah. Agenti za biološko orožje so prav tako lahko proizvedeni v civilnih tovarnah. Oprema in tehnologija za izdelavo tega orožja je lahko dostopna, je manj draga od opreme in tehnologije, ki je potrebna za izdelavo nuklearnega orožja (Schulte 1995).

³¹ Joseph (v Dokos 2000: 113) npr. trdi, da se stališča držav glede tega vprašanja ne razlikujejo precej. Spomladi 1994 je francoska Bela knjiga OMU in proliferacijo izstrelkov označila za resno nevarnost nacionalnim interesom. OMU grozi teritoriju Francije predvsem iz bivše Sovjetske zveze, v prihodnosti pa naj bi ta grožnja prihajala iz Sredozemlja, posebno Alžirije. Nemška Bela knjiga iz leta 1994 je proliferacijo OMU označila kot tveganje za regionalno in globalno stabilnost.

³² Dokos (2000: 102-103) v kontekstu posedovanja OMU pri sredozemskih državah ugotavlja, da ni znakov, da bi npr. program biološkega orožja v Siriji znatno napredoval od faze raziskav in razvoja (enako velja za Egipt in Izrael). Libija je vodila določene raziskave na tem področju, posedovala naj bi manjše količine agentov za biološko orožje. Alžirija nima te sposobnosti in niti ni verjetno, da bi jo pridobila v prihodnjih desetih letih. Glede nuklearnega orožja avtor ugotavlja, da ima Libija ambicije na tem področju ter da je večkrat poskušala pridobiti nuklearno orožje. Za Alžirijo, se domneva, da nima nuklearnega orožja. Egipt in Sirija imata nuklearne programe nevelikega obsega. Izrael je ocenjen kot napredna nuklearna sila.

³³ Nemalo avtorjev priznava OMU stabilizacijsko funkcijo v meddržavnih odnosih. Najboljše zagotovilo za neuporabo nuklearnega orožja je vzdrževanje zmožnosti za uporabo le-tega. Stabilizacijska funkcija OMU pride do izraza, če sta državi v položaju ravnotežja. Buzan, Wæver in de Wilde (1998: 55) opozarjajo, da so nekatere države povsem odvisne od svoje varnosti s posedovanjem tega orožja, taiste države tudi trdijo, da pridobivanje orožja s strani drugih držav predstavlja grožnjo mednarodnemu sistemu.

juga«, ker države Sredozemlja nimajo ne sposobnosti ne namere (da govorimo o grožnji morata biti prisotni tako sposobnost kot namera), da bi vojaško grozile teritoriju in prebivalstvu držav članic Zaveznitva.

3.1.1 Zahodna Sahara

Vprašanje Zahodne Sahare se je odprlo, ko se je Španija umaknila iz te kolonije. Zahodna Sahara je bila provinca Španije³⁴ med leti 1958 in 1976, ko je bila razdeljena med Maroko in Mavretanijo. V šestdesetih letih se je pričela oblikovati narodna zavest, v začetku sedemdesetih let so se pričeli nacionalistični boji za neodvisnost ozemlja, ki so ga zahtevale Alžirija, Maroko in Mavretanija. Mednarodna skupnost je pravico do samoodločbe priznala prebivalstvu Zahodne Sahare, ki se smatra za posebno kolonialno enoto, ki naj o svojem statusu odloči s pravico do samoodločbe. Dekolonizirana država Maroko si je vzela pravico odločati o sosednjem kolonialnem področju. GS OZN je z resolucijo št. 2229 leta 1966 zahtevala refrendum, na katerem bi prebivalstvo Zahodne Sahare pod nadzorom OZN uresničilo pravico do samoodločbe. Vseskozi ostaja nerešeno vprašanje glede avtentičnega prebivalstva in številčnosti le-tega. Španija je leta 1967 v Zahodni Sahara ustanovila posebno predstavniško telo – *jema*, ki mu je leta 1973 podelila notranjo zakonodajno oblast, ki je bila pri vprašanih zunanjih zadev in obrambe vezana na možnost španskega veta. V procesu dekolonizacije Zahodne Sahare pa je Španija trčila ob ozemeljske zahteve Maroka in Mavretanije. Leta 1973 se je v Mavretaniji oblikoval Polisario (*Frente Popular para la Liberacion de Saguia el Hamra y Rio de Oro*, Ljudska fronta za osvoboditev Doline Rdeče in Zlate reke), ki se je leto kasneje razglasil za edinega zakonitega predstavnika saharskega naroda. Konec leta 1975, ko je bil Maroko pripravljen na invazijo na Zahodno Saharo, se je Španija umaknila. Španija se je zavzemala za referendum pod nadzorom OZN, kakor je to zahtevala GS. Maroko je okupiral dve tretjini področja, Mavretanija tretjino. Izpod maroške okupacije so zbežali številni saharski nomadi, ki jih je kot begunce sprejela Alžirija. Ker je Maroko zahteval vrnitev ozemlja Zahodne Sahare (ob podpisu Ustanovne listine Organizacije afriške enotnosti, ki zagotavlja nedotakljivost kolonialnih meja, je Maroko zaradi ozemeljskih zahtev v Zahodni Sahari dal rezervo) in se pri tem skliceval na v obdobju kolonizacije odvzeto ozemlje, je GS zahtevala svetovalno mnenje Mednarodnega sodišča pravice v Haagu.³⁵ Ker se Alžirija z razdelitvijo

³⁴ Leta 1884 je Španija ustanovila protektorat na področju Ria de Oro (ime za vse področje Španske Sahare do leta 1960), kjer je ustanovila prve naselbine (Bučar v Petrič 1984: 176).

³⁵ Sodišče je ugotovilo, da Zahodna Sahara (Rio de Oro in Sakiet El Hamra) v času španske kolonizacije ni bilo ozemlje, ki v državno-političnem smislu ni pripadalo nikomur. Sodišče je nadalje ugotovilo obstoj pravnih vezi med maroškim sultanom in nekaterimi plemeni Zahodne Sahare in pravne vezi med mavretansko tvorbo in ozemljem Zahodne Sahare. Kljub temu se je sklep sodišča glasil, da njemu predstavljeni materiali in informacije ne tvorijo kakršnihkoli vezi ozemeljske suverenosti med ozemljem Zahodne Sahare in kraljevino Maroko ali mavretansko tvorbo (Bučar v Petrič 1984: 181-182).

Zahodne Sahare med Maroko in Mavretanijo ni strinjala, je podprla Polisario; ta je 1976. razglasil ustanovitev Saharske arabske demokratične republike, ki jo je mednarodna skupnost v glavnem priznala. Med leti 1976 in 1978 je Polisario izvedel številne gverilske napade v Maroku in Mavretaniji. Leto kasneje je Mavretanija podpisala mirovni sporazum s Polisariom, s katerim se je odpovedala ozemeljskih zahtevam. Maroko si je pripojil še južni del Zahodne Sahare (Tiris el Garbija) (Bučar v Petrič 1984: 178-184). Med leti 1980 in 1987, ko so potekali boji med Marokom in Saharci, je prvi zgradil 3200 km dolg zid okrog Zahodne Sahare, s čemer je Polisariu omejil možnosti za napade iz Mavretanije in juga Alžirije. Maroko je sicer leta 1981 načeloma privolil v izvedbo referendumu. Leto kasneje je posebej za to vprašanje ustanovljen odbor v Organizaciji afriške enotnosti izdelal načrt za izvedbo referendumu, vendar je organizacija istega leta zaradi različnih stališč držav članic glede vprašanja Zahodne Sahare zašla v krizo.³⁶ Leta 1991 je posredovala OZN, ki je med Marokom in Polisariom dosegla strinjanje o referendumu, na katerem bi se odločalo ali za samostojnost ali za priključitev Maroku. Identifikacijsko komisijo misije OZN za organizacijo referendumu (pod imenom MINURSO) sta sicer pozdravili obe v konfliktu udeleženi strani, vendar se Maroko z nasprotnima stranema ni strinjal glede volilnega telesa in je dogovore nenehno prelagal (Liguori 2001; Microsoft Encarta Encyclopedia 2002).

3.1.2 Grčija – Ciper – Turčija

Ciper je postal neodvisen³⁷ leta 1960 po podpisu mednarodnih pogodb, vendar je po razglasitvi samostojnosti doživljal nenehne krize. Države garanti imajo po posameznih

³⁶ Generalni sekretar organizacije je ocenil, da je izpolnjen pogoj za sprejem Saharske arabske demokratične republike, kakor to določa Listina te organizacije (pristanek navadne večine držav). Maroko je protestiral, ker da v primeru te republike ne gre za neodvisno, suvereno afriško državo (Bučar v Petrič 1984: 185).

³⁷ Turčija je leta 1887 Ciper v zameno za zaveznitvo z Veliko Britanijo prepustila britanski upravi. Ker je Turčija v prvo svetovno vojno vstopila na strani Nemčije, je Velika Britanija leta 1914 Ciper anektirala. Leto kasneje je Velika Britanija Ciper ponudila Grčiji, da bi ta stopila na stran zaveznikov in ji za odločitev dala teden časa. Zaradi grškega oklevanja je Britanija ponudbo umaknila. S podpisom luzanskega mirovnega sporazuma leta 1923 je Turčija med drugim priznala britansko aneksijo Cipra. Leta 1925 je Britanija razglasila Ciper za kolonijo. V času prve in druge svetovne vojne ter v obdobju med njima se je izoblikovala ideja o priljučitvi otoka k Grčiji, t.i. enosis, ki je postala posebno močna po drugi vojni. Grška skupnost je organizirala plebiscit o zelenem statusu otoka. Skoraj 96 odstotkov volilcev se je izreklo za spojitve z Grčijo, vendar je imel plebiscit resne hibe. Ker se britanska in grška vlada nista uspeli dogovoriti, je Grčija vprašanje Cipra internacionalizirala v OZN. Britanija je vztrajala na stališču, da OZN ni pristojna za ciprsko vprašanje, ker da to sodi v njeno notranjo pristojnost in da je Britaniji s sporazumom iz leta 1923 nad otokom zagotovljena suverenost. GS se sprejetje kakršnekoli resolucije o vprašanju Cipra za tedanjega časa ni zdelo potrebno. Leta 1955 je novoustanovljena grška Nacionalna organizacija za neodvisnost Cipra (EOKA) napadala turško skupnost, ki je ustanovila svojo militantno organizacijo. Britanci so poskušali suverenost na otoku obdržati s konferenco konec avgusta 1955 v Londonu, vendar neuspešno. Leta 1959 sta se Grčija in Turčija sporazumeli o ustavni strukturi prihodnje neodvisne ciprske republike. Na razširjeni konferenci o samostojnosti Cipra so sodelovali še britanski, grško-ciprski in turško-ciprski predstavniki. Vse udeležene strani so podpisale garancijsko pogodbo in pogodbo o ustanovitvi republike Ciper, Turčija, Grčija in Ciper pa še pogodbo o zaveznitvu (Bučar v Petrič 1984: 188-193; Foreign Ministry Publications: Cyprus 7 Questions & Answers).

pogodbah določene gospodarske in druge ugodnosti, Veliki Britaniji je zagotovljena suverenost nad dvema vojaškima bazama na otoku, ciprski državi je prepovedana politična ali ekonomska unija s katerokoli drugo državo. Pogodbe so morda stabilizirale napetosti v širšem okolju, na otoku samem pa so razmere destabilizirale. V šestdesetih letih je na Cipru pričel intenzivnejši pritekati grški kapital, krepil se je turški nacionalizem, manjšinska turška skupnost je postajala vse bolj odvisna od matičnega naroda. Leta 1963 je predsednik Makarios predlagal nekatere popravke osnovnih členov ustave, na kar garantirali niso pristali. Pojavili so se nemiri, ki so imeli za posledico vzpostavitev lastne vladne in upravne strukture turške skupnosti. VS OZN je leta 1964 sprejel resolucijo št. 186, na podlagi katere so na otok prišle mednarodne oborožene sile. Mednarodne oborožene sile z imenom UNFICYP dobijo mandat vzdrževanja reda in miru med obema skupnostima. Skupnosti na Cipru se nista uspeli uskladiti; turška skupnost je imela le mestne in skupnostne pravice in je zagovarjala enakost obeh skupnosti pred zakonom. Leta 1974 so predsedniku Makariosu nasprotovale vojaške oblasti v Atenah, grška nacionalna garda je izvedla državni udar in tako izzvala Turčijo, ki je v odgovor vojaško intervenirala ter okupirala približno 40 odstotkov otoka. Otok je bil razdeljen na grški in turški del z t.i. zeleno črto, na kateri premirje nadzorujejo sile OZN. Leta 1975 so ciprski Turki razglasili turško zvezno državo Ciper z lastno upravo kot bodoči turški del ciprske federacije (Bučar v Petrič 1984: 185-199). Od leta 1964 naprej so generalni sekretarji Nata redno poročali o odnosih med državama in podajali ugotovitve ter priporočila o odnosih med Grčijo in Turčijo. Grčija je avgusta 1974 umaknila svoje sile iz Natove vojaške strukture in jih oktobra 1980 ponovno vključila v vojaško strukturo. Odnosi med Grčijo in Turčijo bi bili nedvomno bolj napeti, če državi ne bi bili članici Nata. Prav članstvo obeh držav v Natu je v preteklosti preprečilo neposreden vojaški spopad med njima. Zunanji ministri držav članic so v skupnih izjavah nekajkrat poudarili pomen nadaljevanja dialoga med Grčijo in Turčijo in izpostavili potrebo po mirnem reševanju njihovih problemov, ker bo le na ta način dosežena kohezija južnega krila zveze Nato. OZN se je v pogajanja vključila leta 1967. Sama ciprska država pa je za rešitev notranjega vprašanja po letu 1974 izvajala šest strategij: pogovori med skupnostima,³⁸ internacionalizacija,³⁹ poseben odnos z Grčijo,⁴⁰ iskanje ameriške

³⁸ Ciprski Turki so se osredotočali na dvodelno ureditev, varnostna zagotovila in politično enakost med skupnostima, ciprski Grki pa bolj na pravico gibanja, posesti, naselbine in vrnitev ozemlja. Prvi so zagovarjali ohlapno združbo avtonomnih družb, ki sobivajo in imajo omejene stike, drugi so zagovarjali bolj integrirano ureditev (Tsardanidis in Nicolau 1999: 173).

³⁹ Šlo je predvsem za diplomatske pritiske skozi gibanje neuvrščenenih, OVSE, Svet Evrope in OZN na Turčijo, od katere so zahtevali umik okupacijskih sil. Tudi po letu 1990 te dejavnosti niso prispevali k rešitvi vprašanja. ZDA in Turčija sta podpirali pogovore med skupnostima pod nadzorom OZN (Tsardanidis in Nicolau 1999: 175-177).

⁴⁰ Po dogodkih 1964 se ciprska vlada zunanjepolitično ni naslonila na Grčijo, tudi zaradi razočaranja nad nezadostnim odzivom Grčije leta 1964. V sedemdesetih letih je Grčija financirala operacije proti Makariosu. Po izvolitvi socialistične vlade Papandreoja leta 1981 je Grčija v bilateralnih odnosih s Turčijo vztrajala na stališču, da se odnosi med dvema članicama Zaveznitva ne morejo izboljšati, dokler ne bo rešeno ciprsko vprašanje in ne pride do umika okupacijskih sil. V devetdesetih letih je desno sredinska vlada z premierom Mitsotakisom vztrajala na stališču, da bi kakršenkoli razširitev iznad okupacijskih mej pomenila vojno. Vojaška in diplomatska podpora Grčije se je nadaljevala (Tsardanidis in Nicolau 1999: 177-179).

mediacije,⁴¹ strategija zastraševanja,⁴² vstop v EU⁴³ (Tsardanidis in Nicolau 1999: 172). Leta 1983 so ciprski Turki razglasili neodvisno Turško republiko severni Ciper, ki jo je priznala samo Turčija. Razen občasnih incidentov med vojaki na otoku ni bilo spopadov do avgusta 1996, ko so se ob smrti dveh vojakov ponovno pojavile napetosti. Januarja 2002 se je v pogovore med sprti strani neposredno vključil generalni sekretar OZN Kofi Annan, ki je predlagal rešitev do poletja. Ker do rešitve ni prišlo, sta bila voditelja obeh skupnosti povabljeni k generalnemu sekretarju OZN, kjer so se dogovorili za ustanovitev dveh ad hoc komitejev za tehnične vidike morebitne rešitve. Po kopenhagenskem vrhu EU decembra 2002 – do tedaj naj bi se obe strani pristali na načrt za rešitev ciprskega vprašanja – je OZN nadaljevala dialog z obema stranema s ciljem, da se rešitev doseže preden Ciper podpiše pridružitveni sporazum aprila 2003. Februarja 2003 je Annan predstavil načrt, ki naj bi ga oba voditelja – novo izvoljeni predsednik Papadopoulos in vodja ciprskih Turkov Denktas – dala na referendum. Denktas je to zavrnil, Papadopoulos je predlagal, da se z referendumom počaka. Aprila 2003 je Denktas omilil omejitve pri prečkanju za posameznike, kar je vodilo v relativno neovirane stike med skupnostima prvič po letu 1974 (Foreign Ministry Publications: Cyprus 7 Questions & Answers). Za februar 2004 so bila napovedana pogajanja med skupnostima pod okriljem OZN. Če do rešitve ne bo prišlo, bo 1. maja 2004 v EU vstopila mednarodno priznana Republika Ciper, kar dejansko pomeni grško skupnost na Cipru.

V preteklih desetletjih so med Grčijo in Turčijo prisotne napetosti zaradi t.i. egejskega vprašanja, ki se nanaša na suverenost in militarizacijo nekaterih otokov ter pravice za črpanje mineralov (posebno nafte) v egejskem morju. Grška militarizacija otokov se je pričela leta 1964, do leta 1970 je bilo v dodekaneški skupini otokov nastanjenih 25 tisoč vojakov, največ na otokih Lemnos in Samothraki ter na manjših otokih v bližini vstopa v Dardanele. Vprašanje ostaja nerešeno. Leta 1973, ko je bila odkrita nafta pod Thanosom,

⁴¹ Obe ciprski skupnosti sta menili, da so ZDA precej pripomogle k neugodnemu položaju na otoku, istočasno pa so menili, da edino ZDA kot zunanji akter lahko prispevajo k rešitvi vprašanja (Laipson v Tsardanidis in Nicolau 1999: 180). ZDA naj bi bile preveč povezane z grškim tajnim političnim združenjem, da bi lahko preprečile gibanje proti Makariosu in turško okupacijo. Na ciprsko-izraelske odnose je vplival tudi umor ameriškega veleposlanika v Nikoziji kmalu po turški okupaciji. Nixonova in Fordova administracija sta bili vključeni v pogovore med ciprskima skupnostima. Ciper je občasno pritiskal na ZDA, naj dajo pobude za rešitev vprašanja. Leta 1981 je bil v ameriškem zunanjem ministrstvu imenovan poseben koordinator, vendar so prizadevanja ameriških diplomatov za pospešitev pogovorov o ukrepih za graditev zaupanja naletela na odpor ali pri turškociprskem vodstvu ali pri ciprski vladi. Po koncu hladne vojne ciprsko vprašanje ni na ameriški listi pomembnejših vprašanj (Tsardanidis in Nicolau 1999: 180-181).

⁴² Od leta 1988 ciprska vlada implementira program pridobivanja orožja za okrepitev nacionalne garde. Turške okupacijske sile so šteje 30000 vojakov, turškocipske sile 4000 vojakov, ciprska nacionalna garda 10000 vojakov. Po ocenah OZN, ki jih potrjujejo tudi britanski viri, ostaja na otoku manj kot 2500 grških vojakov, ki delujejo v podporo ciprski nacionalni gardi. Povečanje vojaške kredibilnosti Cipra je bilo usmerjeno v dograditev vojaških vezi z Grčijo. Leta 1991 sta se Grčija in Ciper odločila oblikovati skupni vojaški odbor in posebno komando za Ciper znotraj grškega obrambnega ministrstva, tako da je Ciper vključen v razširjen obseg grške obrambe (Tsardanidis in Nicolau 1999: 181-183).

⁴³ Evropski svet na Krfu in v Essnu leta 1994 sta vprašanje integracije Cipra v EU razmejila od rešitve ciprskega vprašanja (Tsardanidis in Nicolau 1999: 186).

sta pravico za črpanje utemeljevali Grčija in Turčija. Leta 1976 sta se Grčija in Turčija v Bernu dogovorili, da bosta spor rešili preko neposrednih pogajanj, vendar je leta 1981 grški premier bilateralne pogovore prekinil in zahteval predajo primera Mednarodnemu sodišču pravice v Haagu, s čemer se Turčija ni strinjala. Grčija se je sklicevala na Konvencijo o pravu morju iz leta 1982, katere podpisnica ni Turčija, ki je trdila, da se Konvencija ne more nanašati na egejsko morje zaradi posebnega značaja tega področja. Po tem, ko je marca 1987. Turčija naznanila, da načrtuje poslati ladjo za izkoriščanje nafte v spremstvu bojnih ladij v sporne egejske vode, je Grčija dejala, da bo nacionalizirala Severnoegejsko naftno družbo, ki so jo vodili Kanadčani, ker naj bi konec marca pričela iskati nafto 11 morskih milj pod grškim otokom Thanos. Grški premier je v odgovor turškemu naznanilu namestil oborožene sile v polni pripravljenosti in poslal protestno noto turškemu veleposlaniku v Atenah. Protest je sporočil tudi Natu in zunanjemu ministrstvu ZDA in ukazal suspenz operacij ameriške baze v Nea Makri, s čemer je pritisnil na ZDA z namenom, da te zatrejo turške namere. Ker Turčija, ki je tudi imela oborožene sile v pripravljenosti, ni v svojem delovanju videla nič spornega, in je namero nameravala izvršiti, je generalni sekretar Nata Carrington ponudil Grčiji in Turčiji mediatorstvo. Grčija je naposled naznanila, da ne bo iskala nafte v tem področju, turške ladje so ostale v turških vodah. Ponovno sta se Grčija in Turčija znašli v resnem sporu leta 1996 zaradi otoka Imia (gr.)/Kardak (tr.), ki je od jugozahodne obale Turčije oddaljen 4 milje, od grškega otoka Kalimnos pa 12 milj. Turška ladja je nasedla na skalovje ob otoku in zavrnila grško pomoč, ker da je otok turški. Grčija in Turčija sta na sporni otok poslali aviacijo in mornarico. Neposrednemu vojaškemu konfliktu sta se izognili po pritisku Clintonove administracije, ki je obe strani prepričala v umik vojaških sil (Nation 1999: 279-314; Microsoft Encarta Encyclopedia 2002).

3.1.3 Izraelsko-palestinski konflikt

Neposredne vzroke tega konflikta je potrebno iskati v Balfourjevi deklaraciji iz leta 1917, na podlagi katere so se v Palestino pričeli naseljevati Židje in s tem zanetili spor s Palestinci in sosednjimi arabskimi narodi. Leta 1922 je Liga narodov Veliki Britaniji podelila mandat nad Palestino, ki je bila do tedaj pod turško oblastjo. Na osnovi mandatne pogodbe, ki je vključevala Balfourjevo deklaracijo, je steklo priseljevanje Židov iz Evrope v Palestino. Britanska obljuba Palestine Židom je bila, kakor ugotavlja Petrič (1984: 220), glavni politični in pravni argument, na katerega so se med vojnama sklicevali sionisti.⁴⁴ Britanci so vzpodbujali židovsko in arabski samoupravo, vendar je čedalje večje

⁴⁴ Petrič (1984: 221) ugotavlja: »Britanci so seveda nekajkrat obljubili Palestino tudi Arabcem. Vendar, glavna šibkost 'Balfourjeve deklaracije' je v tem, da je Britanija Palestino, ki je bila takrat *turška* (!), v kateri so stoletja živel *Arabci* (!), *obljubila Židom* (!) brez kakršnega koli soglasja arabskega prebivalstva Palestine. Le-to pa je tvorilo tedaj nad 90 % prebivalstva in imelo v svojih rokah nad 98 % zemlje v Palestini.«

priseljavanje Židov povzročalo nasprotovanje pri Arabcih. Obe skupnosti sta si lastili Palestino in si prizadevali za lastno državo. Leta 1939 je Velika Britanija omejila židovsko priseljavanje, vendar je odgovornost za Palestino zaradi naraščajočega nasilja prenesla na OZN. GS OZN je novembra 1947 z resolucijo št. 181 (ti. delitvena resolucija) predvidela delitev Palestine in oblikovanje židovske in arabske države ter poseben mednarodni režim za Jeruzalem. Predlog, ki je določal tudi ekonomsko unijo med dvema državama in Jeruzalemom, so Židje sprejeli, Arabci pa odklonili. Britanski mandat nad Palestino je bil uradno končan 15. maja 1948. Dan prej je Gurion razglasil neodvisnost Izraela, kar je dokončno vodilo v niz vojn.⁴⁵ Leta 1964 je bila oblikovana Palestinska osvobodilna organizacija (PLO), ki se je kasneje oddaljila od arabskih terorističnih gibanj. Poskusi za rešitev bližnjevzhodnega konflikta in palestinskega vprašanja so se pričeli zlasti po letu 1975. Campdavidski sporazum iz leta 1978, ki je uvedel okvir za oblikovanje trajnega miru v regiji, ni prinesel rešitve. Leto kasneje je bil podpisan separaten mirovni sporazum med Izraelom in Egiptom, do podobnih dogovorov s sosednjimi državami ni prišlo. Reagan je leta 1982 nastopil s pobudo o obnovitvi pogajanj o Bližnjem vzhodu, s katero se je zavzemal z umik Izraela z ozemelj, ki jih je ta okupiral leta 1967. ZDA so sicer izključile vsakršno možnost za oblikovanje neodvisne palestinske države na Zahodnem bregu (Petrič 1984: 223-237). SZ se je v svojih mirovnih načrtih med leti 1973 in 1984 zavzemala za oblikovanje palestinske države. Izbruh palestinske vstaje (intifade) decembra 1987 je prvič neposredno pokazal enotnost in organiziranost Palestincev na zasedenih ozemljih. Poleti naslednjega leta se je Jordanija odločila, da izvede popolno administrativno in politično

⁴⁵ V t.i. vojni za neodvisnost leta 1948 so Izrael (podpirala sta ga ZDA in SZ) napadle sosednje arabske države: Egipt, Sirija, Jordanija, Libanon, Irak, Saudova Arabija in Jemen. Jordanija je zasedla Zahodni breg, Egipt Gazo, pod izraelsko suverenost so prišle Galileja, puščava Negev in obala ob Sredozemskem morju. Vzhodni Jeruzalem je pripadel Jordaniji, zahodni Izraelu. Izrael je v tej vojni uveljavil svojo oblast daleč onkraj meja, kot jih je določala delitvena resolucija OZN. Ta vojna je povzročila tudi tisto, kar danes poznamo kot palestinski begunski problem. Oktobra 1956 so Jordanija, Sirija in Egipt sklenili vojaško zaveznitvo, kar je, poleg napadov iz arabskih držav, vznemirilo Izrael, ki je skupaj s Francijo in Veliko Britanijo (slednji zaradi nacionalizacije sueškega prekopa) napadel Egipt. Izrael je zasedel celoten Sinajski polotok. Po tej vojni je Izrael postal izrazito oporišče ameriških interesov na Bližnjem vzhodu. Oblikovane so bile mirovne enote UNEF (United Nations Emergency Force), ki so nadzorovale izraelsko-egiptovsko mejo v Gazi in Sinaju. Izrael se je umaknil z zasedenega ozemlja. V tretji arabsko-izraelski vojni leta 1967 je Izrael napadel Egipt, Sirijo in Jordanijo (Jordanija se priključila sirijsko-egiptovskemu vojaškemu zaveznitvu iz leta 1966) in zavzel Sinajski polotok, Gazo in Golansko višavje, desni breg Jordana in anektiral jordanski del Jeruzalema. S tem v zvezi je VS OZN sprejel resolucijo št. 242, ki ugotavlja, da je za pravičen in trajen mir potrebna uresničitev naslednjih načel: umik Izraela iz ozemelj okupiranih v vojni leta 1967, prenehanje vojnega stanja, medsebojno priznavanje vsake od držav, pravica vsake države v regiji, da živi v miru v okviru varnih in priznanih meja. Oktobra 1973 sta Egipt in Sirija napadli Izrael na Golanu in ob Sueškem prekopu. VS OZN je sprejel dve resoluciji, s prvo – št. 338 je sprte strani pozval k ustavitvi spopadov, z drugo – št. 350 je maja 1974 sprejel odločitev o oblikovanju mirovnih sil UNDOF (United Nations Disengagement Observer Force) za območje Golana. Izrael je leta 1982 z vojsko vdrl v Libanon, znotraj katerega je potekala državljanska vojna. S posegom je hotel med drugim uničiti Palestinsko osvobodilno organizacijo, kar mu sicer ni uspelo, mu je pa uspelo uničiti mrežo združb, ki jih je osvobodilna organizacija oblikovala in so predstavljale zametke institucij palestinske državnosti. Tri leta kasneje so izraelske sile oblikovale varnostno cono, ki je pokrivala približno 10 odstotkov libanonskega teritorija, s katerega bi se Izrael branil pred napadi Hezbolaha (Petrič 1984: 218-240; Pierros, Meunier, Abrams 1999: 19-21; Microsoft Encarta Encyclopedia 2002).

ločitev ozemelj zahodno od Jordana, kar je povečalo izraelsko možnost za aneksijo Zahodnega brega. Konec leta sta v uradne dialog vstopili ZDA in PLO, ker je slednja pristala na obstoječe meje Zahodnega brega in Gaze kot na meje palestinske države, s čemer je priznala Izraelu pravico do obstoja in pristala na diplomacijo kot sredstvo za rešitev konflikta na miren način. Na bližnjevzhodni mirovni konferenci v Madridu leta 1991 so sodelovale vse strani konflikta. Zahteve Palestine (v jordanski delegaciji) in Sirije po vrnitvi zasedenih ozemelj in izraelsko zavračanje »zemlja za mir« so pripeljale do zastoja v bilateralnih pogajanjih. Na povabilo norveške vlade so se sredi 1992. pričela tajna pogajanja v Oslu (prišlo je do medsebojnega priznanja obeh strani), ki so pripeljala do podpisa Deklaracije o načelih v Washingtonu (govori o začasni samoupravni palestinski oblasti, pristojnosti sveta za Gazo in Zahodni breg, petletnem prehodnem obdobju obdobju). V kasnejših letih so bili podpisani še nekateri sporazumi, vendar je mirovni proces pričel zastajati že z umorom Rabina leta 1995 in povsem zastal z izvolitvijo Netanjahuva, odkritega nasprotnika mirovnega procesa, za predsednika vlade. V času vlade Baraka, ki je maja 2000 med drugim odpoklical vojaške sile iz juga Libanona, se je Clinton srečal z Barakom in Arafatom v Camp Davidu, vendar do rešitve ni prišlo. Septembra 2000 je izbruhnila druga palestinska vstaja. S prihodom Šarona na oblast februarja 2001 je mirovni proces povsem zastal (Microsoft Encarta Encyclopedia 2002).

3.2 Družbeni sektor

Migracije so pogost predmet politične retorike v Evropi, znotraj katere sta se oblikovali dve struji: prva obravnava migracije v Evropo kot grožnjo družbeni varnosti, druga vidi migracije kot sredstvo za poceni delovno silo, ki z varnostjo nima nikakršne zveze. Migracije so najbolj prispevale h grožnji Islama; muslimani, ki živijo v zahodnih državah, so dojemani kot etnična grožnja zahodni civilizaciji (Sezgin 2000: 73). Skupno število prebivalstva sredozemskih držav⁴⁶ je leta 1999 znašalo 233 milijonov; največje število prebivalstva imajo Turčija (64,3 milijona) ter Egipt (62 milijonov) in Alžirija (30,1 milijon). Največja populacijska rast je bila zabeležena na Zahodnem bregu in Gazi (4,1 odstotka) ter v Jordaniji (2,8 odstotka).

Zaradi pogostega omenjanja migracij kot negativnega pojava, ta del naloge orisuje migracijske tokove iz sredozemskih držav v EU kot najbolj očitno grožnjo evropski družbeni varnosti. Med glavne razloge za migracije iz južno in vzhodnosredozemskih držav v države EU sodijo predvsem visoke stopnje populacijske rasti in večinsko mlada demografska struktura, šibkost delovnega trga in velika rast aktivne populacije ter razlike v dohodkih in življenjskem standardu med severnimi in južnimi obalami Sredozemlja.

⁴⁶ Gre za Alžirijo, Ciper, Egipt, Izrael, Jordanijo, Libanon, Malto, Maroko, Sirijo, Tunizijo, Turčijo, Zahodni breg in Gazo (Regional Strategy Paper 2002–2006 & Regional Indicative Programme 2002–2004 2001: 42).

Pugh (2001: 7, 8) ugotavlja, da imata na Sredozemlje vpliv dve obliki migracij: prvo predstavljajo migranti, ki ne izvirajo iz sredozemske regije, pač pa jo uporabljajo kot tranzit, drugo obliko pa predstavljajo migracije znotraj Sredozemlja. V to skupino sodijo zlasti migranti iz Magreba, ki gravitirajo na južne obale Španije neposredno ali preko Melille in Ceute, iz Turčije v Grčijo ali na Sicilijo, iz jugovzhodne jadranske obale v Italijo (posebno Poglio) ter iz Egipta (ali Magreba preko Tunizije) na Sicilijo oz. Italijo, včasih preko Malte.

Od petdesetih do sedemdesetih let prejšnjega stoletja sta ekonomska rast in pomanjkanje delovne sile države zahodne Evrope silili v novačenje delovne sile iz sredozemskih držav - najprej iz Španije, Portugalske, Italije in Grčije, kasneje iz Jugoslavije, Turčije, Maroka, Tunizije in Alžirije. V osemdesetih in devetdesetih letih, ko so se Španija, Portugalska in Grčija ekonomsko in politično integrirale v Evropo, so se migracijska gibanja iz in v Sredozemlju spremenila. V EU, ki ima skoraj 370 milijonov⁴⁷ prebivalcev, je leta 1995 bivalo sedemnajst milijonov in pol tujih državljanov (1,31 odstotka). Število državljanov iz sredozemskih držav nečlanic EU glede na celotno populacijo določene države je bilo najvišje v Franciji (2,87 odstotka), Nemčiji (2,70 odstotka) in Nizozemski (2,29 odstotka). Izmed sredozemskih držav članic EU omenimo še Španijo, Italijo, Portugalsko in Grčijo, ki pa so imele znatno nižje deleže državljanov sredozemskih držav nečlanic EU (0,18; 0,18; 0,00; 0,18). Na ravni EU je delež državljanov sredozemskih držav nečlanic EU glede na delež vseh tujih državljanov znašal 28 odstotkov. Največji delež državljanov sredozemskih držav nečlanic EU glede na delež vseh tujih državljanov v določeni državi je bil na Nizozemskem (47 odstotkov), Franciji (45 odstotkov) in Nemčiji (32 odstotkov). Precejšen delež državljanov sredozemskih držav nečlanic EU med vsemi tujimi državljani je bil tudi v Španiji (16 odstotkov) in Grčiji (12 odstotkov), medtem ko predstavlja ta delež v Italiji 1 odstotek. Največje število migrantov je v EU prihajalo iz Turčije in Maroka.⁴⁸ (Priloga 1: Populacija državljanov sredozemskih držav v EU (1. januar 1995), 1998). Ormanci (2000: 16-18) navaja, da je prebivalstvo pod 15 letom starosti skoncentrirano v južnem Sredozemlju (45 odstotkov), medtem ko predstavlja prebivalstvo pod 15 letom v severnem Sredozemlju le 25 odstotkov celotnega prebivalstva. Po njegovem mnenju (ibid.) vidi Evropa vprašanje migracije kot vprašanje kontrole, ne kot priložnost za sodelovanje. Posebno problematični so nedokumentirani prihodi iz juga in vzhoda Sredozemlja v države članice EU. Po ocenah Mednarodne organizacije za migracije je zgornja meja nedokumentiranih ilegalcev v Evropi v začetku leta 2000 znašala 3 milijone, v zgodnjih devetdesetih letih jih je bilo manj kot 2 milijona. Več kot polovica teh migrantov naj bi se

⁴⁷ Podatek velja za leto 1995; podatki v nadaljevanju so iz tega leta, ker je na podlagi teh narejena analiza imigrantov iz sredozemskih držav v EU, katere podatke uporabljamo v nadaljevanju, in so tako podatki primerljivejši. Primerljivejših potrjenih podatkov o migracijskih tokovih v države EU ni bilo mogoče pridobiti.

⁴⁸ Eurostat (statistical selection Europe Agency 27-04-1998) v Immigration in the European Union: Population by nationality of some Mediterranean countries citizens in the European Union, European Institute for Research on Mediterranean and Euro-Arab Cooperation.

naselila v eni od štirih držav južne Evrope: v Španiji 200 tisoč, Franciji 500 tisoč, Italiji 400 tisoč in Grčiji 500 tisoč (Icduygu in Unalan 2001).

3.3 Ekonomski sektor

Ekonomske razlike med državami sredozemske regije so ogromne. Bruto domači proizvod na prebivalca (BDP) se med državami razlikuje tudi do štirinajstkrat. Najvišjega imata Izrael (14.786 evrov) in Ciper, sledi Malta, krepko zaostajajo Turčija, Libanon, Tunizija, Alžirija, Jordanija, Zahodni breg/Gaza, Maroko in Egipt, najnižjega ima Sirija (1.011 evrov). Stopnja nezaposlenosti je najvišja v Alžiriji (26,4%), sledijo Maroko, Turčija, Zahodni breg/Gaza, Jordanija, Sirija, Izrael, Libanon, Egipt, Turčija, Malta ter Ciper (3,3 %) (The Barcelona process, five years on 1995–2000 2000: 28, 29). Medtem, ko so države EU prešle industrijsko obdobje, je v Sredozemlju ključna gospodarska panoga še vedno kmetijstvo, kar ima za posledico počasen gospodarski razvoj.

Razpredelnica: število prebivalstva, BDP per capita, izvoz in uvoz EU leta 1990 in 2000

	Število prebivalstva (v tisoč) 1998	BDP per capita 1998	EU uvoz 1990 (v milijonih evrov)	EU uvoz 2000 (v milijonih evrov)	EU izvoz 1990 (v milijonih evrov)	EU izvoz 2000 (v milijonih evrov)
Alžirija	29300	1443	7280	16480	5209	6098
Ciper	752	12107	601	999	2364	3105
Egipt	61345	1072*	2390	3377	4450	7828
Izrael	6041	12786	3626	9876	5456	15693
Jordanija	4756	1385	96	179	868	1616
Libanon	4005	2577**	93	204	909	2664
Malta	379	8216	848	1007	2071	2778
Maroko	27775	1143	3116	5994	3695	7689
Sirija	15597	1011	1295	3427	909	1757
Tunizija	9333	1922	2285	4762	3053	6009
Turčija	63451	2792	6214	17500	8177	29736
Zahodni breg/Gaza	2897	1323*	-	-	-	-
Skupaj	225631	49777	27844	63805	37161	84973

* velja za leto 1997

** velja za leto 1995

Vir: prirejeno po Euro-Mediterranean Statistics 2/1999 v The Barcelona process, five years on 1995–2000 (2000) in The Barcelona Process, The Europe-Mediterranean partnership 2001 review (2002)

Trgovinski tokovi so se v desetletnem obdobju znatno spremenili. Uvoz EU iz sredozemskih držav partneric se je več kot podvojil, prav tako izvoz EU v sredozemske

države partnerice. Turčija je bila leta 2000 največja izvoznica v EU (leta 1990 Alžirija) in največja uvoznica iz EU v obdobju desetih let.

Makroekonomsko predstavljajo sredozemske države partnerice v Evro-sredozemskem partnerstvu EU heterogeno skupino majhnih ekonomij. Tri države (Ciper, Malta in Ciper) imajo stopnje prihodkov na prebivalca podobne nekaterim državam članicam EU, BDP teh treh držav predstavlja skoraj tri četrtine BDP vseh sredozemskih partnerskih držav, čeprav predstavlja prebivalstvo teh treh držav le 3 odstotke prebivalstva v regiji. Delež tujih neposrednih investicij iz EU glede na vse neposredne investicije Unije na tujem znaša v sredozemskih državah le 2 odstotka. Leta 1997 je ta delež predstavljal manj kot 7 milijard dolarjev, medtem ko je Unija v istem obdobju na Kitajsko investirala 30 milijard, v države Latinske Amerike 70 milijard. Tudi investicije znotraj arabskega sveta so bile nizke: med leti 1975 in 1988 18,5 milijarde dolarjev, medtem ko naj bi celotne arabske investicije na tujem (večinoma v Evropi in ZDA) leta 1998 dosegle vrednost 647 milijard. Zunanja trgovina narašča od leta 1992 in je leta 1997 predstavljala 58 odstotkov BDP. Še vedno pa je omejena intraregionalna trgovina; v povprečju predstavlja 5 odstotkov BDP (Regional Strategy Paper 2002–2006 & Regional Indicative Programme 2002–2004 2001: 10, 11; Joffé 2001: 45).

3.4 Politični sektor

Ko so Buzan, Wæver in de Wilde (1998) že menili, da je najtežje opredeliti družbeni sektor, so ugotovili, da to pravzaprav velja za politični. V političnem sektorju imajo osrednje mesto grožnje, ki grozijo organizacijski stabilnosti družbe in države ter suverenosti. Kljub temu, da se v Sredozemlju popularnost islama pogosto razlaga z neuspehom sekularnih režimov pri zagotavljanju materialnega napredka njihovim islamskim družbam (Farley v Pierros, Meunier, Abrams 1999: 15) in zato islamistična gibanja predstavljajo grožnjo predvsem lastnim državljanom, je potrebo imeti v mislih tudi dejstvo, na katerega je opozoril Buzan (Buzan 1991 v Xenakis in Chrysochoou 2001: 32), da *«mednarodni sistem po naravi tendira k generiranju nevarnosti in sumničavosti, in ko je vzorec sovražnosti enkrat vzpostavljen vsakdo tendira k temu, da vidi druge kot sovražnike in o njih domneva najslabše»*. Khaderjeva (v Pierros, Meunier, Abrams 1999: 15) trdi, da je radikalni islam manj reakcija na modernizacijo kot pa proizvod modernizacije. Islam sestavljajo različne skupnosti, med katerimi sta najbolj razširjeni večinska sunitska in manjšinska šiitska. Sunitski muslimani predstavljajo večinsko prebivalstvo v vseh državah južnega in vzhodnega Sredozemlja, razen v Libanonu (šiiti), Izraelu (židje), na Malti (katoliki) in na Cipru (pravoslavci). Lapidus (v Xenakis in Chrysochoou 2001: 34) opredeljuje islamski način razmišljanja in življenja kot sledi:

»Muslimani verujejo, da islam predstavlja celoten sistem prepričanj in model za sveto družbo in vlado. Islam vidijo kot napredno alternativo kapitalizmu, komunizmu, demokraciji in drugim zahodnim ideološkim sistemom in obstoječim režimom v muslimanskih državah. Nasprotujejo političnim elitam, ozkim vojaškim in družinskim klikam, veleposestniškim zaključenim družbam, naftni eliti v nepoštenem delovanju z lokalnimi političnimi voditelji in zahodnimi kapitalisti ter dekadentni zahodni kulturi, ki se napaja v seksualni svobodi in materializmu. Verujejo, da koruptivni režimi in tuji vplivi redijo nepravico v njihovih družbah, podcenjujejo naravni red odnosov med moškimi in ženskami in zatorej uničujejo družino in pospešujejo nemoralnost. Za rešitev problemov njihovih družb imajo politično in versko rešitev: zrušenje koruptivnih vlad, izključitev zahodnih vplivov ter izobraženje in povzdignjenje svojih ljudi skozi versko zaobvezo.«

Mnogi avtorji (npr. Lueg in Hippler) opozarjajo na zmotno povezovanje islama in Zahoda. Luegova (v Sezgin 2000: 64) trdi, da nista v nasprotju islamska in krščanska vera ali Vzhod in Zahod, ampak islam in Zahod – religija in geografsko področje. Neorientalistična smer političnega islama poudarja konfrontacijsko dimenzijo odnosov med islamom in Zahodom, ki izhaja iz imperialistične in kolonialistične preteklosti Zahoda. T.i. smer *neo-third worldists* zagovarja idejo o islamski verziji demokracije. Jedro prve smeri predstavlja teza, da predstavlja islam Zahodu monolitno grožnjo in zgodovinskega sovražnika, jedro druge pa teza, da sta glavna vira konflikta nacionalni interes in ravnotežje moči, socialno-kulturni in religiozni faktorji pa so drugotnega pomena. Zagovorniki druge smeri so Huntingtonove teze o razlikah med kulturama, ki naj bi ogrožale vojne, očitno zavrnil. Danes ni velikega »islamskega izziva«, ker so islamske države – in bodo tudi ostale – šibkejšje od zahodnih in ker med njimi ni mednarodnega zavezništva (Halliday v Sezgin 2000: 71). Druga smer izhaja iz trka interesov kot osrednjega dejavnika, ki vodi v konflikt med tistimi, ki imajo moč in tistimi, ki je nimajo, med tistimi, ki nadzirajo in tistimi, ki so nadzorovani. Grožnje zahodnim interesom in odzivom ne predstavljajo sekularne in verske dimenzije političnih gibanj v muslimanskih državah, ampak težnja teh gibanj po izzivu z obstoječim regionalnim in mednarodnim redom, ki temelji na premoči Zahoda (Hunter 1995 v Sezgin 2000: 70).

Zahodne in islamske percepcije o vzajemni grožnji so se oblikovale na podlagi dogodkov, ki so postali posebej intenzivni po drugi svetovni vojni,⁴⁹ čeprav so ti le odraz mnogo prej vzpostavljenega evropskega vpliva v Severni Afriki in na Bližnjem vzhodu. Po tem, ko je Zahod po revoluciji v Iranu leta 1979 skrbelo, da bi Iran revolucijo izvozil v druge šiitske države, je bil Zahod med Zalivsko vojno v skrbeh, da bi militantne islamistične skupine negativno reagirale na intervencijo. Tveganja za teroristične napade proti Zahodu so

⁴⁹ Sezgin (2000: 66) mednje uvršča npr. oblikovanje države Izrael, britanska in francoska invazija na Egipt leta 1956, ameriška intervencija v Libanonu leta 1958, oblikovanje Bagdadskega, izraelska okupacija Zahodnega brega in Gaze leta 1967, izraelska invazija na Libanon leta 1982, navzočnost ameriške vojske v Zalivu, ameriško bombardiranje Libije.

narasla kmalu po invaziji na Kuvajt, ko je Hussein pričel pozivati k sveti vojni (Sezgin 2000: 71; Xenakis in Chrysochoou 2001: 32). V devetdesetih letih so islamistična gibanja iz relativno majhnih skupin na robu družbe postala del vsakdanjega življenja v muslimanskih družbah in del zakonodajnopoličnega procesa v mnogih muslimanskih državah. Nekatere so uspešno sodelovale na volitvah in kasneje sklenile koalicije, ki so zasedle pomembne položaje v vladah. Najmočnejši islamistični skupini na Bližnjem vzhodu sta Hamas in Džihad (Izrael), ki lahko ubijata in terorizirata, vendar nista sposobni prevzeti oblasti in zavladata. Večjo moč se pripisuje radikalni skupini v Alžiriji in v Egiptu. (Pierros, Meunier, Abrams 1999: 16, 17; Sezgin 2000: 72). Odziv Zahoda na dejavnosti takih skupin, s katerimi prenašajo nanj sporočila je odvisen od tega, ali Zahod dejavnosti takih skupin uokviri v »grožnjo« ali v »izziv«.

3.5 Okoljski sektor

Populacijska rast v Sredozemlju ima za posledico tudi večje potrebe po vodi. Pomanjkanje vode lahko vodi v meddržavne in znotrajdržavne spore, migracije ipd. Zaradi večanja obdelovalnih površin se povečujejo potrebe po vodi za namakanja ipd. Od 12 južnih in vzhodnih sredozemskih držav jih 8 porabi več kot polovico lastnih obnovljivih virov vode, 2 izmed njih (Palestinska ozemlja in Libija) porabita več vode, kot imata obnovljivih virov. Po predvidevanjih Bleu Plana naj bi do leta 2025 10 od 12 južnih in vzhodnih sredozemskih držav konzumiralo več kot polovico lastnih obnovljivih virov, 8 kar več kot 100 odstotkov (Issues and Concerns: Water in the Mediterranean Region).

V Sredozemski regiji in na Bližnjem vzhodu obstajajo trije vodni sistemi: iz prvega črpajo vodo Izrael, Sirija, Gaza in Zahodni breg, Libanon in Jordanija, iz drugega Turčija, Sirija, zalivske države in iz tretjega severnoafriške države. Prva skupina držav se letno sooča z vodnim deficitom v vrednosti od 300 do 400 milijonov kubičnih metrov vode. Te države namenjajo ogromne deleže vode v kmetijske namene, Izrael kar 60 odstotkov, čeprav predstavljajo dohodki iz te dejavnosti samo 5 odstotkov BDP. Zahodni breg in Gaza ostajata suha. Izrael konzumira petkrat več vode kot sosednje države in nadzira vodne vire na okupiranih ozemljih. Palestinci ostajajo brez vode, podtalnica v Gazi je resno onesnažena z morskimi in kanalizacijskimi odplakami in gnojili. Z aneksijo Golanske planote si je Izrael zagotovil nadzor nad jezeroma Tiberias in Banias. Potencialna žarišča zaradi vodnih virov se lahko pojavijo med Jordanijo in Izraelom glede reke Jordan, med Sirijo in Izraelom glede reke Yarmuk, med Libanom in Izraelom glede reke Hasbani.

Iz vodnega sistema Tigris in Eufkrat črpajo vodo Turčija, Sirija, Irak. 89 odstotkov celotnega vodnega potenciala porečja Eufkrat se nahaja v Turčiji, 11 odstotkov v Siriji. Turčija koristi 35 odstotkov vode iz tega porečja. Celoten vodni potencial porečja Tigris se nahaja v Turčiji in Iraku, vendar so konzumpcijski cilji Sirije in Iraka večji kot znaša

njihov vodni potencial (ki je v primeru Sirije ničen). Ker Turčija ne porabi celotne količine vodnega potenciala Tigrisa, je predlagala transfer vode iz te reke v Eufrat, s čemer bi ublažila pomanjkanje vode, vendar je Irak to zavrnil. Sirija in Irak sicer zahtevata za svoja manj rodovitna področja v porečju Evfrata večji delež vode in sta tako predlagala, da bi se dodatna količina vode delila sorazmerno s potrebami vsake države. Ti dve državi sta vztrajali na stališču, da si vsaka država lahko sama določi kriterije, ki jih bo uporabila za določitev lastnih vodnih potreb, s čemer se Turčija ni strinjala. Reko Orontes (izvira v Libanonu, prečka Sirijo in nadaljuje pot v Turčijo) v 90 odstotkih izkorišča Sirija, čeprav ta skupaj z Irakom istočasno obtožuje Turčijo, da zmanjšuje količino vode za Sirijo in Irak v Eufratu. Med omenjenimi tremi državami so že nekaj desetletij močna nesoglasja glede jezov, pri čemer turško zunanje ministrstvo opozarja, da Sirija in Irak vztrajno nasprotujeta načrtovanim konstrukcijam v porečju Eufrata in Tigrisa.⁵⁰ Severnoafriške države, z izjemo Libije, imajo primerne vodne sisteme, s katerimi zadovoljujejo potrebe prebivalstva. Alžirija se s problemom vodne oskrbe sooča v urbanih središčih. V najslabšem položaju je Libija, katere prebivalstvo se je skoncentriralo v dveh večjih mestih; oskrba s pitno vodo je motena tudi zaradi močno onesnaženih podtalnih virov. Zaradi širjenja kmetijskih površin naj bi se ta problem v prihodnjih letih še povečal. Med potencialne konflikte glede vodnih virov se uvršča tudi Nil. V preteklosti je bil največji uporabnik vode iz Nila Egipt, čeprav prihaja v Nil približno 80 odstotkov vode iz Etiopije. Nesoglasja glede lastništva nad vodnimi viri postajajo vse očitnejša, vlade Sirije, Egipta in Jordanije so ob mnogih priložnostih izrazile pripravljenost stopiti v vojno, da zaščitijo svoje vodne vire (Stivachtis 1999; Pierros, Meunier, Abrams 1999).

3.6 Asimetrije v varnostnih percepcijah

Varnostne percepcije izhajajo iz varnostne kulture oz. prakse držav in so odvisne od pogledov političnih voditeljev. Varnostne prakse držav in regij interaktirajo in se pod

⁵⁰ Turčija meni, da bodo že zgrajeni in načrtovani jezovi na Eufratu in Tigrisu prispevali tako k energetskim potrebam in namakanju v Turčiju, kakor tudi k vodnim potrebam ostalih držav. Jezovi so že prispevali k uravnavanju fluktuacij, ki so na teh rekah pogoste. Z novimi konstrukcijami bi sosednje države dobile stabilen vir vode. Posebno odmevno je bilo npr. neodobranje Sirije in Iraka v primeru začasnega zaprtja jeza Atatürk januarja 1990. Posebno arabski krogi so zadevo interpretirali kot preišljen cilj Turčije, da depriviligira sosednje države in jim povzroča škodo. Turška stran je dokazovala, da je taka praksa tehnično potrebna. Turčija je Siriji pred zaprtjem jeza spuščala več vode, kot je bila sicer obvezana in ji dala možnost, da vodo uskladišči. V obdobju 82 dni, vključno z mesecem zaprtja, je Sirija dobila več vode, kot sta bili državi obvezani. Podobno se je dogajalo kasneje (Water Disputes in the Euphrates – Tigris Basin, Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs).

vplivom varnostnih institucij v toku časa spreminjajo. Varnostne kulture regij, tj. držav, ki pripadajo isti skupini, so do določene mere različne, vendar je razlika znotraj skupine manjša od razlike z zunanjimi državami. Evropska varnostna kultura temelji na treh razvojih,⁵¹ arabsko utemeljujejo trije različni pogledi. Pogled »arabski narod« zagovarja arabsko transdržavno skupnost kot blok za graditev miru in varnosti v regiji, pogled »družbe arabskih držav« zagovarja prijateljske odnose med arabskimi državami in skupen nastop proti zunanjemu vmešavanju. Najširše gibanje je »islamski pogled«, ki poudarja arabsko religiozno in kulturno identiteto. Ta pogled posveča posebno pozornost grožnjam nearabskega sveta in notranjim (neislamističnim) sovražnikom. Islamistična gibanja kritizirajo državo, ki je nesposobna zagotoviti socialno-ekonomske potrebe družbe (Attinà 2002: 12-17).

V arabsko-izraelskih in v odnosih med arabskimi državami še vedno prevladuje pristop ravnotežja moči (Soltan v De Vasconcelos 2002b: 2). Attinà (2002: 17) ugotavlja, da arabske države nimajo izkušnje prakticiranja kooperativnih varnostnih mehanizmov in skupnega upravljanja regionalnih varnostnih problemov z multilateralnimi institucijami. Arabska politična elita po njegovo dvomi v koncept razširjene varnosti. Okoljska in ekonomska dimenzija varnosti sta načeloma sprejemljivi, v praksi pa ju arabske politične elite vidijo kot obliko zunanjega vmešavanja v nacionalno suverenost. Ukrepe za izboljšanje politične dimenzije varnosti vidijo kot resno kršenje arabskega političnega reda. De Vasconcelos (2002b: 3-6) prihaja do drugačnih zaključkov: percepcije pri južnih vladah niso vedno uglasene z javnimi mnenji v južnih sredozemskih državah, velikokrat so veliko bolj proevropske od javnega mnenja v teh državah. Kot trdi omenjeni avtor (ibid.), povzroča Zahod pri južnih sredozemskih državah povečini negativne percepcije.⁵² Evropske javnosti identificirajo politični islamizem s terorizmom in ga nadomeščajo s sovjetsko grožnjo. Migracije z Juga obravnavajo kot družbeno grožnjo, ki ogroža nacionalno identiteto, kar pa je predvsem izraz skrajnih desnic v Evropi. V tem kontekstu De Vasconcelos (2002a; 2002b) ugotavlja, da:

- ni neposredne vojaške grožnje Evropi iz Sredozemlja,
- se obstoječi varnostni problemi nahajajo med in znotraj držav na ravni Jug – Jug,
- so možni učinki groženj na Evropo, kar vodi v »evropeizacijo« sredozemskih tem,
- radikalni Islam ne predstavlja grožnje Evropi, ampak grozi preživetju države.

Soltan (2001: 6) trdi, da politične in varnostne skrbi arabskih in evropskih držav, ki sodelujejo v istih ogrojdih, nimajo veliko skupnega. Bližnjevzhodne države varnost

⁵¹ Evropsko varnostno kulturo opredeljuje strategija o nuklearnem zastraševanju in pogajanja o kontroli orožja v obdobju hladne vojne, Helsinški proces ter nacionalne in mednarodne obrambne politike za reagiranje na proliferacijo orožja (Attinà 2002).

⁵² Med primeri našteva: apatijo med arabskimi državami, ko gre za implementacije resolucij VS OZN, ki zadevajo Izrael, medtem ko je ta odstotna, ko gre za arabske države; oblikovanje Euroforja in Euromarforja so arabske države videli kot pripravo Evrope na intervencijo; evropske države in ZDA se niso hitreje vključile v etnično čiščenje v Bosni in Hercegovini, ker so bile žrtve povečini muslimani (De Vasconcelos 2002b: 3).

pogojujejo z rešitvijo arabsko-izraelskega konflikta, magrebške države vidijo varnost v razrešitvi notranjih sporov, terorizma in organiziranega kriminala ter zmanjšanja socialnih in ekonomskih neravnotežij (Liguori 2001).

3.6.1 Arabsko-magrebška unija

Severnoafriške države⁵³ so Arabsko-magrebško unijo (AMU) oblikovale z namenom povečanja trgovine znotraj Magreba in za okrepitev pogajalske moči z ES. AMU ni nikoli resnično zaživela zaradi nerešenega vprašanja Zahodne Sahare, slabšanja položaja v Alžiriji, deloma zaradi mednarodne izolacije Libije. AMU ni razvila prave varnostne dimenzije, ekonomska integracija ali prizadevanja zanjo ostajajo omejena. V začetku devetdesetih let med AMU in ES kljub dogovarjanjem ni prišlo do sodelovanja. Glavna ovira je bila zahteva AMU po ukinitvi sankcij zaradi primera Lockerbie. Med razlogi za šibko pogajalsko vlogo AMU z ES se navajajo razlike med članicami AMU; članice se npr. nekaj let niso mogle zeediniti o sedežu organizacije. Leta 1992 je bilo predlagano Evro-magrebško partnerstvo, ki bi, kot je predlagala Komisija, temeljilo na dialogu in prosti trgovini (z vstopom Španije in Portugalske v ES se je izvoz iz magrebških držav na trge ES zmanjšal). Temu je ostro nasprotoval Egipt, ker bi se s tem samo še okrepila delitev med zahodnim in vzhodnim Sredozemljem. Pierros, Meunier, Ambrams (1999: 136) tako ugotavljajo, da do partnerstva ni prišlo zaradi neodločnosti oz. razlik med članicami Skupnosti. Francija, Italija, Španija in Portugalska, ki so sicer najbolj podpirale pobudo za partnerstvo, so istočasno želele zaščititi lastne kmetijske in industrijske sektorje. Kasneje se izkaže, da je bila pobuda za to partnerstvo le predhodna razprava v kasneje oblikovano Evro-sredozemsko partnerstvo.

3.6.2 Arabska liga

Skupna značilnost članic Arabske lige (AL)⁵⁴ je arabski jezik. Osnovni cilji te organizacije so okrepitev vezi med državami članicami, koordinacija politik in pospeševanje skupnih interesov. V preteklosti je AL služila predvsem kot forum za osnovanje in sprejem poglobitvinih dokumentov, na podlagi katerih se odvija ekonomska integracija. Na

⁵³ Alžirija, Tunizija, Maroko, Mavretanija, Libija. Unija je bila ustanovljena leta 1989 z Marakeško pogodbo. Od evropskih držav je organizacijo prva podprla Španija.

⁵⁴ Pobudo za ustanovitev Lige arabskih držav je dal Egipt. Med prvotnimi cilji organizacije je bila neodvisnost arabskega sveta in preprečitev oblikovanja židovske države v Palestini. Liga je nastala leta 1945, danes združuje 22 držav. Članice so se obvezale odpovedi uporabe sile pri reševanju sporov z eno ali več drugimi članicami. Med članicami velja pravica do individualne in kolektivne samoobrambe. Določila resolucij so obvezujoča le za tiste članice, ki so glasovale za resolucijo (načelo prostovoljnega članstva) (EURO-ARAB Dialogue (1996)).

varnostnem področju AL od ustanovitve dalje podpira oblikovanje palestinske države na zasedenih ozemljih, Palestincem priznava pravico do samoodločbe in pravico do samoobrambe v skladu z UL OZN. Za rešitev bližnjevzhodnega vprašanja vztraja na načelih Madridske deklaracije. AL skozi pozive k zoperstavljanju izraelski okupaciji izraža podporo Palestincem, Siriji in Libanonu. Z Evropskimi skupnostmi je AL na pobudo Francije pričela leta 1973 Evro-arabski dialog, vendar do pomembnejših razvojev znotraj njega ni prišlo, ker si je evropska stran dialog zamislila kot forum za razpravljanje o ekonomskih, arabska pa o političnih vprašanjih. Dialog je bil s strani AL (tedaj Lige arabskih držav) suspendiran leta 1979. Leto kasneje so članice Evropskih skupnost poskušale dialog obnoviti, vendar neuspešno. Ponovni poskusi za oživitvev dialoga so se na predlog Francije pričeli konec leta 1989, vendar so se ob Zalivski krizi pokazale mnoge razlike med arabskimi državami, kar je vodilo v neaktivnost dialoga (EURO-ARAB Dialogue (1996)).

3.6.3 Povezave držav

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja. so se ob pojavu t.i. atmosfere odprtega prostora oblikovale povezave držav članic EU/Nato/OVSE in sredozemskih držav, ki so bile kasneje povabljeni k sodelovanju v sredozemske dialoge in so pridobile status »partneric«. S Sredozemljem se je tako ukvarjalo najmanj pet povezav držav, med katerimi dve nista dosegli napredka, ena je izgubila pomen z oblikovanjem Barcelonskega procesa, ena se srečuje z zavračanjem sodelovanja držav, ena pa je ujeta med ameriška in evropska prizadevanja za primat v regiji.

Konferenca za varnost in sodelovanje v Sredozemlju

Konferenco za varnost in sodelovanje v Sredozemlju (KVSS) sta 1990 predlagali Italija in Španija. Konferenca, ki je bila oblikovana po pristopu OVSE, ni bila formalno nikoli odobrena. Snovalci so naleteli na težave že pri pogovorih s predstavniki držav različnih področij. Konferenca naj bi vključevala južnoevropske države, države Balkana, Bližnjega vzhoda, Perzijskega zaliva in držav, katerih sodelovanje bi bilo ključno za stabilnost v regiji. Prisotna je bila ameriška bojazen, da bi KVSS omejila BVMP in s tem ameriško svobodo v Sredozemlju. KVSS je bila zamišljena kot proces za krepitev načel varnosti, ekonomskega in družbenega razvoja ter kulturne in verske tolerance. Pobudo o KVSS so evropske države pozdravile, vendar ji niso posvečale pozornosti. KVSS je bila naklonjena Velika Britanija, Nemčija je bila do pobude indiferentna, Francija pa je izrazila

preuranjenost KVSS in opozarjala, da je najprej potrebno tesnejše sodelovanje v zahodnem Sredozemlju (Larrabee et al. 1998: 34; Pierros, Meunier, Abrams 1999: 132).

Pobuda 5+5

Ta pobuda je bila oblikovana leta 1990, v začetku najprej kot 4+5, pozneje se je Španiji, Franciji, Italiji in Portugalski priključila Malta. Te države so si prizadevale za sodelovanje z Alžirijo, Marokom, Libijo, Tunizijo in Mavretanijo. Pobuda je kmalu naletela na ovire, med njimi npr. mednarodni embargo Libiji, odsotnost Egipta v forumu, nesoglasja med Alžirijo in Marokom glede Zahodne Sahare in alžirska notranja nestabilnost. Vojaška varnost ni bila na agendi tega foruma, ekonomska dimenzija foruma je prispevala k sodelovanju arabskih držav (Larrabee et al. 1998: 34; Marquina in Selim 2003).

Forum za dialog in sodelovanje v Sredozemlju

Forum sta leta 1991 predlagali Italija in Egipt, Francija je bila kosponsor. Deset ustanovitvenih članic – Alžirija, Egipt, Francija, Grčija, Italija, Maroko, Portugalska, Španija, Tunizija in Turčija – je leta 1994 v forum sprejelo Malto. Te države so ustanovile tri delovne skupine: za politični dialog, za dialog med kulturami in civilizacijami ter za ekonomsko in družbeno sodelovanje. Forum sicer ni bil ukinjen, vendar se je njegov pomen bistveno zmanjšal z Barcelonskim procesom. V prihodnje bi ta forum lahko izkoristil poseben odnos med severnoafriškimi in južnoevropskimi državami za razprave o temah, ki so preveč občutljive za razprave na visokih multilateralnih srečanjih (Larrabee et al. 1998: 35).

Delovna skupina za kontrolo orožja in regionalno varnost

Ta skupina je bila ustanovljena na madridski mirovni konferenci leta 1991; v njej je Izrael in 12 arabskih držav, vendar brez npr. Sirije in Libije. Delo skupine, ki je razdeljeno na konceptualno in operativno, je ocenjeno za pozitivno. Operativno je skupina dosegla skupne vaje pri reševanju iz morja ter ustanovitev regionalnega varnostnega centra v Ammanu in regionalnega komunikacijskega centra v Kairu. Med ključnimi problemi se navajajo zavračanja Sirije, Libija, Iraka in Irana za sodelovanje (Larrabee et al. 1998: 36).
Ekonomske vrhi med bližnjevzhodnimi in severnoafriškimi državami

Ekonomski vrhovi so se pričeli leta 1994 s konferenco v Casablanci, katere cilj je bil oblikovati partnerstvo med javnimi in zasebnimi sektorji. Osredotočili so se na neposredne trgovinske možnosti med obema skupinama držav, predlagali oblikovanje Razvojne banke. Tudi ta pobuda je zastala zaradi zastoja v mirovnem procesu; številne arabske države so v protest politiki Natanyahove vlade odklonile sodelovanje na vrhu leta 1997. Prekinitev prakse vrhov leta 1998 je bila posledica usklajenih prizadevanj arabskih držav za bojkot Izraela. Vrhove sicer podpirajo ZDA, države EU se umikajo in ne podpirajo ustanovitve Razvojne banke za Sredozemlje (Larrabee et al. 1998: 37; Calleya 2000: 3).

3.6.4 Združene države Amerike in Rusija

Odnose med državami v sredozemski regiji v obdobju hladne vojne lahko umestimo v tri podvzorce konfliktne paradigme (Coulombis in Veremis 1999: 8, 9):

- bipolarna konfrontacija med državami pod »nadzorom« SZ ali ZDA: severne države Sredozemlja so postale del zahodne strateške sfere, južne države so se umestile v gibanje neuvrščenih držav in so se naslanjale na eno ali drugo velesilo (v času hladne vojne je Maroko dobival orožje iz Zahoda, Alžirija iz Vzhoda, Libija in Egipt iz obeh, kasneje iz Zahoda, Palestinci iz Vzhoda, Jordanija iz Zahoda, Sirija iz Vzhoda),
- nekdanje kolonialne države v šestdesetih letih popustijo zahtevam koloniziranih držav, kar vodi v vzorce sodelovanja med vladami pokoloniziranih držav in nekdanjimi metropolami,
- tretji podvzorec konflikta izhaja iz konfrontacij med Izraelom in sosednjimi arabskimi državami, kjer prvi uživa podporo ZDA, ZS pa je bolj naklonjena Palestincem in Siriji; arabske države, ki jih je podpiral Zahod so dobile oznako »zmerne«, tiste, ki jih je podpirala SZ pa »radikalne«.

Danes obravnava Rusija Sredozemlje in področje okrog Črnega morja kot enoten prostor, ker razvoji v (širše definirani) sredozemski regiji vplivajo na vse dimenzije ruske varnosti. Hipotetično bi potencialni ruski sovražnik s tem, ker bi Sredozemlje uporabil kot izhodno točko za agresijo, izoliral ruski jug, ko bi zaprl vhod v Črno morje in pričel ofenzivo proti Rusiji. Sovjetska flota v Sredozemskem morju je bila v preteklosti močan instrument za omejevanje potencialnega sovražnika na južnih mejah, po razpadu Sovjetske zveze pa je vpliv Rusije v sredozemsko-črnomoški regiji minimalen. Ruska diplomacija je v Sredozemlju osredotočena na BVMP ter ekonomske interese v regiji (predvsem jug Rusije); posebno pozornost namenja pomenu OVSE (Kovalsky 1998). Podobno kot Rusija tudi ZDA obravnavajo Sredozemlje s širše perspektive. Tayfur (2000: 132-135) ugotavlja, da ZDA pod Sredozemlje štejejo Bližnji vzhod in vzhodno Sredozemlje, zahodno Sredozemlje ni predmet ameriškega zanimanja. V strateškem smislu je vzhodno Sredozemlje ameriško, zahodno Sredozemlje pa evropsko vplivno področje. Sredozemlje

je obravnavano kot strateški vhod na Bližnji vzhod. Nikoli ni bila oblikovana sredozemska dimenzija ameriške politike. Za ZDA je Sredozemlje pomembno v toliko, v kolikor je pomembno za Evropo. Če evropske države skrbijo migracije iz in nestabilnost v Sredozemlju, skrbijo ZDA evropske skrbi, ugotavlja Tayfur (ibid.).

Jacques Delors, tedanji predsednik Evropske komisije, je leta 1991 v širšem pogledu na varnostne vidike evropske integracije evropsko "južno krilo" opredelil kot obkroženo z Magrebom, Mašrikom ter Bližnjim vzhodom, s področji kjer je ekonomski razvoj predpogoj za mir in stabilnost regije. Willy Claes, tedanji generalni sekretar Nata, je februarja 1995 naznanil pobudo za Sredozemlje, ob čemer je kot grožnjo evropski varnosti označil islamski fundamentalizem, ki da je primerljiv s komunizmom (Whitman 1998).

Deklaracije organizacij oz. njenih predstavnikov odražajo skrb zaradi groženj, ki prihajajo iz sredozemske regije in lahko znotraj organizacij oz. pri akterjih dosežejo status vprašanja evropskega varnostnega reda. EU, Nato in OVSE so opredelile varnostni interes v sredozemski regiji,⁵⁵ vsaka od organizacij je Sredozemlje opredelila kot regijo, vsaka od njih je oblikovala sredozemsko dimenzijo varnosti, čeprav so se v dialoge vključile različne države, kar pomeni, da se koncepcija Sredozemlja kot grožnje evropski varnosti med organizacijami razlikuje. Se med varnostnimi akterji razlikuje tudi pristop k varnosti? Koliko dialogi ter partnerstvo prispevajo k varnemu okolju v Sredozemlju?

Namen tega poglavja je pregledati vsebine partnerstva in dialogov varnostnih akterjev, cilje, sredstva, razvoj in omejitve. Ker je EU oz. ES izmed treh obravnavanih institucij vodila sredozemsko politiko od šestdesetih let dalje in ker izmed treh varnostnih akterjev le EU vodi odnose s Sredozemljem na podlagi krovnega dokumenta, namenjamo temu akterju oz. Evro-sredozemskemu partnerstvu več prostora.

4.1 EU in Sredozemlje

Sredozemska regija je druga največja prioriteta zunanje [external] politike EU⁵⁶ (Bretherton in Vogler 1999: 152). Ampak, kot ugotavlja Piening (1997: 69), izmed vseh regij sveta, ki so trpele zanemarjanje s strani Bruslja, sta za varnost EU najpomembnejša prav južna obala Sredozemlja in Bližnji vzhod.

Evropska skupnost (tedaj Evropska gospodarska skupnost) (ES) je leta 1972 pričela z Globalno sredozemsko politiko, leta 1990 je oblikovala Preusmerjeno Sredozemsko politiko, z Barcelonskim procesom pa je EU začrtala novo obdobje v evro-sredozemskih odnosih, ki deloma gradi na prejšnjih dveh obdobjih, v evro-sredozemske odnose pa vnaša varnostne elemente.

⁵⁵ Prva je oblikovala Sredozemski dialog Zahodnoevropska unija (leta 1992). Dialog je vključeval Alžirijo, Egipt, Izrael, Jordanijo, Mavretanijo, Maroko in Tunizijo. Dialog se je vodil po sedmih načelih, ki so reflektirala glavne varnostne skrbi sodelujočih, tj. nezaupanje v državah južnega Sredozemlja. Dialog je temeljil na bilateralnih odnosih. Številni predlogi za sodelovanje so bili zavrnjeni, npr. prošnja Egipta za pomoč v operaciji odstranjevanja min. Pomen dialoga je sicer bil v ukrepih za graditev zaupanja, vendar je bil vsebinsko izjemno omejen. Deloval je samo na relaciji Jug – Jug. Zahodnoevropska unija ni bila povabljen na Barcelonsko konferenco (Biscop 2002: 93-95).

⁵⁶ Prva prioriteta je Srednja in Vzhodna Evropa. Bretherton in Vogler (1999: 152) menita, da se, kljub mnogim vzporednicam v odnosih med tema dvema periferijama od leta 1989 dalje, odnosi med EU in Sredozemljem precej razlikujejo.

4.1.1 Globalna sredozemska politika

Do leta 1972 so se evro-sredozemski odnosi vodili na podlagi ad hoc sporazumov,⁵⁷ ki so bili sklenjeni na osnovi Rimske pogodbe iz leta 1957. ES se je zavedala potrebe po spremembi evro-sredozemskih odnosov, ki bi oblikovali bolj konsistenten in uniformističen vzorec interakcij (Xenakis in Chrysochoou 2001: 57). Leta 1972 je ES sprejela Globalno sredozemsko politiko (GSP). Znotraj te politike, ki je ponujala prost dostop na trge ES, je ta sklenila bilateralne trgovinske in kooperativne sporazume s sredozemskimi državami, razen z Libijo in Albanijo. Piening (1997: 72) ugotavlja, da je ES želela bilateralne s sredozemskimi državami zaobjeti v skupno ogrodje. Z manjšimi razlikami so vsi sporazumi določali trgovinsko, finančno in ekonomsko ter socialno sodelovanje. Znotraj trgovinskega sodelovanja je šlo za odprtje trgov ES za vse industrijske izdelke, z izjemo določenih »občutljivih« izdelkov; sklenjene so bile različne koncesije za kmetijske proizvode. Posebna pozornost je bila dana t.i. socialni kooperaciji, s čimer je ES želela izboljšati življenjski standard imigrantov. Kot ugotavlja Waites (v Xenakis in Chrysochoou 2001: 61) je GSP ustvarila neurejene ekonomske odnose z sredozemskimi državami nečlanicami ES. Trgovinske omejitve so bile vzpostavljene z namenom zaščite občutljivih sektorjev (tekstil in kmetijski pridelki), s čimer je ES izgubila določeno stopnjo kredibilnosti pri sredozemskih partnericah. Vendar pa je, kot ugotavljata Xenakis in Chrysochoou (2001: 62), imela ta politika tudi pozitiven učinek na sredozemske nečlanice ES: vzdrževala je izvoze na evropske trge, s čimer se je povečala stopnja ekonomske soodvisnosti. V sedemdesetih letih se je Evropa zaradi resnih ekonomskih težav, ki so bile posledica naftnih kriz, začela obnašati protekcionistično, kar je vodilo v krhanje evro-sredozemskih odnosov. V času prve naftne krize so arabske države ES obvestile, da želijo zaključiti sodelovanje na vseh področjih.

Ker se je institucionalizacija odnosov med ES ter državami Magreba in Mašrika pričela pred in nadaljevala po dogodkih leta 1973, GSP ne moremo označiti kot reakcijo na možnost prekinitve tokov nafte iz Bližnjega vzhoda, meni Piening (1997: 73). Po njegovem mnenju je bila motivacija ES za te odnose primarno ekonomske narave, ker je šlo za poskus regulacije odnosov z bližnjimi sosedomi s ciljem eventualnega oblikovanja sredozemskega prostocarinskega področja. Poseben odziv na tedanje dogodke predstavlja Evro-arabski dialog.

⁵⁷ Med zgodnejše sodita pridružitvena sporazuma ES z Grčijo (1962) in Turčijo (1963), preferenčni trgovinski sporazumi ES z Libanom in Izraelom (oba 1964). Pridružitvena sporazuma s Tunizijo in Marokom sta bila podpisana leta 1969 (prošnjo za sporazum sta državi vložili šest let prej). Naslednjega leta sta bila podpisana preferenčna trgovinska sporazuma ES z Izraelom in Španijo. Listerjeva ju označuje za kontraverzna sporazuma, saj je bila Španija tedaj diktatura, Izrael pa izobčenec proarabskih interesov. Trgovinski sporazum ES z Egiptom je bil podpisan leta 1972. Cilj Evropske komisije je sicer bil do zgodnjih sedemdesetih let zaključiti kooperacijske sporazume z vsemi zainteresiranimi državami južne in vzhodne sredozemske obale, vendar ji je to uspelo kasneje. Kasneje, že v okviru GSP, so bili leta 1976 podpisani sporazumi z Marokom, Tunizijo in Alžirijo, leta 1977 z Egiptom, Jordanijo in Sirijo, leto kasneje z Libanom (Piening 1997: 72; Lister 1997: 83-85).

4.1.2 Preusmerjena sredozemska politika

Sedemdeseta in osemdeseta leta so bila v znamenju bilateralnih odnosov med ES in individualnimi sredozemskimi državami. Kooperacijski sporazumi z državami Magreba in Mašrika so ostali v veljavi in bili modernizirani leta 1987, ko sta v ES vstopili Španija in Portugalska. Evro-arabski dialog glede na njegov prvotni cilj (tj. vseobsegajoč politični odnos) ni uspel. Nekatere arabske države (Libija, Sirija in Irak) so se izključile iz evropskih prizadevanj za oblikovanje močnejših bilateralnih odnosov s temi državami. ES je lahko multilateralno sodelovala le z Zalivskim kooperacijskim svetom, ki je predstavljal edino delujoče regionalno partnerstvo. Ključna vsearabska organizacija Arabska liga je bila vedno preveč neenotna, da bi jo ES obravnavala kot kredibilnega partnerja⁵⁸ (Piening 1997: 78).

Razvoji znotraj ES ter v zunanjih odnosih so Evropske skupnosti do poznih osemdesetih oblikovali v entiteto, ki je lahko pomembno oblikovala politične in ekonomske razvoje Sredozemlja. Evropska komisija je leta 1990 predlagala t.i. preusmerjeno [redirected] politiko (PSP), s katero je izrazila pomembnost sredozemske regije za evropsko varnost »v najširšem smislu«. Ta politika se je, poleg poudarjanja pomembnosti socio-ekonomskega razvoja, osredotočila na horizontalno sodelovanje na področju transporta, energije in telekomunikacij. PSP je upoštevala predvsem socio-ekonomsko naravo groženj v sredozemski regiji. Razlike v dohodkih znotraj regije so namreč očitne, do leta 2010 naj bi še narasle (razmerje 1:20), če se ne izvedejo ukrepi v podporo ekonomskega razvoja južnih sredozemskih držav, kjer bo prebivalstvo do leta 2010 naraslo na 300 milijonov. Finančna pomoč je bila zagotovljena tudi s strani Evropske investicijske banke.⁵⁹ S PSP je bil okrepljen dostop na evropski trg, posebno za maroške in alžirske proizvode in povečano finančno pomoč, od katere so imele največje koristi Alžirija, Egipt, Maroko in Tunizija. Znotraj te politike je bil vpeljan Program MED,⁶⁰ ki se je osredotočil na horizontalno ali

⁵⁸ Med najboljšimi primeri arabske frustracije z lastno nesposobnostjo najti skupni jezik je prošnja Maroka (1987) za pridružitve ES. Prošnja je bila hladno zavržena, ker da Maroko ni evropska država. V Bruslju so prošnjo sprejeli kot šalo. Kljub temu je iz odnosov med ES in Marokom izšlo nekaj pozitivnih učinkov. Konec leta 1993 je Svet ministrov najavil, da se Maroko lahko vključi v dialog na ministrski ravni, na ravni višjih uradnikov ter na parlamentarni ravni kot se tudi lahko vključi v kontakte z Ekonomskim in socialnim odborom EU (Piening 1997: 78; Lister 1997: 91).

⁵⁹ Celoten paket pomoči je znašal 4,405 milijonov ecujev. Od tega je bilo 2,075 milijona ecujev namenjenih za finančne protokole (z Egiptom, Marokom, Alžirijo, Tunizijo, Sirijo, Jordanijo, Izraelom in Libanom) znotraj obdobja med 1. novembrom 1991 in 31. oktobrom 1996. 2,030 milijona ecujev je bilo namenjenih finančni kooperaciji zunaj teh protokolov (za regionalno in okoljsko kooperacijo), 300 milijonov je bilo namenjenih ekonomski reformi (Xenakis in Chrysochoou 2001: 65).

⁶⁰ Znotraj horizontalne kooperacije je bilo med leti 1992 in 1995 ustanovljenih precejšnje število t.i. omrežij na različnih področjih: MED-URB (sodelovanje med lokalnimi oblastmi pri vprašanju kvalitete mestnega življenja in demokracije), MED-CAMPUS (meduniverzitetna sodelovanja), MED-MEDIA (sodelovanje med medijskimi strokovnjaki in organizacijami), MED-INVEST (podpora majhnim in srednjim podjetjem v mediteranskih državah nečlanicah), MED-TECHNO (aplikacija tehnologij v teh državah) in MED-

decentralizirano sodelovanje z namenom pospeševanja multilateralnih in čezmejnih pobud in vključevanja nevladnih akterjev (Cox in Koning v Bretherton in Vogler 1999: 155).

Vendar, kot meni Stivachtisova (1999: 33), ki umešča Evro-arabski dialog, GSP in PSP v kontekst evropskega pospeševanja varnosti v sredozemski regiji, tudi PSP, ki je hotela okrepiti GSP, ni bila posebno uspešna. Kot neuspešno jo označuje zaradi odsotnosti regionalne soodvisnosti, političnih trenj in nasprotovanj med magrebškimi državami. Ista avtorica (ibid.) še ugotavlja, da sta koristi od trgovinskih sporazumov imela Izrael in Turčija, medtem ko ostale sredozemske države niso uživale popolne svobode vstopanja na evropski trg. Celó več, na politični ravni so se pojavile trditve, da daje ES določenim sredozemskim državam – tistim, ki so kulturno bolj podobne Evropi – poseben status.

4.1.3 EU med Vzhodom in Jugom

Odnosi z nekaterimi ali vsemi sredozemskimi državami so prioriteta južnih držav članic EU. Ob tem dejstvu se Barbéjeva (1998: 117) sprašuje, ali so cilji EU do Sredozemlja različni od ciljev posameznih držav članic. Najtežje je namreč doseči koordinacijo med državami v zunanji politiki, ker obstaja nevarnost, da te trčijo ob vprašanje nacionalne suverenosti. S pojavom t.i. atmosfere odprtega prostora postane zunanjepolitična koordinacija še težja.⁶¹ Izginotje železne zavesé ni povzročilo samo pojava centripetalnih sil (ki poglobljajo evropski konstrukcijski proces), ampak tudi centrifugalne sile, ki vodijo proces subregionalizacije in so oblikovale t.i. sfere vplivanja med državami članicami EU. Južno evropske države (Španija, Francija, Italija), motivirane s strahom pred arabskim svetom, so oblikovale sredozemsko specifiko.⁶² Lobiste za t.i. sredozemsko politiko je skrbelo, da bi bila pozornost in viri ES povečini usmerjeni na Vzhodno in Srednjo Evropo. Matutes, španski komisar ES zadolžen za sredozemsko politiko, je predlagal vzpostavitev t.i. paralelnega programa z Vzhodno in Srednjo Evropo, po izteku njegovega mandata je

MIGRATION (sodelovanje med nevladnimi organizacijami in lokalnimi skupnostmi glede vprašanj migracij in terorizma) (Cox in Koning v Bretherton in Vogler 1999: 280).

⁶¹ Dokazi obstajajo v primeru nemškega diplomatskega priznanja Slovenije in Hrvaške leta 1991 in v obdobju po hladni vojni, ko je Španija evropsko konstrukcijo povezovala s sredozemsko stabilnostjo. V obeh primerih sta bili nacionalni strategiji spreobrnjeni v EU politike. Nemški unilateralni korak po priznanju Slovenije in Hrvaške pomeni odmik od kolektivnih političnih obvez, kljub temu so mu sledile ostale evropske države. Španija v Sredozemlju ni mogla delovati unilateralno zaradi visokih finančnih stroškov, ki so povezani s stabilizacijo regije. Zato je zavzela tradicionalni pristop lobiranja in uspela prepričati evropske institucije, da so sprejele njene cilje. Madrid je npr. gostil Bližnjevzhodno mirovno konferenco leta 1991, 1996. je Evropski svet imenoval španskega diplomata Moratinosa za evropskega odposlanca za mirovnem procesu. Močna vloga Španije na Bližnjem vzhodu ter vloga lobista za Evro-sredozemsko partnerstvo postavlja Španijo v primerljiv položaj z nemško močjo, ko gre za države Srednje in Vzhodne Evrope (Barbé 1998: 119, 126).

⁶² Xenakis in Chrysochoou (2001: 45) navajata, da Španija in Italija nista pripravljeni sprejeti francoskega vodstva pri oblikovanju sredozemske politike EU ter da je protislovno, kako so nekatere države, kot npr. Grčija, bolj neposredno izpostavljene morebitni nestabilnosti iz Sredozemlja, kot države, ki aktivneje sodelujejo pri oblikovanju sredozemske agende.

vodilno vlogo pri lobiranju za »več Sredozemlja«⁶³ prevzel Marin. Prepričanje v evro-sredozemsko soodvisnost je naredilo sredozemsko regijo za diplomatsko prioriteto Španije, Francije in Italije (Barbé 1998: 119-120). Vendar je med tremi sredozemskimi članicami EU prihajalo tudi do razhajanj. Barbé in Izquierdo (1997: 124-125) ugotavljata, da so bila prizadevanja Francije v navzkrižju z italijansko-španskimi. Francija je tradicionalno posvečala pozornost zahodnemu Sredozemlju in tako podpirala Evro-magrebško partnerstvo in ne KVSS, ki sta jo zagovarjali Italija in Španija. Francija je nasprotovala oblikovanju institucije za tesnejše sredozemsko delovanje in ni bila pripravljena deliti vodstva s Španijo. Z odhodom italijanskega zunanjega ministra de Michelisa tudi Italija ni izkazovala posebnega interesa za sodelovanje, zato o kohezivnem sredozemskem bloku na začetku devetdesetih let znotraj EU ne moremo govoriti.

Za kasneje sprejeto Barcelonsko deklaracijo je pomemben dokument Komisije iz leta 1994 z naslovom *Strengthening the Mediterranean Policy of European Union: Establishing a Euro-Mediterranean Partnership*, kjer je Sredozemlje opredeljeno kot področje strateške pomembnosti, zato se je potrebno soočiti s sredozemskimi izzivi, tj. v glavnem s političnimi in ekonomskimi reformami. Ključna oseba pri razvoju sredozemske politike EU je bil španski komisar Marin, zadolžen za odnose EU s sredozemskimi državami nečlanicami. Komisija je sprejela njegov predlog razvoja sredozemske politike, ki ga je osebno podprl predsednik Delors. Evropski svet je na Krfu junija istega leta oblikoval novo strategijo do Vzhodne Evrope in Sredozemlja, kjer se je strinjal, da se širitvena pogajanja z vzhodnimi državami pričnejo po medvladni konferenci leta 1996. Sredozemskemu lobiju so bile dane recipročne koncesije; oblikovana naj bi bila cona sodelovanja v Sredozemlju, Ciper in Malta bi širitvena pogajanja pričela pol leta po medvladni konferenci. Decembra 1994 je Evropski svet v Essnu podprl idejo o Evro-sredozemskem partnerstvu, kot jo je predlagala Komisija: Sredozemska regija predstavlja prioriteto cono strateškega pomena za EU. Svet je sprejel špansko ponudbo za organizacijo evro-sredozemske konference. Na vrhu Evropskega sveta v Cannesu junija 1995 je prišlo do navzkrižja interesov med Francijo in Španijo na eni strani ter nemško-severnimi interesi na drugi strani. Francija in Španija sta upali, da bo sredozemskim državam namenjenih 5.5 milijarde ekujev,⁶⁴ vzhodno in srednjeevropskim državam pa 7 milijard ekujev. Nemčija, Velika Britanija, Nizozemska in Danska so želele obdržati politiko, ki je bila v veljavi od 1992 do 1996, kjer je bilo razmerje 5:1. Rezultat je bil presenetljiv: sredozemskim državam so bila sredstva povečana za 22 odstotkov, drugi skupini pa za 8 odstotkov (Barbé 1998: 120-123; Piening 1997: 79, 80). Kajnčeva (2003: 2) ugotavlja, da je vzhodna širitev EU sicer Sredozemlju

⁶³ V zgodnjih devetdesetih letih je bilo razmerje pomoči ES Vzhodni in Srednji Evropi v primerjavi s pomočjo sredozemskim državam 2.5:1. Glede na število prebivalstva to pomeni, da je pripadal en ecu ekonomske pomoči ES na vsakega sredozemskega državljana in 5 ekujev na vsakega državljana Vzhodne in Srednje Evrope (Barbé 1998: 120).

⁶⁴ Marin je menil, da bi tak znesek ponovno vzpostavil kredibilnost EU v odnosih s sredozemskimi državami (Barbé 1998: 123).

odvzela nekaj virov, vendar je istočasno delovala kot vzpodbuda za sredozemske članice Unije v smislu, da te države pričnejo z bolj koherentno in vseobsegajočo politiko do južnega Sredozemlja. V kontekstu varnostnih kompleksov Barbéjeva (1998: 126-127) poudarja kompleksnejši položaj v odnosih med EU in sredozemskimi državami od položaja v odnosih z državami Srednje in Vzhodne Evrope. Medtem, ko se slednje odločile postati del pluralistične varnostne skupnosti, gre v Sredozemlju za skupino držav, kjer prevladuje negativna percepcija varnostnega kompleksa.

4.1.4 Evro-sredozemsko partnerstvo

Po več kot dveh desetletjih bilateralnega trgovinskega in razvojnega sodelovanja se je 27. in 28. novembra 1995 na Konferenci zunanjih ministrov EU in Sredozemlja v Barceloni pričela nova faza v evro-sredozemskih odnosih. Barcelonsko deklaracijo, s katero je bilo ustanovljeno Evro-sredozemsko partnerstvo, so podpisali Svet EU, Evropska komisija, države članice EU, enajst sredozemskih držav partneric,⁶⁵ in sicer Alžirija, Maroko, Tunizija, Egipt, Izrael, Jordanija, Sirija, Libanon, Turčija, Ciper, Malta, in Palestinska oblast. Libija⁶⁶ k sodelovanju ni bila povabljena zaradi sankcij OZN proti njej.

4.1.4.1 Cilji in struktura ESP

Z Barcelonsko deklaracijo so države podpisnice sklenile Evro-sredozemsko partnerstvo (ESP), ki ga sestavljajo tri poglavja, v jeziku deklaracije košarice, in Delovni program.

⁶⁵ Arabske partnerice so pogajanja z EU pričele brez Libije, čeprav je večina držav menila, da bi Libija morala biti vključena v proces. Države sicer niso določile, ali naj bi Libija sodelovala takoj ali po ureditvi odnosov z EU (Selim 1999: 149).

⁶⁶ Libija, ki ima z državami EU obsežne trgovinske odnose (Italija, Nemčija, Španija, Francija in Grčija predstavljajo največje izvozne trge Libije, ki absorbirajo približno 70 odstotkov libijskih proizvodov, prehrabnih izdelkov in težkih materialov; devet desetih celotnega libijskega izvoza nafte je skoncentriranega v EU; libijska nafta pokriva npr. 51 od odstotkov italijanskih naftnih potreb), k sodelovanju bi bila povabljena zaradi sankcij, ki so izhajale iz primera Lockerbie (1988). Sankcije je zaradi razstrelitve letala družbe Pan Am nad Lockerbijem uvedla OZN. VS OZN je sprejel dve resoluciji (št. 731 decembra 1991 in št. 748 marca 1992), katerih učinek bi se, če Libija ne bi izročila dveh libijskih državljanov, osumljenih razstrelitve nad Lockerbijem, izkazal v uvedbi embarga na zračne povezave, opremo za izvoz nafte in dobavo rafinerije, prepoved dobave orožja in omejitev diplomatskih odnosov. Sankcije so proučevali ter jih popravljali vsake štiri mesece, z resolucijo št. 883 (1993) pa razširili še na libijske finančne posesti v tujini. Avgusta 1998 je VS sprejel resolucijo št. 1192, na podlagi katere bi bili pripravljene sankcije suspendirati takoj, ko bi libijske oblasti predale dva osumljenca. Libija je osumljenca predala, ukinjene so bile sankcije po prejšnjih resolucijah. ES/EU se je na resolucije VS OZN, ki so zadevale Libijo, sklicevala od leta 1992. Unija je avgusta 1998. z deklaracijo pozdravila resolucijo št. 1192, maja 1999 je z deklaracijo pozdravila predajo osumljenih in razglasila ponovno proučitev sodelovanja Libije na Barcelonskem procesu, kar je imelo za posledico opazovalni status Libije na ministrski konferenci v Stuttgartu istega leta (The EU's relations with Libya).

Natančneje, deklaracijo sestavljajo tri partnerstva: politično in varnostno, ekonomsko in finančno ter partnerstvo na področju socialnih, kulturnih in človeških zadev.

Podpisnice deklaracije so poudarile strateško pomembnost Sredozemlja ter željo po novi dimenziji odnosov, ki bo temeljila na naprednem sodelovanju in solidarnosti. Politična, ekonomska in socialna vprašanja z obeh strani Sredozemlja zahtevajo koordiniran odziv. Zaradi tega so podpisnice deklaracije odločene ustanoviti multilateralno in trajno ogrodje za odnose v duhu partnerstva, kjer bo multilateralno ogrodje krepilo bilateralne odnose. Evro-sredozemska pobuda ne namerava nadomestiti drugih aktivnosti in pobud v regiji, pač pa bo prispevala k njihovememu uspehu. Podpisnice so prepričane, da cilj, da sredozemski bazen postane področje dialoga, izmenjav in sodelovanja, ki zagotavlja mir, stabilnosti in prosperiteto, zahteva okrepitev demokracije in spoštovanje človekovih pravic, trajnostni in uravnoteženi ekonomski in socialni razvoj, ukrepe za boj proti revščini in pospeševanje večjega razumevanja med kulturami. Cilj Delovnega programa je implementacija ciljev Barcelonske deklaracije in spoštovanje njenih načel skozi regionalne in multilateralne dejavnosti (Barcelona declaration 1995: 2-3, 9).

Znotraj političnega in varnostnega partnerstva so se podpisnice, s ciljem doseganja miru, stabilnosti in varnosti, dogovorile za okrepljen politični dialog.⁶⁷ Delovni plan za področje političnega in varnostnega partnerstva določa vzpostavitev skupnega področja miru in stabilnosti. V zasledovanju tega cilja se bodo višji uradniki srečevali periodično, kjer bodo vodili politični dialog z namenom proučitve najbolj primernih sredstev in metod za implementacijo načel, sprejetih v Barcelonski deklaraciji (Barcelona declaration 1995: 3, 4, 10).

Znotraj ekonomskega in finančnega partnerstva so podpisnice opredelile tri daljnoročne cilje: pospešitev trajnostnega socio-ekonomskega razvoja, izboljšanje življenjskih pogojev prebivalstva, povečanje zaposlovanja in zmanjšanje razvojnega razkoraka v evro-sredozemski regiji ter vzpodbujanje regionalnega sodelovanja in integracije. V zasledovanju teh ciljev ekonomsko in finančno partnerstvo temelji na: vzpostavljanju

⁶⁷ Z deklaracijo načel so se podpisnice obvezale, da bodo: delovale v skladu z UL OZN in Univerzalno deklaracijo o človekovih pravicah kot tudi z drugimi določili mednarodnega prava, posebno tistimi, ki izhajajo iz regionalnih in mednarodnih instrumentov, katerih podpisnice so stranke; razvijale vladavino prava in demokracije; spoštovale človekove pravice in osnovne svoboščine; posvečale pozornost izmenjavi informacij v zadevah, povezanih s človekovimi pravicami, osnovnimi svoboščinami, rasizmom in ksenofobijo; spoštovale in zagotavljale spoštovanje različnosti in pluralizma v svojih družbah; spoštovale suverene enakosti in vse pravice, ki so suverenosti inherentne; spoštovale enake pravice narodov in njihove pravice do samoodločbe; se vzdrževale od neposredne ali posredne intervencije v notranje zadeve druge partnerice; spoštovale teritorialno integriteto in enakost vsake od strank; reševale spore z miroljubnimi sredstvi; okrepile sodelovanje v preprečevanju in boju proti terorizmu; nastopale proti razširitvi organiziranega kriminala in problemu drog; promovirale regionalno varnost z nastopanjem v prid nuklearni, kemični in biološki neproliferaciji (Barcelona declaration 1995: 3, 4).

prostotrgovinskega področja do leta 2010,⁶⁸ ekonomskem sodelovanju in uglašeni akciji na relevantnih področjih⁶⁹ ter finančnemu sodelovanju oz. pomoči.⁷⁰ Cilj Delovnega načrta za ekonomsko in finančno partnerstvo je oblikovanje cone skupnega napredka na mnogih področjih (investicije, industrija, kmetijstvo, transport, energija, telekomunikacije in informacijska tehnologija, regionalno planiranje, turizem, okolje, znanost in tehnologija, voda, ribištvo) (Barcelona declaration 1995: 4-7, 10-14).

Znotraj partnerstva na socialnem, kulturnem in človekovem področju so podpisnice pripoznale, da je za zблиževanje narodov ključnega pomena dialog med kulturami in izmenjave na različnih nivojih. Za doseganje trajnostnega razvoja kot cilja, ki vodi v stabilno okolje, so podpisnice izrazile pomen razvoja človeških virov, zdravstvenega sektorja, socialnega razvoja in civilne družbe. Podpisnice deklaracije so se dogovorile za okrepitev sodelovanja za zmanjšanje migracijskih pritiskov, prav tako so se dogovorile za sodelovanje na področju ilegalnih imigracij, in v povezavi s tem, za sodelovanje na področju preprečevanja terorizma, trgovanja z drogo, mednarodnega kriminala in korupcije, rasizma, ksenofobije in netolerantnosti. Delovni načrt za uresničevanje tega partnerstva opredeljuje področja delovanja,⁷¹ preko katerih gradi razumevanje kultur in civilnih družb itd. (Barcelona declaration 1995: 8, 14-16).

4.1.4.2 Institucije in stopnje sodelovanja

⁶⁸ Prostotrgovinsko področje bo vzpostavljeno z novimi evro-sredozemskimi sporazumi ter prostotrgovinskimi sporazumi med partnericami in EU do leta 2010. Prostotrgovinsko območje naj bi bilo vzpostavljeno skozi sprejetje primernih ukrepov kar zadeva pravila izvora, certifikacije, zaščite intelektualnih in industrijskih lastninskih pravic in tekmovanja, razvoj politik, ki temeljijo na načelih tržne ekonomije in integracije teh ekonomij z upoštevanjem njihovih potreb in stopenj razvoja, izboljšavo in modernizacijo ekonomskih in socialnih struktur, kjer je prednost dana pospeševanju in razvoju privatnega sektorja ter pospeševanje mehanizmov za okrepitev transferjev tehnologije (Barcelona declaration 1995: 5).

⁶⁹ Sodelovanje naj bi izšlo iz podlage ekonomskega razvoja. Ključni faktor za regionalno sodelovanje je prostovoljna osnova. Pozornost je posvečena tudi okoljski zaščiti v povezavi z ekonomskim razvojem, aktivni vlogi žensk v razvoju, racionalnemu upravljanju z ribjimi viri, ključni vlogi energijskega sektorja, oskrbi z vodo, moderniziranju in izboljšavi kmetijstva itd. (Barcelona declaration 1995: 6).

⁷⁰ Evropski vrh v Cannesu je odobril 4,685 milijonov ecujev za to finančno pomoč za obdobje med leti 1995 in 1999. Temu so se pridružila še sredstva EIB v obliki posojil in bilateralnih finančnih prispevkov iz držav članic (Barcelona declaration 1995: 7).

⁷¹ Razvoj človeških virov oz. okrepitev izobraževanja v regiji; vloga občin in lokalnih oblasti, ki morajo biti vključene v operacije ESP; dialog med kulturami in civilizacijami – razna usposabljanja in koprodukcije; vloga medijev; mladina – izmenjave mladih kot sredstvo za pripravo prihodnjih generacij za tesnejše sodelovanje; izmenjave med civilnimi družbami; socialni razvoj – izboljšanje življenjskih in delovnih pogojev in povečanje stopnje zaposlovanja v sredozemskih partnerskih državah; zdravje – preventiva ipd.; migracije, terorizem, trgovanje z drogami, organizirani kriminal in ilegalna imigracija (Barcelona declaration 1995: 14-16).

Barcelonska deklaracija v Dodatku vključuje postopek sledenja, ki se nanaša na implementacijo v različnih sektorjih in na različnih nivojih. Xenakis in Chrysochoou (2001: 84), ki ESP označujeta za pragmatični mehanizem za sodelovanje, ugotavljata, da postopek sledenja zagotavlja »kontinuiteto« procesa.

Postopek sledenja predstavljajo evro-sredozemske konference. Poleg teh konferenc na nivoju zunanjih ministrov (vrhovno telo BP), konferenc na nivoju sektorskih ministrov, vladnih strokovnjakov in predstavnikov civilne družbe sta za doseganje ciljev Barcelonske deklaracije odgovorna Evro-sredozemski odbor za Barcelonski proces in MED odbor. Evro-sredozemski odbor za Sredozemski proces (tudi Euromed odbor ali Barcelonski odbor) deluje kot vodilno telo za regionalni proces s pravico (ne)strinjanja s smernicami za dejavnosti, ki se financirajo skladno z MENA Regionalnim kazalnim programom; pripravlja ministrska srečanja, ad hoc konference ministrov z različnih področij, visokih uradnikov, strokovnjakov in predstavnikov civilne družbe. Barcelonski odbor sestavljajo trojka EU, predstavniki sredozemskih držav partneric in Evropske komisije, status opazovalk imajo države članice EU, ki niso zastopane v trojki; odboru predseduje predsedstvo EU. Odbor se sestaja vsako četrletje na nivoju veleposlanikov. MED odbor je sestavljen iz držav članic EU in Evropske komisije. Vlogo in funkcijo MED odbora opredeljuje uredba MEDA: odbor daje mnenja k regionalnim in nacionalnim finančnim planom, Nacionalnim in Regionalnim kazalnim programom, mnenja o državah v regionalnih shemah sodelovanja in o individualnih projektih, če niso vključeni v finančne načrte ter odobri projekte, ki so izhajajo iz drugih postavk proračuna EU (npr. program podpore mirovnemu procesu ipd.) (Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002: 87-88).

ESP sestavljata bilateralna in multilateralna (regionalna) stopnja sodelovanja. Med bilateralne aktivnosti EU sodijo t.i. evro-sredozemski pridružitveni sporazumi, o katerih se Unija, v njenem imenu Komisija, pogaja ločeno z vsako sredozemsko partnersko državo. Bilateralna dimenzija odraža splošna načela, na podlagi katerih se vodijo evro-sredozemski odnosi, ti sporazumi pa vsebujejo tudi določene karakteristike, ki so specifična odnosov med EU in sredozemsko državo partnerico. Regionalno sodelovanje, ki krije dejavnosti iz vseh treh poglavij ESP, naj bi okrepilo učinke bilateralnega sodelovanja, spoprijemalo naj bi se s transnacionalno dimenzijo, intenziviralo naj bi se sodelovanje Jug – Jug oz. subregionalno sodelovanje.⁷²

⁷² Primer subregionalne kooperacije je Agadirska deklaracija, v kateri so štiri sredozemske partnerske države (Maroko, Tunizija, Egipt in Jordanija) izrazile namen oblikovanja prostocarinškega območja med njimi. Pobuda je pomembna, ker povezuje države Magreba in Maškrika, odprta pa je tudi za druge Evro-sredozemske partnerice, podpisnice pridružitvenih sporazumov z EU. Agadirski proces finančno in tehnično podpira EU (Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002: 6).

Minasi (Xenakis in Chryssochoou 2001: 79) trdi, da ne gre za resnično multilateralen sistem, prej gre za bi-multilateralen. Barcelonska deklaracija je bila izpogajana med multilateralno entiteto – EU in posameznimi partnerskimi državami, kar vzpodbuja fragmentacijo med partnericami.

4.1.4.3 Finančni instrument ESP

Program MEDA je glavni finančni instrument EU za implementacijo ESP. Pravna osnova za program MEDA je Uredba Sveta EC/1488/96.⁷³ Program MEDA nudi tehnično in finančno podporo ukrepom za reformo ekonomskih in socialnih struktur v sredozemskih partnerskih državah. Sredstva programa MEDA za dejavnosti na bilateralni ravni lahko koristijo poleg sredozemskih držav partneric (razen Cipra, Malte in Izraela) in regij, koristijo tudi lokalne oblasti, regionalne organizacije, nevladne organizacije itd. Za dejavnosti, ki izhajajo iz naslova regionalnega sodelovanja lahko sredstva programa koristijo tudi Ciper, Malta in Izrael.

Uredba Sveta EC/1488/96 je bila novembra 2000 zamenjana z uredbo EC/2698/2000,⁷⁴ s katero je bil ustanovljen program MEDA II (2000-2006). MEDA II razpolaga s sredstvi 5.35 milijonov evrov. Evropska investicijska banka sredozemskim državam partnericam namenja 7.4 milijona evrov. Cilj nove uredbe je oblikovati MEDA II kot bolj programsko in strateško usmerjeno od MEDA I. Ta je delovala na osnovi triletnih kazalnih programov in projektov, ki jih je predstavil MED odbor, brez širše strategije. MEDA II⁷⁵ se – s tem ko MED odbor zagotavlja letne finančne načrte (prvi za vsako državo, ki prejema bilateralno pomoč in drugi za regionalno pomoč) – premika v smer strateškega pristopa in učinkovitega upravljanja (Regional Strategy Paper 2002–2006 & Regional Indicative Programme 2002–2004 2001; Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002; Euromed Special Feature No. 21 2001). (Priloga 3: MEDA obveze in izplačila po državah 1995–2000 in obveze 2000–2001 (v milijonih evrov)). Teoretično je cilj podpreti sredozemske partnerice pri reformah in prispevati k razvoju, v praksi pa se sredstva MEDA uporabljajo tudi za finančne ukrepe, ki se nanašajo na politično in kulturno poglavje ESP (Philippart 2003: 205).

⁷³ MEDA I Regulation. Council Regulation EC/1488/1996.

⁷⁴ MEDA II Regulation. Council Regulation EC/2698/2000.

⁷⁵ Pri oblikovanju MEDA II so izhajali iz pozitivnih izkušenj programov PHARE in TACIS. Z novim pristopom želijo evropske partnerice povečati občutek lastništva nad dejavnostmi na teritoriju sredozemskih držav partneric ter doseči sposobnost pri sredozemskih partnericah, da same implementirajo del dejavnosti (Euromed Special Feature (2001) Issue 21, 3 May 2001).

4.1.5 Varnost in Evro-sredozemsko partnerstvo

ESP naslavlja širok spekter vprašanj, s katerimi se ukvarjajo akterji v evro-sredozemskih odnosih. Deklaracija kot skupek načel je politična obveza držav podpisnic; ali jo je mogoče brati kot varnostni dokument? Ali ni Barcelonska deklaracija v osnovi krovni dokument za upravljanje kompleksnega sredozemskega varnostnega okolja? Ali niso podpisnice v deklaraciji oblikovale tri partnerstva, ki so medsebojno povezana tako, da vsako od teh vključuje dimenzije varnosti – ki, kot trdi teorija, šele vse tvorijo napredno varnostno paradigmo in ne morejo biti obravnavano ločeno? Ali niso evro-sredozemski odnosi znotraj Barcelonskega procesa vodeni v luči sodobne varnosti, kljub temu, da so (trenutno) osredotočeni na ekonomsko sodelovanje?

Fahmy (Xenakis in Chrysochoou 2001: 105) meni, da je ESP razrešilo ključno vprašanje, ali naj bo regionalna varnost naslavljena izključno znotraj sredozemskega konteksta ali znotraj širšega (evropskega) ogrodja. Unija je z Barcelonskim procesom ciljala v vprašanja varnosti v širšem smislu. V dotedanji zgodovini odnosov med Evropo in južnimi ter vzhodnimi obalami Sredozemlja ni obstajalo enotno ogrodje, sestavljeno iz tako obširnega niza vprašanj. ESP vključuje tri inovativne oblike: multidimenzionalno agendo, bilateralne sporazume s posameznimi sredozemskimi državami so bili postavljeni v kontekst multilateralnega ogrodja, struktura partnerstva implicira enakost (»partnerice«). S temi oblikami je EU ustoličila nov zunanjepolitični model, ki temelji na reciprociteti in skupnemu »lastništvu« (Johansson 2002: 2, 3).

ESP predstavlja splošni okvir za politično delovanje na treh osrednjih področjih. Aliboni⁷⁶ (1999a: 132) je oblikoval sistematično zvezo med političnimi in ekonomskimi dejavniki v doktrini ESP, ki jo je mogoče brati iz mnogih smeri in iz katere izhaja, da se s pozitivnimi učinki ESP in mednarodne ekonomske kooperacije preko človeške dimenzije ter ekonomske rasti zmanjša imigracija, ki poleg politične in ideološke deradikalizacije vpliva na varnost EU.

Na oblikovanje Barcelonske deklaracije je vplival varnostni pristop OVSE. Ta pristop temelji na ideji o kooperativni varnosti, ki vključuje politično, ekonomsko in kulturno dimenzijo, ki so soodvisne. Biscop (2003: 185) ugotavlja, da EU zagovarja širši in integrativen pristop, ki naslavlja vse dimenzije varnosti, kjer je varnost vsota številnih med seboj povezanih dejavnikov. Ob tem izstopa npr. sklenitev evro-sredozemskega sporazuma z Alžirijo, kljub stalnemu nasilju v državi. Marquina (1997) ugotavlja, da ESP konceptov, ki so povezani z varnostjo, operativno sploh ne razloži. Stivachtisova (1999: 43-44) ugotavlja, da ker na regionalni agendi niso prisotna samo vojaška in politična vprašanja, rešitev teh vprašanj ne bi pomenila rešitve regionalnih varnostnih problemov. Ekonomska, družbena in okoljska vprašanja niso pomembna sama po sebi, bi pa obstoj tovrstnih

⁷⁶ Avtor (ibid.) pripominja, da zveza predstavlja vodič političnih odzivov EU in v njej niso nujno znanstvene povezave.

problemov povečal vojaške in politične spore. Vlade sredozemskih držav se po njenem mnenju ne želijo vpletati v soodvisne odnose. Soodvisnosti ne vidijo kot vzajemne odvisnosti, ampak bolj kot asimetrično odvisnost. V realistični perspektivi se je torej za države, ki so zelo odvisne od drugih držav, nespametno vključiti v odnose soodvisnosti.

Različne dimenzije varnosti ESP so odgovor na varnostne izzive kot jih vidi EU. Evro-sredozemsko prostotrgovinsko območje ni cilj sam po sebi, ampak sredstvo za zmanjševanje socialno-ekonomskega razkoraka, pospeševanje trajnostnega razvoja in lajšanje integracije južnosredozemskih ekonomij v globalno ekonomijo (Xenakis in Chrysochoou 2001: 78). Osnova za graditev ogrodja kooperativne varnosti so skupni ekonomski interesi vseh 27 držav partneric, na ekonomskem področju sta obe obali Sredozemlja vzajemno odvisni. Za večino partneric je EU najpomembnejši trgovinski partner, EU pa je od Sredozemlja odvisna zaradi transportne poti za energijo in plin iz Sredozemlja (Biscop 2003: 187). Ekonomsko poglavje kot integralni del kooperativnega varnostnega pristopa ESP teoretično temelji na idejah neofunkcionalizma in soodvisnosti. Zaradi običajne nesposobnosti držav, da bi dosegle kooperacijo pri političnih vprašanjih, neofunkcionalizem daje prednost nepolitičnim temam. Zaradi učinka domin bi sodelovanje na nepolitičnih področjih stopnjevitno vodilo k sodelovanju na političnih področjih. Če je pozornost usmerjena izključno na politične teme, napake oz. neuspeh pri doseganju sodelovanja tvegajo dosego sodelovanja tudi pri zelo nepolitičnih temah. Poudarki na ekonomskem poglavju so odraz odločitev mnogih sredozemskih držav za sodelovanje v ESP kot sredstvu ekonomske in finančne pomoči (Stivachtis 1999: 45). Anne-Charlotte Bournoville, znotraj Evropske komisije zadolžena za kulturno poglavje ESP, označuje tretje poglavje ESP za mini revolucijo, ki kaže na to, da v evro-sredozemskem prostoru v preteklosti na kulturnem področju ni bilo prakse sodelovanja (Xenakis in Chrysochoou 2001: 82).

Ali so v ESP preširoko ali preozko zastavljeni cilji, je vprašanje, na katerega v literaturi ni enoznačnega odgovora. Philippart (2003: 206) v tem kontekstu trdi, da bi bilo težko dokazati, da bi bila katera od točk ESP irelevantna ali za EU ali za sredozemske partnerice. Ambiciozni cilji Barcelonske deklaracije so odgovor na zaznavo varnostnih razsežnosti Sredozemlja in naraščajočo ekonomsko soodvisnost. Razvoji znotraj te sheme naj bi ustvarili varno in stanovitno evro-sredozemsko področje. Aliboni (1999a: 135) trdi, da je Barcelonski proces kooperativna varnostna shema, znotraj katere se pričakuje, da bodo sodelujoči postopoma dosegli varnost in z uporabo kooperativnih instrumentov (namesto politike ravnotežja moči in zastraševanja) izšli iz varnostnih dilem. Vendar je razlog za multilateralno ogrodje z napredno varnostno agendo in skupnim lastništvom nad političnim procesom tudi drugje: EU kompenzira ali daje državam, ki ostajajo v prihodnosti izven

EU, alternativo⁷⁷ (Johansson 2002: 4). Jünemman (v Xenakis in Chrysochoou 2001: 105) je bolj skeptičen: koncept Barcelone ima za cilj pazljivo vesternizacijo Sredozemlja, Sredozemlje konvertira v področje ekonomskega in političnega vpliva.

V literaturi se pojavljata dva pogleda na ESP: hegemonistični/dominantni in socializacijski/vključitveni [inclusive]. Attinà (2003: 181-199) ugotavlja, da so si zagovorniki obeh pogledov enotni glede izvora Barcelonskega procesa (spremembe v svetovni ekonomiji in izbira ekonomskega regionalizma s strani evropskih oblikovalcev politik s podporo evropskih družb in arabskih elit), glede strukturnih pogojev Evro-sredozemskega sistema (delitev med kulturami in asimetrije držav dveh sredozemskih obal v ekonomski moči in znanju, statusu in poziciji v institucijah svetovnega političnega sistema) in glede različnih ciljev držav Barcelonskega procesa (evropska in arabska stran različno razumevata pojem »partnerstvo«). Razlike med zagovorniki hegemonističnega in socializacijskega pogleda so pri glavnih vprašanjih ter končnem produktu ESP. Hegemonisti med glavna vprašanja ESP uvrščajo trgovino in nove oblike varnostnega sodelovanja, zagovorniki socializacijskega pogleda dajejo pozornost notranje in zunanjepolitičnim vprašanjem (vprašanje spremembe domačega režima in varnostna kultura severnoafriških držav kot dejavnik, ki pogojuje prihodnost ESP). Za razliko od hegemonije kot oblike za red v mednarodnem sistemu in Sredozemski regiji vidijo zagovorniki socializacijskega pogleda končni produkt v skupnem vladanju. Oba pogleda pa se pri razlagi soočata s podcenjevanjem oz. precenjevanjem učinkov ESP na Sredozemlje. Hegemonističen pogled precenjuje moč EU pri vzdrževanju stroškov vloge hegemonu, za katero se bori, čemur se pridružuje nepredvidljivost konsenza arabskih režimov glede EU kot vodilnega akterja v ESP. Socializacijski pogled podcenjuje pomembnost kulturnih razlik kot ovir za uspeh evropskih pričakovanj glede vključitve južnih sredozemskih držav v liberalni svet. Zagovorniki socializacijskega pogleda sicer ne zavračajo teze o obliki hegemonističnega vodenja ESP s strani EU. Zmanjševanje razkoraka med državami ESP, kar velja znotraj tega pogleda za bistveno nalogo, bo posledica nadaljnjih uravnoteženih pobud na vseh treh področjih.

4.1.6 Razvoj Barcelonskega procesa

V preteklih letih se je Barcelonski proces soočal s problemi znotraj samega procesa. Asimetrije med udeleženkami procesa izhajajo iz večje vloge Unije pri dajanju pobud in usklajevanja med njenimi članicami ter odsotnosti koordinacije med sredozemskimi

⁷⁷ V prvi polovici devetdesetih let so mnoge evropske države pričakovale, da bosta carinska unija in ESP zadovoljila Turčijo in tako ta država ne bo več težila k polnopravnemu članstvu v EU. ESP je tudi odziv na razočaranje v Rabatu glede zavrnitve maroške prošnje za polnopravno članstvo v EU (Johansson 2002: 3).

partnericami. Zaradi zunanjih problemov multilateralni dialog o političnih in varnostnih vprašanjih ni napredoval, na konferenci leta 2000 ni bila sprejeta Evro-sredozemska listina za varnost in sodelovanje, Libanon in Sirija nista sodelovala na konferenci leta 2002 (Ortega 2003: 90). Politični in varnostni dialog Barcelonskega procesa predstavlja eksperiment v evro-sredozemskih odnosih (Xenakis in Chryssochoou 2001: 77). Aliboni (2002: 7) ocenjuje, da je prvo poglavje inovativno, ker predstavlja mehak mehanizem v smislu, da ni vezan na specifične cilje, ampak se usmerja v širše politične konzultacije. Jünemann (v Xenakis in Chryssochoou: 75) ugotavlja, da prvo poglavje ne vsebuje konkretnih obvez na področju političnega in varnostnega sodelovanja zaradi divergence interesov med EU in sredozemskimi partnericami. Johanssonova (2002: 8) ugotavlja, da se je z evropske perspektive proces izkazal za poraznega, ker ni prišlo do večjega političnega vložka južnih sredozemskih partneric, čeprav je bil to eden eksplicitnih namenov ESP.⁷⁸ Na strani arabskih držav sicer že od začetka obstaja bojazen, da bi ESP vzpostavilo vertikalno kompeticijo med vsako arabsko državo in Evropo in tako spravilo v nevarnost horizontalne arabske kompeticije, predvsem pri vzpostavljanju prostotrgovinskega področja (Selim 1999: 149).

Znotraj Političnega in varnostnega partnerstva so se razvili naslednji ukrepi za graditev zaupanja oz. ukrepi za graditev partnerstva:⁷⁹

- usposabljanja oz. seminarji za diplomate (namenjeni so mlajšim diplomatom, ki delajo na področju evro-sredozemskih odnosov; upravlja jih Sredozemska diplomatska akademija na Malti),
- omrežje zunanjepolitičnih inštitutov (EuroMeSco) (zunanjepolitični inštituti Evro-sredozemske regije naj bi skupaj z višjimi uradniki, ki so odgovorni za politični in varnostni dialog, vzpostavili omrežje intenzivnega sodelovanja pri oblikovanju zamisli ipd.),
- sodelovanje med službami civilne zaščite pri naravnih in človeških nesrečah, (usposabljanja, izmenjava informacij in strokovnjakov pri preventivnih akcijah, sposobnost reagiranja na nesreče),
- register bilateralnih sporazumov,
- izmenjava informacij o mednarodnih konvencijah o človekovih pravicah, razoroževanju, humanitarnih pravicah.

⁷⁸ Po sedmih letih procesa iz južnosredozemskih držav prišla le ena pobuda: maroški kralj Mohamed VI. je po terorističnih napadih na Washington in New York pozval k izrednemu srečanju zunanjih ministrov v okviru Evro-sredozemskega foruma z namenom, da proučijo z varnostjo povezana vprašanja v evro-sredozemskem prostoru. Posledica je bilo skupno evro-sredozemsko stališče do terorizma (Johansson 2002: 8).

⁷⁹ Elektronski intervju z neimenovanim uslužbencem Evropske komisije, Generalni direktorat za zunanje odnose, 20. junij 2003.

Parlamentarno dimenzijo kot ukrep za graditev partnerstva predstavlja Evro-sredozemski parlamentarni forum, ki poleg kontaktov med parlamentarci, regionalnimi in lokalnimi oblastmi ter socialnimi partnerji vključuje civilno družbo. Znotraj prvega poglavja ESP poteka še program človekovih pravic in demokracije v sredozemski regiji ter regionalni projekti sodelovanja med Izraelci in Palestinci na različnih področjih⁸⁰ (Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002: 15-29). Philippart (2003: 216) ugotavlja, da so razvoji znotraj prvega poglavja skromni, ima pa prav politično in varnostno partnerstvo izjemno zaslugo že v tem, da je edina shema, v kateri se srečujejo Izrael in arabske države. Je tudi edini prostor, kjer izraelska vlada tolerira EU kot partnerja pri razpravah o varnostnih in političnih zadevah.

Programi znotraj ekonomskega in finančnega partnerstva so deljeni na dve skupini:⁸¹ ekonomski dialog, ekonomska tranzicija, programi za razvoj industrije in privatnega sektorja ter okolje in programi za podporo infrastrukturi. Za doseganje ciljev znotraj drugega poglavja ESP uporablja EU tri instrumente: pridružitveni sporazumi, programi ekonomskega sodelovanja in ekonomski dialog ter finančna pomoč. Pridružitveni sporazumi so bili podpisani s Tunizijo in Izraelom leta 1995 (v veljavi 1998 oz. 2000), Marokom leta 1996 (2000), s PLO (za PO) in Jordanijo leta 1997 (1997 oz. 2002). Podpisani so bili sporazumi z Egiptom leta 2001, Alžirijo in Libanom leta 2002, vendar še niso stopili v veljavo. Pogajanja med EU in Sirijo so v teku. Pridružitveni sporazumi so bistvu prostotrgovinski sporazumi, vendar so po vsebini širši.⁸² Med EU in Turčijo je bila v začetku leta 1996 vzpostavljena carinska unija. Turčija, Ciper in Malta koristijo sredstva iz predpristopne strategije za članstvo v EU (Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002: 5, 31-33). Nedavne analize (npr. Guth in Chomo 2002; Joffé 2001) opozarjajo na možne neuravnotežene učinke asociacijskih sporazumov, kar ne pomeni samo, da nizka znotrajregionalna trgovina zavira razvoj v sredozemskih partnericah, ampak tudi, da od teh sporazumov več pridobiva EU kot partnerske države.

⁸⁰ Podroben seznam in opis programov znotraj prvega poglavja Barcelonske deklaracije je dosegljiv v Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002: 15-29.

⁸¹ Podroben seznam in opis programov znotraj drugega poglavja Barcelonske deklaracije (ekonomska tranzicija in razvoj privatnega sektorja ter razvoj evro-sredozemske infrastrukture in pospeševanje trajnostnega okoljskega razvoja) je dosegljiv v Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002: 31-66.

⁸² Skupni elementi vseh pridružitvenih sporazumov so politična določila (spoštovanje človekovih pravic in demokratičnih načel, politični dialog na različnih nivojih in v rednih intervalih), trgovina (prostotrgovinsko), ekonomska določila (harmonizacija med EU in partnerskimi državami), finančno sodelovanje (zagotovitev finančne pomoči za partnerske države, razen za Ciper, Izrael in Malto), socialna in kulturna kooperacija (pravice delavcev in druge socialne zadeve), institucionalna in končna določila (sporazumi so neomejenega trajanja in se lahko razdro s predhodnim šest mesečnim obvestilom, po podpisu mora vsak sporazum ratificirati Evropski parlament, vsaka država članica EU in sredozemska partnerska država) (Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002: 4).

Dejavnosti tretjega poglavja ESP so mnogovrstne: trije regionalni programi,⁸³ regionalna srečanja in aktivnosti ipd. Znotraj tega poglavja poteka tudi sodelovanje na področju statistike in informiranja.⁸⁴

Sodelovanje oz. asistiranje poteka skozi posamezne programe, kjer se želeni rezultati ESP (mir, stabilnost, skupna prosperiteta) z uporabo sredstev (demokracija, ekonomski razvoj, družbeni in kulturni razvoj) preko instrumentov (dialog, izmenjave, sodelovanje) materializirajo skozi obe stopnji evro-sredozemskega sodelovanja. V obdobju od leta 1995 do 1999 je bilo za dejavnosti znotraj programa (MEDA I) namenjenih 3.435 milijonov evrov, od tega 418 milijonov evrov za regionalno sodelovanje. Izkoriščenost sredstev namenjenih bilateralnemu⁸⁵ in regionalnemu⁸⁶ sodelovanju je bila le 26 odstotna (890 milijonov evrov). Kot glavni razlogi za nizko izkoriščenost se navajajo zapleteni administrativni postopki. Sredozemskim državam partnericam so bila namenjena tudi posojila EIB v vrednosti 4,808 milijonov evrov. Calleya (2000: 25) trdi, da EU finančno ni dovolj podpirala znotrajsredozemskega ekonomskega sodelovanja. Stopnja znotrajsredozemske trgovine ostaja nizka – v povprečju predstavlja le 5 odstotkov. V širši sredozemski regiji so se v letih, ki so sledila Barceloni sicer oblikovali dve ogrodji proste trgovine med arabskimi državami, prvo prostotrgovinsko območje je nastalo znotraj Arabske lige,⁸⁷ drugo znotraj Sveta za sodelovanje zalivskih držav.

Evro-sredozemske konference (Malta 1997, Palermo 1998, Stuttgart 1999, Marseilles 2000, Valencia 2002, Kreta 2003, Neapelj 2003) so na nivoju zunanjih ministrov držav

⁸³ Regionalni program za Evro-sredozemsko kulturno dediščino, Regionalni program za Evro-sredozemsko avdiovizualno sodelovanje, Evro-sredozemski mladinski akcijski program (Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002: 68-75).

⁸⁴ Podroben seznam in opis programov znotraj tretjega poglavja Barcelonske deklaracije je dosegljiv v Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002: 67-86.

⁸⁵ Na bilateralni ravni se viri MENA primarno uporabljajo za podporo ekonomski tranziciji ter okrepitvi socio-ekonomskega ravnotežja. Januarja 2002 je pričela teči dekoncentracijska reforma, s katero se pristojnosti za regionalne aktivnosti prenašajo na delegacije EK v posamezni državi. Programi in projekti MEDA so tako upravljani v glavnem s strani delegacij. Ko bo celotna reforma končana, bo Komisija v Bruslju deloval kot nadzornik oz. svetovalec (Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities 2002: 8).

⁸⁶ Med te aktivnosti sodijo politični, ekonomski in finančni ter socialni in kulturni deli programa MEDA. Med leti 1995 in 1999 so tako višji uradniki zunanjih ministrstev vodili dialog o političnih in varnostnih temah, najmanj štirikrat letno, dogovorili so se o ukrepih za graditev partnerstva (seminarji za diplomate, omrežje zunanjepolitičnih inštitutov – EuroMeSCo, sodelovanje med službami civilne zaščite pri naravnih ali človeških katastrofah, seznam bilateralnih sporazumov, izmenjava informacij o mednarodnih konvencijah o človekovih pravicah, razoroževanju in humanitarnih pravicah) ter osnovali Listino za mir in stabilnost. Z Listino naj bi se EU obvezala k stabilnosti v sredozemski regiji. V ekonomskem in finančnem delu so se ministri iz 27 partnerskih držav dogovorili za regionalno kooperacijo na posameznih področjih. Oblikovani so bili kooperacijski projekti na področju industrijske kooperacije, okolja (posebej vode), energije, transporta in informacijske družbe. Na področju socialnih zadev so bili oblikovani štirje programi (dva za dediščino, avdiovizualni program, program za mlade) (The Barcelona process, five years on 1995–2000 2000: 34-35).

⁸⁷ Pred tem je bila oblikovana pobuda za prostotrgovino med Turčijo in Izraelom. Kot odgovor na to in evro-sredozemsko pobudo se je Arabska liga odločila za Arabski prostotrgovinski sporazum, ki ga je podpisalo 18 od 22 članic. Sporazum določa ukinitve carin do leta 2008. Do januarja 1998, kot je bilo določeno v pogodbi, je 12 od 18 podpisnic uspelo zmanjšati carine za 10 odstotkov. Podoben sporazum se implementira znotraj Sveta za sodelovanje zalivskih držav, kjer pa sodeluje manj držav (Calleya 2000: 25, 27).

članic EU in sredozemskih partneric najpomembnejše institucije multilateralnih odnosov oz. regionalnega sodelovanja. Pomembna točka druge Evro-sredozemske konference zunanjih ministrov (ESKZM)⁸⁸ na Malti leta 1997 (Barcelona II) je bilo sprejetje Listine za mir in stabilnost v Sredozemlju, s katero bi, kot je to pred konferenco opredelila Komisija, podprli razvoj v političnem in varnostnem dialogu. Konferenca ni dala večjih rezultatov, predvsem so prišli do izraza mešani rezultati znotraj ekonomskega poglavja.⁸⁹ Na evro-sredozemskem ad hoc ministrskem srečanju v Palermu 1998⁹⁰ so se udeleženske obvezale oblikovati manj ambiciozem delovni načrt praktičnih ukrepov za graditev zaupanja. Glavni cilj tretje ESKZM⁹¹ v Stuttgartu 1999 (Barcelona III), ki je potekala v senci krize na Kosovu, je bil zagotoviti nadaljnji zagon ESP in bolj jasno potrditi cilje Barcelonske deklaracije. Udeleženske so se osredotočile na znotrajregionalno sodelovanje na področju vseh treh poglavij. Glede političnega in varnostnega poglavja so se udeleženske obvezale podpreti že obstoječe ukrepe za graditev partnerstva. Pomemben razvoj s Stuttgartske konference je povabilo Libije v Barcelonski proces. Na četrti ESKZM⁹² v Marseillesu 2000 (Barcelona IV) so udeleženske izrazile nujnost okrepitve političnega in varnostnega dialoga v ožjem smislu. Strinjale so se, da Listina počaka na sprejem, ko bodo politične okoliščine to dovoljevale. Na konferenci je bil objavljen nov proračun MEDA in EIB za šestletno obdobje. Posebej je bila pozdravljena namera Maroka, Tunizije, Egipta in Jordanije glede oblikovanja prostotrgovinsko območje. ESKZM v Bruslju 2001⁹³ je bila v luči obsodbe terorizma, udeleženske niso sprejele pomembnejših zaključkov. Ponovno je bila poudarjena pomembnost sprejetja Listine. Peta ESKZM⁹⁴ v Valencii 2002 (Barcelona V) Listine ni posebej omenjala, na konferenci na Kreti maja 2003⁹⁵ so udeleženske razpravo usmerile v razvoj procesa po širitvi Unije. Na šesti ESKZM⁹⁶ (Barcelona VI), zadnji pred širitvijo EU, v Neaplju decembra 2003 so udeleženske poudarile pomembnost »vidnosti in transparentnosti« procesa pri civilnih družbah. Med pomembnejši razvoj s te konference

⁸⁸ Second Euro-Mediterranean Ministerial Conference, Malta, 15 and 16 April 1997, Conclusions.

⁸⁹ Turški zunanji minister npr. se konference ni udeležil s pojasnilom, da je Unija nesposobna izplačati Turčiji 500 milijonov dolarjev v skladu s sporazumom o carinski uniji. Egiptovski zunanji minister je javno oznanil njegovo frustracijo zaradi zavlačevanja pogajanj o pridružitvenem sporazumu (Tanner 1997 v Xenakis in Chryssochoou 2001: 87). Calleya (2000: 8) meni, da je bila prisotnost Sirije, Izraela in Palaestinske oblasti na prvi konferenci po Barceloni izjemnega pomena, ker omenjene države s sodelovanjem v procesu prispevajo k možnosti za razširitev kooperativnih odnosov na mnogih ravneh.

⁹⁰ Euromed ad hoc ministerial meeting, Palermo, 3-4 June 1998, Concluding statement by Robin Cook, UK Presidency.

⁹¹ Third Euro-Mediterranean Conference of Foreign Ministers, Stuttgart, 15-16 April 1999, Chairman's formal Conclusions.

⁹² Fourth Euro-Mediterranean Conference of Foreign Ministers, Marseilles, 15-16 November 2000, Presidency formal Conclusions.

⁹³ Euro-Mediterranean Conference of Ministers for Foreign Affairs, Brussels, 5-6 October 2001, Presidency Conclusions.

⁹⁴ 5th Euro-Mediterranean Conference of Foreign Ministers, Valencia, 22-23 April 2002, Euro-Mediterranean Conference aims to boost the Barcelona Process despite Middle East Crisis.

⁹⁵ The Euro-Mediterranean Mid-Term Meeting of Foreign Ministers, Crete, 26-27 May 2003, Overview.

⁹⁶ Sixth Euro-Med Foreign Ministers (Reinforcing and bringing the Partnership forward), Naples, 2-3 December 2003, Presidency conclusions.

sodi odločitev o ustanovitvi Evro-sredozemske fundacije za dialog in kulturo in Evro-sredozemske parlamentarne skupščine.

Evropski svet je junija 2000 v Feiri sprejel Skupno strategijo za Sredozemlje,⁹⁷ v kateri so cilji Unije do Sredozemlja večinoma ponovljeni iz Barcelonske deklaracije. Strategija je Barcelonski proces sicer nadgradila z določbami EVOP v kontekstu pospeševanja varnosti v Sredozemlju (13. člen). 8. člen Strategije pravi, da Unija namerava EVOP uporabiti za okrepitev, skupaj s sredozemskimi partnericami, kooperativne varnosti v regiji. Spencerjeva (2001b: 28) ob tem ugotavlja, da Strategija eksplicitno sploh ni povezala EVOP in Barcelonskega procesa.

Dosedanji rezultati procesa niso niti popolnoma pozitivni niti popolnoma negativni. ESP je prispevalo k vidljivosti oz. razpoznavnosti Unije pri sredozemskih partnericah in povečalo pozornost do sredozemske regije pri državah, ki sicer niso zgodovinsko vezane na Sredozemlje. Brez Barcelonskega procesa, znotraj katerega se odvijajo konference 15 članic Unije in 12 partneric, se to ne bi zgodilo (Ortega 2003: 90-94).

4.1.6.1 Nekateri vidiki Barcelonskega procesa

4.1.6.1.1 Počasen napredek znotraj prvega poglavja

Napredek v varnostnem in političnem poglavju ESP je počasen in omejen, le deloma je temu tako zaradi nenapredovanja arabsko-izraelskih odnosov. Ne obstaja namreč logični vzrok, zakaj bi ti odnosi omejevali napredek na področju političnega in varnostnega sodelovanja med državami, ki niso neposredno vključene v bližnjevzhodni mirovni proces. Ključne vzroke je po mnenju neimenovanega uslužbenca Evropske komisije⁹⁸ potrebno iskati v: (a) odsotnosti tradicije sodelovanja med arabskimi partnericami, obstaja zelo majhno neposredno sodelovanje, (b) arabski sumničavosti v evropske motive – možen povratak kolonialističnega pristopa z »zahodnimi« vrednotami demokracije in človekovih pravic ter (c) določeni zaskrbljenosti znotraj EU, da bi partnerske države sodelovanje na področju preprečevanja terorizma uporabile za politično represijo. Nekateri ukrepi kot npr. seminarji za diplomate, sodelovanje na področju preprečevanja in upravljanja nesreč pa kljub vsemu delujejo, čeprav so to izjemno omejene dejavnosti.

Namen Evro-sredozemske listine za mir in stabilnost je zagotavljati normativen okvir za varnostno sodelovanje v sredozemski regiji. Aliboni (1999b) meni, da udeleženske Stuttgartske konference niso uspele izpogajati Listine za mir in sodelovanje v Sredozemlju

⁹⁷ Common Strategy of the European Council of 19 June 2000 on the Mediterranean region (2000/458/CFSP).

⁹⁸ Elektronski intervju z uslužbencem Evropske komisije, Generalni direktorat za zunanje odnose, 20.6.2003.

zaradi kontrole moči znotraj političnega in varnostnega partnerstva ter neuravnotežene institucionalne in organizacijske strukture partnerstva. Patten je v govoru v Evropskem parlamentu januarja 2001⁹⁹ poudaril, da dokler dokument ni sprejet, naj bi EU uporabljala druga sredstva za uresničevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Kot vzrok za nesprejetje Evro-sredozemske listine za mir in stabilnost se mnogokrat navaja zlom BVMP. Glavna ovira pri poskusu sprejetja Listine ni bila samo druga intifada, pač pa tudi arabski svet na splošno. Dogovorjeno je bilo, da Listina niti ne bi pričela veljati – tudi če bi do nje prišlo – dokler ne bi BVMP znatno napredoval. Tedaj pa proces ni samo nenapredoval, ampak se je celo zaustavil, tako da sploh ni šlo za vprašanje o soglasnem sprejemu Listine, ki naj bi vsebovala skupne mehanizme za graditev varnosti med vsemi partnericami.¹⁰⁰

EU je partnerskim državam ponudila tesnejše sodelovanje znotraj ogrodja EVOP, kar bi pomenilo fleksibilni pristop, ki bi vključeval sodelovanje z manjšimi skupinami partneric ali celo z vsako partnerico posamezno. Vendar napredka znotraj tega ogrodja ni pričakovati pred napredkom BVMP.¹⁰¹ Biscop (2003: 190) trdi, da bi morale v dejavnostih EVOP sodelovati vse partnerice,¹⁰² kar bi pomenilo dve vsebinski prednosti:

- skupno sodelovanje v vojaških strukturah je pomemben ukrep za graditev zaupanja in varnosti (sredozemske partnerice bi bile vključene v načrtovanje, v času kriz tudi v odločanje), ki bi deloval kot Sever – Jug ukrep za graditev zaupanja in varnosti, s čemer bi se zmanjšala sumničavost pri sredozemskih partnericah,
- z odprtjem EVOP sredozemskim partnericam bi se oblikoval Jug – Jug ukrep za graditev zaupanja in varnosti.

Pri razvojih znotraj prvega poglavja ESP, predvsem na delovnem področju konceptualizacije varnosti, je potrebno opozoriti na najmanj dve študiji mreže inštitutov EuroMesCo.

Študija *Security and Common Ground in the Euro-Med Partnership* (junij 2002) razlaga dosedanje dosežke pri konceptualizaciji varnosti in izhaja iz koncepta obsežne [comprehensive] oz. razširjene varnosti z dvema komponentama varnosti: človeško in globalno. Koncept razširjene varnosti zajema vsa varnostna tveganja, ki se lahko razvijejo v nasilen notranji konflikt ali konflikt med državami in vsebuje dve osnovni kategoriji. Razširjena varnost je proces, s katerim se zagotavlja odsotnost groženj skupnostim (oz. se skupnosti nadzoruje) in proces, znotraj katerega vsakdanje življenje posameznikov ni

⁹⁹ Common strategy for the Mediterranean and reinvigorating the Barcelona process – Speech/01/49, European Parliament – Joint debate – Brussels, 31 January 2001.

¹⁰⁰ Elektronski intervju z uslužbencem Evropske komisije, Generalni direktorat za zunanje odnose, 20.6.2003.

¹⁰¹ Elektronski intervju z uslužbencem Evropske komisije, Generalni direktorat za zunanje odnose, 20.6.2003.

¹⁰² EU bi morala za zmanjšanje nezaupanja pri partnerskih državah povečati transparentnost, je bilo ugotovljeno na peti ESKZM v Valencii aprila 2002. Vključitev sredozemskih partneric v EVOP je vprašanje politične volje obeh strani (Biscop 2003: 190).

ogroženo (oz. se življenje nadzoruje). Obsežna oz. razširjena varnost se zagotavlja, če obstaja zagotovilo, da se nobena varnostna grožnja ne more razviti v nasilen konflikt med državami ali znotraj družb, če se ni ogrožen obstoj družbe pri zadevah osnovne oz. običajne varnosti (naravne katastrofe, ekonomska nestabilnost, politične in kulturna identiteta) in če obstajajo možnosti za varen obstoj skupnosti in posameznikov (človeška varnost). Globalna varnost pomeni stalno pozornost posamezne partnerice, ki je usmerjena v razloge za prizadevanje po varnosti drugih partneric. Zaradi razlik med Severom in Jugom glede vprašanja človekovih pravic, razširjena varnost danes ne predstavlja osnove za sodelovanje. Partnerske države ESP soglašajo z osredotočanjem na nevojaške komponente varnosti, vednar to ni dovolj za skupno osnovo. Študija celo trdi, da Sever in Jug ne najdeta skupne osnove prav zaradi varnosti. Dodaten problem se nanaša na unilateralizem EU v smislu, da Unija lahko uporabi ESP kot ogrodje legitimacije svojih odločitev, čeprav tak unilateralizem nikoli ne bi oblikoval skupne osnove.

Študija EuroMESCa *European Defence – Perceptions vs. Realities* (junij 2002) ugotavlja, kakšen vpliv bi EVOP imela na evro-sredozemske odnose glede na percepcije sredozemskih držav. Med elitami magrebških držav prevladujejo mešani občutki glede učinkov EVOP na evro-sredozemske odnose, med elitami mašriških držav prevladuje pesimizem. Do EVOP je najbolj skeptičen, celo sovražen, Izrael. Radikalna gibanja v arabskih partnerskih državah menijo, da bi nadaljna krepitev »zahodne vojaške sile« bila v nasprotju z interesi islamskih in arabskih držav. Znaten delež prebivalstva, tudi politične elite, v južnih sredozemskih državah nima jasne ideje o EVOP, ker to ni predmet njihovega interesa.

4.1.6.1.2 Vprašljiva institucionalna ureditev

Pri vprašanju institucionalne ureditve kot podlage za vodenje odnosov med EU in sredozemskimi partnericami je potrebno izpostaviti vprašanje ali izraz »partnerstvo« odraža partnerski odnos med državami udeleženkami.

Bloki držav so oblika asimetrične odvisnosti, kjer skupina držav pri vstopanju v odnose z drugimi državami oz. skupino držav izkorišča moč, ki izhaja iz grupiranja držav v bloke. Hollisova (2000: 108-109) meni, da je ključen problem prav v tem, da države EU predstavljajo blok, medtem ko sredozemske partnerice ne tvorijo bloka. Ogrodje ESP identificira Sredozemlje kot geopolitični, strateški in ekonomski prostor, čeprav ne vključuje vseh sredozemskih držav. Identifikacija tega prostora, ugotavlja ista avtorica (ibid), je lahko razumljena ali kot sredstvo za formalizacijo odnosov EU z njeno južno periferijo (paralelno z odnosi EU z Vzhodom) ali kot predočitev novega področja, objetega z državami okrog sredozemskega bazena in njihovih skupnih interesov. Prva interpretacija vsebuje odnos center-periferija, druga pa »regionalne varnostne komplekse« Buzana in

Wæverja. Varnostni akter evropskega varnostnega kompleksa je kot blok držav vstopil v odnose z drugo skupino držav, ki ne predstavlja bloka in z njo oblikoval »partnerstvo«. V sodobnem diskurzu svetovne politike se beseda partnerstvo uporablja za označitev oblike zelenih, prej kot dejanskih odnosov (Attinà 2003: 181). Kot trdi Aliboni (1999b) »Partnerstvo« ne odraža vsebine dejanskega partnerstva, celo več, to ni pravo partnerstvo (partnerstvo med enakovrednimi partnericami), ampak skupek sredozemskih držav nečlanic EU s satelitskim statusom. Znotraj Partnerstva daje Unija sredozemskim nečlanicam nič več od omejenega soupravljanja (ali se strinjajo ali ne z odločitvami EU) sredozemske politike.¹⁰³ Isti avtor (ibid.) še opozarja, da če se ESP ne zagotovi večje politične avtonomije, to ne bo uspelo vzpostaviti mehanizma za okrepljen politični dialog (Listino) in materializirati politične določitve Deklaracije. Omejena vloga držav partneric le-tem namreč ne omogoča sprejemanja odločitev, kar jih postavlja v položaj drugotnih. V okviru ESP se ni oblikoval sekretariat, vlogo tega opravlja Evropska komisija (Xenakis in Chryssochoou 2001: 77), kar ponovno kaže na EU-centriran karakter partnerstva.

O vprašanjih varnosti v ožjem smislu razpravljajo samo na ministrskem nivoju na ESKZM. Biscop (2003: 191-192) predlaga za povečanje profila ožje varnostne dimenzije srečanja zunanjih in obrambnih ministrov, na katerih bi se ukvarjali izključno s prvim poglavjem, v formatu EU+12 enkrat na vsako predsedstvo EU. Na različnih nivojih v formatu EU+12 bi razpravljali o vseh varnostnih temah (vključujoč razvoj EVOP), odločitve bi sprejelo vseh 27 članic ESP. Isti avtor predlaga oblikovanje nekakšnega stalnega sveta¹⁰⁴ v formatu EU+12 na veleposlaniškem nivoju, ki bi deloval kot forum za krepitev evro-sredozemskega varnostnega dialoga in sodelovanje v EVOP. Ta organ bi bil znotraj prvega poglavja najvišji organ, razen pri srečanjih zunanjih in obrambnih ministrov v času vsakega predsedstva. Taka struktura bi zagotavljala resnično evro-sredozemsko telo za pripravo politike, sprejemanje in implementacijo odločitev. S tem pa bi Unija odgovorila na pritožbe glede dominacije EU v ESP in nesodelovanja sredozemskih partneric pri oblikovanju agende.

¹⁰³ Na začetku so partnerske države (npr. Alžirija) neuspešno zadrževale in omejevale ta trend, ko so poskušale usmerjati vlogo Evro-sredozemskega odbora v smer skupnega političnega telesa. Nekatere evropske vlade so nato predlagale okrepitev odbora s tem, da mu podelijo vse pristojnosti nad pobudami in politikami, ki se nanašajo na vsa tri poglavja ESP, posebno na pobude varnostnega in političnega partnerstva (Aliboni 1999b).

¹⁰⁴ Kot stalno telo bi ta organ sledil dogodkom, vodil konzultacije in hitro reagiral. Njegove naloge bi obsegale naslednje aktivnosti: redna izmenjava informacij, notifikacija ali neobičajnih ali tem, ki niso na trenutni agendi, dnevna opravila pri dejavnostih znotraj varnostnega in političnega poglavja, implementacija ukrepov za graditev zaupanja in varnosti (Biscop 2003: 192).

4.2 Nato in Sredozemlje

V času hladne vojne so bile dejavnosti Nata v Sredozemlju omejene na morebitne reakcije na eskalacijo sovjetske grožnje. Leta 1953 je bilo ustanovljeno regionalno poveljstvo Zavezniških sil za južno Evropo v Neaplju (De Santis 2003: 179). V šestdesetih letih je Nato ustanovil Delovno skupino strokovnjakov za Bližnji vzhod in Magreb, kasneje pa na politični ravni Ad hoc skupino za Sredozemlje. Ta skupina je bila sestavljena iz strokovnjakov zavezniških držav in je izvajala tradicionalni monitoring sovjetskih aktivnosti v regiji. Ad hoc skupina je v devetdesetih letih pričela razpravljati o pojavu novih varnostnih tveganj v Sredozemlju.¹⁰⁵ Južnoevropske države članice Nata, med katerimi sta vodilno vlogo prevzeli Italija in Španija, so pričele izražati intenziven interes do Sredozemlja znotraj Nata. Italija in Španija sta zabeležili pojav novih regionalnih varnostnih dilem ter morebitne učinke, ki bi jih take dileme imele na evropsko in zavezniško varnost (Larrabee et al. 1998: 45).

V spremenjenih razmerah v mednarodni skupnosti je bil interes Nata do Sredozemlja deklariran na rimskem vrhu Zavezništva leta 1991, kjer je le-to očrtalo splošni pristop k varnosti na podlagi dialoga, sodelovanja in vzdrževanja zmogljivosti za kolektivno obrambo. Strateški koncept iz tega leta je identificiral nova tveganja za Zavezništvo ter države članice; države članice so spoznale, da *»nove nevarnosti v devetdesetih letih niso povezane z določenimi državami ali entitetami, pač pa so 'multidirektoralne' in težko predvidljive«*. V 12. členu Strateškega koncepta iz leta 1991 je Zavezništvo izrazilo željo po vzdrževanju miroljubnih in nesovražnih odnosov z državami južnega Sredozemlja in Bližnjega vzhoda. Stabilnost in mir teh držav na južni periferiji Evrope sta pomembna za Zavezništvo, kot je pokazala Zalivska vojna leta 1991. Vedno bolj je temu tako zaradi proliferacije tehnologij orožja na tem področju, vključujoč orožje za množično uničenje in raketne izstrelke, ki lahko dosežejo ozemlja nekaterih držav članic Zavezništva. Kasnejši komunikaciji v glavnem izražajo prizadevanja za sodelovanje skozi dialog.¹⁰⁶

Bin (2000) kot eno od šestih ključnih nalog Nata opredeljuje partnerstvo, dialog ter sodelovanje z drugimi državami. Kot ugotavlja Johanssonova (2001: 4) sta k oblikovanju

¹⁰⁵ Kot nova varnostna tveganja je skupina identificirala proliferacijo OMU ter zmožnosti za njihovo razpečevanje, rast nestabilnosti in ekstremizma v Severni Afriki ter konflikt v Bosni (Larrabee et al. 1998: 45).

¹⁰⁶ Junija 1993 so zunanji ministri Nato v končnem komuniketu (M-NAC-1 (93) 38) v členu 11 izrazili, da na varnost Evrope znatno vpliva varnost v Sredozemlju. Zaradi tega vzpodbujajo prizadevanja za dialog in sodelovanje s ciljem krepitve stabilnosti v regiji. Kot primer izboljšane razumevanja in kooperativnega partnerstva so navedli države Srednje in Vzhodne Evrope. Januarja 1994 so šefi držav in vlad (M-1(94)3) pozdravili pozitivne spremembe v bližnjevzhodnem mirovnem procesu, ki omogoča pozitiven vpliv na celotno Sredozemlje. Junija 1994 so zunanji ministri v komuniketu (M-NAC-1(94)46) v 29. člen zapisali, da so zaskrbljeni s tveganji glede stabilnosti v Sredozemlju (List of NATO's Communiqués since 1990 Referring to the Mediterranean Region and/or NATO's Mediterranean Dialogue).

novih programov vodila varnostna soodvisnost držav članic Nata s sosednjimi državami ne članicami in želja po razvoju varnostnih odnosov na periferiji Zavezništva. Kljub temu, da kolektivna obramba ostaja osnovna naloga Zavezništva, se bo Nato v prihodnosti vključeval v operacije t.i. nečlena 5, tj. v operacije kot odgovor na krize izven ozemlja držav članic Nata. Razširila se je opredelitev tveganj ter geografski doseg teh tveganj, kar potrjuje 20. člen Strateškega koncepta Zavezništva iz leta 1999,¹⁰⁷ ki v tem kontekstu implicitno sicer Sredozemlja ne omenja.

4.2.1 Nato med Vzhodom in Jugom

Glavni pospeševalki Sredozemskega dialoga sta Italija in Španija, ki menita, da je Nato od konca hladne vojne posvečal veliko pozornost Vzhodu ter zanemarjal vprašanja, ki vplivajo na južne meje Zavezništva. Italija in Španija sta skupaj s Portugalsko pritiskali za program sodelovanja po vzoru Partnerstva za mir. Državi sta naleteli na nestrinjanje ostalih zaveznic glede podpore Alžiriji¹⁰⁸ za vključitev v Dialog. Španija je namesto Alžirije uspela vključiti Mavretanijo. ZDA so lobirale za vključitev Izraela. Več strinjanja med zaveznicami je bilo glede ne vključitve Sirije in Libije zaradi njunega podpiranja terorizma. ZDA so uspeli v Dialog vključiti še Jordanijo, čeprav so ostale zaveznice želele širitev dialoga kasneje. V pogajanjih je bila posebna pozornost namenjena Partnerstvu za Sredozemlje (PzS), ker bi to imelo izjemen strateški učinek.¹⁰⁹ Zagovornice PzS bodo morale rešiti vprašanje, kako postopati glede na različne stopnje interesa za vojaško sodelovanje med državami Dialoga (vojaško sodelovanje kot način za daljnoročno zaupanje ter minimiziranje prekrivanja med Natovim in ostalimi dialogi zagovarjajo predvsem Italija, Španija in Portugalska). Če bi sredozemske partnerice namreč lahko prostovoljno izbirale obseg vključevanja v dejavnosti, potem bi Izrael verjetno zahteval

¹⁰⁷ Strateški koncept Nata iz leta 1999 posveča pozornost grožnji OMU. V 22. členu poudarja, da je nuklearno, biološko in kemično orožje postalo zadeva »resne skrbi« ter govori o vojaški grožnji prebivalstva, teritorija ter sil Nata. Strateški koncept posebej sicer ne omenja kakšne države ali skupine držav, vendar nemalo avtorjev meni, da je večina takih držav lociranih v Sredozemlju.

¹⁰⁸ Posebno Španija je menila, da je težko imeti resen dialog o sredozemski varnosti, ne da bi ta vključeval Alžirije, ki je največja država Magreba in pomembnejša izvoznica plina in energije v Evropo (Larrabee et al. 1998: 85).

¹⁰⁹ PzS je jeseni 1995 predlagal italijanski obrambni minister Corcione. Konec naslednjega leta je diplomat portugalskega zunanjega ministrstva Monteiro predstavil njegovo vizijo, kako bi se Sredozemski dialog preoblikoval v PzS. Oba predloga sta bila sprejeta s skepticizmom, ker se številne zaveznice bojijo, da bi PzS predstavljalo politični in ekonomski strošek (preusmerjanje sredstev iz Vzhoda). Južnoevropske države podpirajo oblikovanje PzS iz dveh razlogov: prvič, politični učinek ustanovitve PzS bi bil izjemen (vključeval bi strateško pomembnost Sredozemlja na nivoju strateške pomembnosti Vzhoda) in drugič, program PzS bi dal obstoječi pobudi večje možnosti za uspeh (Larrabee et al. 1998: 52). Uspeh PzS v Vzhodni in Srednji Evropi izhaja iz pozitivnega imidža, ki ga ima Nato v tem delu Evrope ter pripadnosti držav tega dela Evrope t.i. zahodnemu klubu, v katerega te države vstopajo. Države Sredozemskega dialoga so izkusile leta kolonializma in ostajajo do Zahoda sumničave, mnoge vidijo Nato kot instrument zahodne intervencije in dominacije. Splošen strah je, da išče Nato po razpadu Sovjetske zveze novega sovražnika, ki ga skuša najti v islamskem svetu (Larrabee et al. 1998: 83, 84).

več sodelovanja kot arabske države. Pri tem lahko pride do asimetrij v sodelovanju, kar pa bi bilo kontradiktorno s ciljem Nata, da izboljša odnose z arabskim svetom (Larrabee et al. 1998: 49-52).

4.2.2 Sredozemski dialog Nata

Pod pritiski južnoevropskih držav so se zunanji ministri Nata decembra 1994 na srečanju Severnoatlantskega sveta odločili vzpostaviti stike, na podlagi obravnavanja vsakega posamičnega primera, med Zavezništvom in sredozemskimi državami nečlanicami Nata z namenom okrepiti regionalno stabilnost (19.člen M-NAC-2(94)116) (List of NATO's Communiqués since 1990 Referring to the Mediterranean Region and/or NATO's Mediterranean Dialogue). Ambrossetti (2001: 83) ne govori o pritiskih sredozemskih držav članic Nata, pač pa trdi, da je pristop k Sredozemlju rezultat zavedanja, da je Sredozemlje regija z lastno dinamiko in izzivi, kar predstavlja Natu potencial za dialog in sodelovanje na varnostnem področju. Nato dialoga s sredozemskimi državami sprva ni obravnaval kot stvarno opcijo zaradi narave varnostnega okolja Sredozemlja. Johanssonova (2001: 7) trdi, da se je Nato zavedal, da mnogo varnostnih problemov v regiji ne more biti rešenih znotraj ogrodja Sredozemskega dialoga ter da bi bile mnoge južnosredozemske socialno-ekonomske nevarnosti bolje naslovljene s strani primernejših institucij, na primer EU. Vendar je razlog za Sredozemski dialog preprost (Nordam 1997): številne zavezniške države mejijo na Sredozemlje, dejstvo geografije pomeni povezavo med varnostjo Evrope in Sredozemlja, dialog je naravna posledica tega dejstva in je del kooperativnega pristopa Zavezništva k varnosti.

Februarja 1995 je Nato naznanil Sredozemski dialog in vanj povabil Egipt, Izrael, Mavretanijo, Maroko in Tunizijo. Novembra istega leta je v Dialog vstopila Jordanija, pet let kasneje Alžirija.¹¹⁰ Nekatere države članice Nata ter nekatere države Dialoga želijo članstvo širiti. Pristop Nata je bil, da je Dialog odprt in vanj lahko vstopajo države na

¹¹⁰ Cilji Sredozemskega dialoga Nata so se oblikovali na podlagi srečanj zunanjih ministrov ter šefov držav in vlad Nato. Maja 1995 so zunanji ministri Nato v 11. členu komunikeja M-NAC-1(95)48 prvič neposredno izrazili želji po doseganju boljšega vzajemnega prizadevanja z državami Juga in prispevku k ojačitvi stabilnosti v Sredozemski regiji. Izrazili so zadovoljstvo glede pozitivnega odziva s petimi državami zunaj Zavezništva ter upanje na dialog. Izrazili so namero po boljšem razumevanju ciljev in namenov Zavezništva. Decembra so zunanji ministri v 12. členu komunikeja M-NAC-2(95)118 izrazili zadovoljstvo s pogovori z Egiptom, Izraelom, Mavretanijo, Marokom in Tunizijo glede možnosti za trajen dialog ter pozdravili razširitev članstva Dialoga na Jordanijo. Na tem mestu so prvič tudi poudarili, da pobuda Nata dopolnjuje druga mednarodna prizadevanja za krepitev stabilnosti v regiji. Junija 1996 so v 22. členu komunikeju M-NAC-1(96)63 pozdravili interes, ki so ga izrazile partnerice Dialoga. Decembra so v komunikeju M-NAC-2(96)165 prvič omenili poleg Barcelonskega procesa še Sredozemska dialoga OVSE in Zahodnoevropske unije, s katerimi se Dialog Nata dopolnjuje, kljub temu, da med njimi ni bila oblikovana delitev dela (List of NATO's Communiqués since 1990 Referring to the Mediterranean Region and/or NATO's Mediterranean Dialogue).

osnovi proučitve od primera do primera. Vendar, kot ugotavljajo Larrabee et al. (1998: 85), izkušnje ESP kažejo, da je bolje obdržati Dialog majhen in osredotočen, sicer je težko doseгти soglasje med sodelujočimi državami, posebno pri občutljivih obrambnih in varnostnih temah.

Že prej omenjeni Strateški koncept Nata iz leta 1999 namenja Sredozemlju 38. člen: *»Sredozemlje je področje posebnega interesa za Zavezništvo. Varnost v Evropi je tesno povezana z varnostjo in stabilnostjo v Sredozemlju. Proces Natovega Sredozemskega dialoga je integralen del Natovega kooperativnega pristopa k varnosti. Zagotavlja ogrodje za graditev zaupanja, pospešuje transparentnost in sodelovanje v regiji ter krepí in se krepí z ostalimi mednarodnimi prizadevanji. Zavezništvo je obvezano razvijati napredne politične, civilne in vojaške vidike Dialoga s ciljem doseganja tesnejšega sodelovanja in bolj aktivno vključenost držav partneric Dialoga.«* V kasnejših komuniquejih so zunanji ministri ponovno potrdili vsa že prej izražena stališča o Sredozemskem dialogu.

4.2.2.1 Cilji in struktura Sredozemskega dialoga

Cilji Sredozemskega dialoga so se utrdili na srečanjih zunanjih ministrov ter šefov držav in vlad članic Nato.¹¹¹ Dialog temelji na dveh predpostavkah: varnost v Evropi je tesno povezana z varnostjo in stabilnostjo v Sredozemlju in sredozemska razsežnost je ena od varnostnih komponent v evropski varnostni arhitekturi. Trije glavni cilji Dialoga so (Nato priročnik 2001: 92):

- prispevati k varnosti in stabilnosti v Sredozemlju,
- doseči boljše medsebojno razumevanje,
- odpraviti zmotna pričanja o Natu med državami Sredozemskega dialoga.

Nato je na sredozemsko agendo uvrstil neproliferacijo, boj proti terorizmu, ohranjanje miru ter humanitarno pomoč. Širša varnostna agenda vključuje še vprašanja migracij ter kulturno varnost in ekonomske probleme (Larrabee et al 1998: xii). Najobsežnejša prizadevanja Nata so usmerjena v izboljšanje medsebojnega razumevanja. Johanssonova (2001: 7) ugotavlja, da glede na to, da Nato ni imel posebnih izkušenj z udeleženkami Dialoga, si Zavezništvo niti ni moglo postaviti ambicioznejših ciljev;¹¹² najprej mora

¹¹¹ Preden je bil oblikovan Sredozemski dialog, se je s Sredozemljem ukvarjala Parlamentarna skupščina Nata (tedaj Severnoatlantska skupščina). Od zgodnjih devetdesetih let se je osredotočala na Sredozemlje kot ključno komponento evropske varnostne arhitekture. Med leti 1992 in 1994 sta dva poddobra skupščine obiskala Izrael, Egipt in Maroko, organizirani so bili seminarji o varnostnem sodelovanju v Sredozemlju. Maroko in Izrael sta leta 1994 dobila opazovalni status v skupščini, Egipt leta 1995 (Monem Said Aly in Kadry Said 2002: 5).

¹¹² Prvotni načrti so med drugim predvidevali, da bo Sredozemski dialog Nata vključeval vojaško sodelovanje in da bo vanj povabljena Alžirija (Larrabee et al. 1998: 51). Alžirija je bila v Dialog povabljena leta 2000, Dialog je kasneje pridobil skupne vojaške vaje.

ustvariti osnovo za potencialno varnostno sodelovanje z državami Severne Afrike ter Bližnjega vzhoda.

Sredozemski dialog Nata sestavljata politična in praktična dimenzija; prednost ima politična dimenzija.¹¹³ Ambrossetti (2001: 84) trdi, da sta se struktura ter instrumenti Sredozemskega dialoga za vodenje odnosov s Sredozemljem že izkazali za funkcionalne, posebno še Skupina za sodelovanje v Sredozemlju (SSS). SSS je bila oblikovana na madridskem vrhu Nata leta 1997.

4.2.2.2 Institucije in stopnje sodelovanja

Politično dimenzijo tvorijo srečanja SSS, politične razprave v formatu SSS+1 ter ad hoc informativna zasedanja v formatu SSS+n. Pred oblikovanjem SSS se je dialog vodil med Političnim odborom Nata in vsako partnersko državo posebej, razen področja informiranja, ki ga je upravljal Mednarodni sekretariat. SSS sestavljajo politični svetovalci iz nacionalnih delegacij, na večjih srečanjih so prisotni predstavniki vlad. SSS je pristojna za vse dejavnosti znotraj Dialoga in vodenje političnih razprav z individualnimi sredozemskimi državami v formatu 19+1. Oblikovanje SSS kaže na pripravljenost Zavezništva, da izboljša profil Sredozemskega dialoga. Multilateralna srečanja potekajo v obliki zasedanj informativne narave. Urad za informiranje in tisk s svojimi dejavnostmi cilja na mnenjske voditelje v državah Dialoga, ker so javni odnosi pomembna komponenta celotnega programa.¹¹⁴ Praktično dimenzijo sestavljajo konference in seminarji za predstavnike članic Nato in držav dialoga ter skupne aktivnosti. Poseben instrument informiranja držav partneric Dialoga so t.i. zavezniške kontaktne točke na veleposlaništvih držav članic Nato.¹¹⁵ Dvakrat letno se v Bruslju srečujejo delegati iz zavezniških držav in partneric ter vojaški atašeji Natovih kontaktnih točk na veleposlaništvih (Nordam 1997; de Santis 1998; Larrabee et al. 1998; Bin 1998; Ambrossetti 2001).

¹¹³ Alberto Bin (koordinator Sredozemskega dialoga Nata) na Sredozemskem seminarju OVSE »Confidence-Building Measures and Confidence- and Security Building Measures: The OSCE Experience and its Relevance for Mediterranean Region«, Portorož 2000.

¹¹⁴ Aktivnosti na področju informiranja vključujejo seminarje in konference ter obiske Nata, vendar, kot ugotavlja skupina avtorjev (Larrabee et al.1998: 50), so bila ta sredstva skromna in nezadostna za znatno vplivanje na percepcije držav dialoga o Natu.

¹¹⁵ Zavezniške kontaktne točke se nahajajo na španskem veleposlaništvu v Mavretaniji, nizozemskem v Tuniziji, kanadskem v Alžiriji, portugalskem v Maroku, turškem v Jordaniji, britanskem v Izraelu in na grškem v Egiptu (Ambrossetti 2001: 85).

4.2.3 Razvoj Sredozemskega dialoga

Razvoj Sredozemskega dialoga temelji na petih načelih:¹¹⁶ prvič, po sodelovanju in vsebini je napreden dialog, drugič, po strukturi je bilateralen (kar je izjemno pomembno, ker sredozemske partnerice med seboj ne tvorijo skupine, bilateralni dialog je manj odvisen od ostalih političnih razmer v regiji), tretjič, vsem sredozemskim partnericam je ponujena enaka osnova za sodelovanje in razpravo z Natom (nediskriminacija je bistvena oblika in je ključ do uspešnega razvoja Dialoga, kjer partnerice same izbirajo v kakšnem obsegu ter kako intenzivno sodelujejo), četrtič, Dialog je mišljen kot krepitev in dopolnitev ostalim mednarodnim prizadevanjem in petič, dejavnosti znotraj Dialoga potekajo na osnovi samofinanciranja, kjer je možna podpora Nata.¹¹⁷

Dialog je primarno političen, od vrha Nata v Sintri leta 1997 pa je odprt tudi za vojaške aktivnosti držav Sredozemskega dialoga. Letne delovne načrte za praktično sodelovanje pripravlja osebje Nata, upoštevajoč napotke držav Dialoga.¹¹⁸ Od washingtonskega vrha 1999 vključujejo delovni načrti širok razpon kooperativnih aktivnosti.¹¹⁹ Po dokumentu s praškega vrha leta 2002 *Upgrading the Mediterranean Dialogue including an inventory of possible areas of cooperation* naj bi bilo praktično sodelovanje okrepljeno z vključitvijo držav Dialoga v skupno razvijanje programov, ki najbolj ustrezajo potrebam držav Dialoga in so skladne s cilji Nata. Glede nadgradnje politične dimenzije dokument navaja »v proces usmerjeno, daljnoročno zvezo, temelječo na vzajemnih interesih /.../«. Delovna načrta za leto 2002 in 2003 vsebujeta dejavnosti na mnogih področjih; del načrta je tudi vojaški program Sredozemskega dialoga. Ta je povečini usmerjen v izobraževanje in usposabljanje in za leto 2003 vključuje šest komponent¹²⁰ (2003 Mediterranean Dialogue Work Programme).

Nato je s tesnejšim vojaškim sodelovanjem s sredozemskimi članicami Dialoga vzpostavil povezave med mednarodnim vojaškim osebjem in predstavniki oboroženih sil v državah

¹¹⁶ Alberto Bin (koordinator Sredozemskega dialoga Nata) na Sredozemskem seminarju OVSE »Confidence-Building Measures and Confidence- and Security Building Measures: The OSCE Experience and its Relevance for Mediterranean Region«, Portorož 2000.

¹¹⁷ Podatkov o tem, v katerih primerih oz. okoliščinah je Nato finančno deloma ali v celoti podprl katero od dejavnosti Sredozemskega dialoga, odgovorni za Sredozemski dialog v Natovem uradu za informiranje, Nicola de Santis, ni želel posredovati.

¹¹⁸ Po tem, ko ga odobri Severnoatlantski svet, je državam Dialoga ponujen v pregled; te imajo možnost izraziti nestrinjanja, preden se prične program implementirati (2003 Mediterranean Dialogue Work Programme).

¹¹⁹ Letni načrti vsebujejo naslednja področja aktivnosti: informiranje, znanost in okolje, načrtovanje na področju civilne zaščite, krizni menedžment in vojaške aktivnosti (obiski). Na področju znanosti in okolja se je npr. število prošelj partnerskih držav Dialoga za sodelovanje v Natovih programih izjemno povečalo (leta 1996 1, leta 2001 97) (2002 Mediterranean Dialogue Work Programme; 2003 Mediterranean Dialogue Work Programme).

¹²⁰ Dejavnosti mednarodnega osebja (srečanja), Urada za standardizacijo, kolidža v Rimu, šole v Oberammergau, posebne dejavnosti v okrilju strateških komand (predstavniki iz sredozemskih držav opazovalci), nacionalno sponzorirane dejavnosti (2003 Mediterranean Dialogue Work Programme). Vse dejavnosti načeloma temeljijo na samofinanciranju.

Dialoga. Skupne vojaške vaje, sicer izven ogrodja Dialoga, gradijo zaupanje in prispevajo k poenotenju konceptov sodelovanja; dober primer sodelovanja je Egipt.¹²¹ Tudi najbolj praktičen primer sodelovanja med Natom in sredozemskimi državami se je zgodil zunaj okvira Sredozemskega dialoga. Egipt, Maroko in Jordanija so z vojaškimi silami sodelovale v Bosni in Hercegovini, Maroko in Jordanija pa še na Kosovu (Nordam 1997; Bin 1998; Biscop 2002; Monem Said Aly in Kadry Said 2002).

4.2.3.1 Počasno sprejemanja Nata v razvoju Sredozemskega dialoga

Natova prisotnost z dialogom v sredozemski regiji je pokazala na očitno nepoznavanje namena te organizaciji pri večini sredozemskih držav. Celo več, kot ugotavljajo Larrabee et al. (1998: 48) so prva srečanja pokazala, da obstaja poleg negativne podobe Nata v sredozemskih državah problem odsotnosti informacij o ciljih, strategiji in operacijah te organizacije. Medtem ko Dialog poudarja dobre odnose ter vzajemni interes varnosti in stabilnosti v državah Dialoga sta, kot ugotavlja Johanssonova (2001: 11), notranja reforma ter druge aktivnosti Nata ali držav članic Nata dokazale drugače: ne krepitev sil za hitro posredovanje (Francija, Španija in Italija) ne krepitev zračnih in pomorskih Zavezniških sil za južno Evropo pri arabskih državah nista bili sprejeti pozitivno. Celo več, arabske države menijo, da so tarče teh reform. Vendar so se negativni odzivi na zahodne varnostne akterje, posebej Nato, oblikovali že prej. Koechler (1997: 4, 5) ugotavlja, da je bil prav Nato ali države članice Nata instrument pri oblikovanju novega stereotipa sovražnika Zahoda¹²² ter da ameriška podpora PzS ali Partnerstvu za jug temelji na stereotipu novega sovražnika.

¹²¹ Egipt npr. ima od leta 1981 osrednjo vlogo v multilateralnih skupnih vajah Bright Star. Vaja se izvaja vsaki dve leti. Leta 2001 je npr. vključevala ZDA, Egipt, Francijo, Veliko Britanijo, Nemčijo, Italijo, Grčijo, Nizozemsko, Kuvajt, Jordanijo, Združene arabske emirate in Španijo (Monem Said Aly in Kadry Said 2002: 9).

¹²² Koechler (1997: 4, 5) navaja vrsto primerov, ki jih podajamo spodaj, s katerimi si je Zahod pomagal oblikovati »sovražnika«. Memorandum o Natovem južnem krilu npr. pripoznava pomembnost »Natovega južnega krila« zaradi »inherentne politične nestabilnosti, ekonomskih in verskih trenj, kar ga ločuje od Zahodne Evrope«. 18. člen omejenega memoranduma zaključuje, da »realna grožnja z Juga izhaja iz notranje nestabilnosti, ki se izraža v islamskem ekstremizmu«. Parlamentarna skupščina Nata je v zgodnjih analizah v poročilo o Sodelovanju in varnosti v Sredozemlju domnevno grožnjo opredelila kot sledi: »Islamsko fundamentalistično gibanje se lahko izkaže kot končni katalizator mnogih tveganj, ki se pojavljajo okrog južne obale Sredozemlja – populacijska eksplozija, politična nestabilnost, revščina in proliferacija OMU.« Dalje, na srečanju zunanjih ministrov zveze Nato v Seville septembra 1994 je ameriški državni sekretar za obrambo Perry izjavil, da se je Natova glavna varnostna fronta premaknila na južno krilo; na konferenci o varnostni politiki v Muenchnu februarja 1995 je izjavil, da naj Nato prouči, kako vključiti »odgovorne« države Severne Afrike v »varnostni dialog in partnerstvo«. Pododbor za južno regijo Parlamentarne skupščine Nata je oktobra 1995 v Osnutek začasnega poročila zapisal, da Sredozemlje sodi znotraj področja Severnoatlantske pogodbe. Posebno pomenljiva je trditev namestnika pomočnika ameriškega obrambnega sekretarja, Josepha Kruzela, v njegovem govoru v Zavezniških silam za južno Evropo, ko je dejal, da »današnja realna grožnja evropski varnosti ne prihaja iz severne regije, /.../ ampak z juga, kjer so obstoječi konflikti nevarni in predstavljajo potencial za katastrofe«. Nadaljeval je, da je »Sredozemlje postalo za Nato frontna črta«.

Stališča držav članic Nato se glede vprašanj o razvoju in pomenu Dialoga razlikujejo. Nekatere članice menijo, da so pogovori med Natom in partnericami Dialoga preprosti javni odnosi, druge obravnavajo Dialog kot kanal za razpravo o varnostnih vprašanjih. Bolj ambiciozne članice pa bi rade, da bi Nato naslavljal varnostne skrbi sredozemskih partnerskih držav¹²³ (Larrabee et al. 1998).

Po začetni zadržanosti v samem Natu glede smisla Sredozemskega dialoga, ostaja profil tega dialoga nizek. Med dialogi znotraj Nata je prav Sredozemski dialog najmanj cenjen, v najboljšem primeru je v senci ostalih vprašanj na agendi zavezništva, v najslabšem primeru pa je obravnavan kot 'še ena sredozemska pobuda'.¹²⁴ De Vasconcelos (2002b: 4) med pomanjkljivostmi Nata navaja odsotnost skupne definicije Sredozemlja; za Evropo pomeni Sredozemlje primarno Magreb in Bližnji vzhod, za ZDA pomeni področje od Bližnjega vzhoda do Zaliva, Magreb pa je le steza, ki vodi v osrčje regije. To bi lahko bil razlog za marginaliziran položaj Dialoga znotraj Zavezništva. Glede na to, da Bin (1998) šteje obseg in intenzivnost sodelovanja, ki si ga države določijo same, kot prednost, potem morebitno Partnerstvo za Sredozemlje ne more biti sporno v smislu kot ga omenjajo Larrabee et al. (1998), namreč, da bi bile asimetrije, ki bi iz tega izšle, v nasprotju s ciljem Nata, tj. izboljšati odnose z arabskim svetom.

4.2.4 Nato in kooperativna varnost v Sredozemlju

Cohenov model kooperativne varnosti uvršča Sredozemski dialog v četrti, torej končni krog modela kooperativne varnosti. Vendar držav sredozemske regije ne opredeljujejo skupne vrednote in sodelovanje na različnih področjih. S pospeševanjem stabilnosti skozi Dialog z državami perifernege področja Nato krepi varnost članic. Pomembno vprašanje je, kako uspešen je Nato pri izpolnjevanju ciljev Sredozemskega dialoga oz. ali ima ta kot instrument za izboljšanje razumevanja vidno mesto v evro-sredozemskih varnostnih odnosih. Dialogi oz. programi, s katerimi je Nato prisoten na področjih držav nečlanic, so po koncu hladne vojne neuvrščenim državam omogočili institucionalizirati odnose z Natom, ne da bi tvegale umeščenost v za obdobje hladne vojne značilne tekmovalnosti (Guazzone 2000: 91). Kot pomanjkljivost štejemo odsotnost strateškega (krovnega) dokumenta Nata, na podlagi katerega bi se vodili odnosi s Sredozemljem kot skupino držav. Ambrossetti (2001: 89) meni, da sploh ne gre za vprašanje ali bi Nato moral imeti

¹²³ Bolj vsebinskemu dialogu nasprotujejo predvsem zaveznice, ki niso neposredno izpostavljene varnostnim problemom Sredozemlja, tiste, ki večjo pozornost namenjajo Vzhodu ter tiste, ki ne želijo konflikta z ostalimi sredozemskimi pobudami. Na primer, Kanade in severnoevropskih držav sredozemski problemi varnosti ne zadevajo posebej. Združene države Amerike so Dialog le pozdravile. Francija se je bala, da bi se Dialog vmešal v francoske bilateralne odnose z državami Severne Afrike (Larrabee et al., 1998: 50).

¹²⁴ Alberto Bin (koordinator Sredozemskega dialoga Nata) na Sredozemskem seminarju OVSE »Confidence-Building Measures and Confidence- and Security Building Measures: The OSCE Experience and its Relevance for Mediterranean Region«, Portorož 2000.

strategijo za Sredozemlje, pač pa za vprašanje, kakšni bi bili cilji take strategije; sodelovanje v Sredozemskem dialogu namreč zagotavlja »dodano vrednost«, ki je trenutno ni mogoče najti znotraj nobene druge pobude.

4.3 OVSE in Sredozemlje

S Helsinško sklepno listino (HSL) iz leta 1975 je Konferenca za varnost in sodelovanje (KVSE), kasneje OVSE, pričela s širokim razponom standardov mednarodnega obnašanja ter obveznosti, ki urejajo odnose med državami, ukrepi za povečanje zaupanja med državami, spoštovanjem človekovih pravic ter temeljnih svoboščin. Z leti delovanja so se v OVSE oblikovale tudi t.i. partnerice za sodelovanje. Ta izraz zajema države, ki imajo s to organizacijo odnose posebne narave. Med njimi so naslednje sredozemske države: Alžirija, Egipt, Izrael, Maroko, Tunizija (vse od 1994) in Jordanija (1998). Posebno pozornost, tudi v kontekstu Sredozemlja, posveča tej organizaciji Rusija, ki meni, da bi bila najučinkovitejši okvir evro-sredozemskega sodelovanja KVSS (Kovalsky 1998: 11).

4.3.1 OVSE: začetnik naprednega pristopa k varnosti

OSCE deluje na podlagi kooperativnega pristopa k varnosti, kjer so različni vidiki varnosti povezani in soodvisni, varnost kot taka pa je nedeljiva. Ta pristop oz. narava napredne varnosti je povezana s kooperativnim pristopom k varnosti, ki predvideva nehegemonsko obnašanje sodelujočih držav ter zahteva partnerstvo, ki temelji na vzajemni odgovornosti, transparentnosti in zaupanju na nivoju notranje ter zunanje politike. Kooperativna varnost se odraža v dejstvu, da imajo države članice OVSE enak status ter da so odločitve sprejete na osnovi konsenza (OSCE Handbook 2000: 1-3).

Od začetka Helsinškega procesa je bila pozornost namenjena tudi t.i. sredozemski varnosti. HSL¹²⁵ iz leta 1975 vključuje poglavje o *Vprašanjih, ki se nanašajo na varnost in sodelovanje v Sredozemlju*. Sodelujoče države so v drugi točki tega poglavja izrazile prepričanje, da *»mora biti varnost v Evropi proučevana v širšem kontekstu svetovne varnosti in je tesno povezana z varnostjo v sredozemskem področju kot celoti, in da v skladu s procesom izboljševanja varnosti ta ne sme biti omejena na Evropo, ampak naj se razširi na druge dele sveta, še posebno na sredozemsko področje«*.

¹²⁵ HSL je področja delovanja KVSE/OVSE opredelila v obliki znamenitih treh »košaric«: prva vsebuje osnovna načela organizacije in smernice varnostnega sodelovanja (sistem ukrepov za graditev zaupanja, razoroževanja, reševanja sporov), druga vsebuje okvire za ekonomsko, okoljsko in znanstveno sodelovanje, tretja se ukvarja s človeško dimenzijo.

4.3.2 Sredozemske partnerice za sodelovanje: cilji in struktura dialoga

OVSE je cilje dialoga s sredozemskimi partnericami oblikovala podobno kot Nato, na podlagi srečanj in dokumentov, ki se niso oz. se ne ukvarjajo posebej s Sredozemljem, so pa vanje vpeta poglavja ali smernice o »sredozemskih zadevah«. Sredozemski dialog OVSE temelji, poleg HSL, na naslednjih dokumentih in srečanjih (OSCE, Office of the Secretary General, External Co-operation Section: OSCE Relations with Mediterranean Partners for Co-operation 2002):

- srečanja KVSE s sredozemskimi državami glede ekonomskih, družbenih, okoljskih, znanstvenih in kulturnih področij sodelovanja (Valleta, 1979; Benetke, 1984; Palma de Mallorca, 1990; Valleta, 1993),
- v Pariški listini (1990) so udeleženske okrepitve varnosti in sodelovanja v Sredozemlju opredelile kot »pomemben dejavnik za stabilnost Evrope«,
- Dokument Helsinškega vrha (1992) v X. poglavju govori o vzpodbujanju stikov z nesodelujočimi sredozemskimi državami (NSSD) na področju varnosti in sodelovanja (za to skrbi Višji svet), NSSD bodo povabljeni na konference, na katerih pa ne bo oblikovan dokument, ki bi obvezoval članice OVSE,
- OVSE je marca 1994, po tem, ko je Odbor višjih uradnikov proučil prošnje sredozemskih držav (Alžirija, Egipt, Izrael, Maroko, Tunizija), le-te povabila k sodelovanju v svojih aktivnostih (srečanja Ministrskega sveta, konference pred vrhi, redna srečanja s trojko OVSE, udeležba na seminarjih in ad hoc srečanjih),
- na budimpeštanskem vrhu (december 1994) so se odločili ustanoviti Kontaktno skupino za Sredozemlje (KSzS) v okviru Stalnega sveta (Dunaj) za vodenje dialoga s petimi sredozemskimi državami z namenom izmenjave informacij vzajemnega interesa in oblikovanja zamisli,¹²⁶ določeno je bilo, da bo konzultacije med OVSE in NSSD vodilo predsedstvo, ki ga predstavljata trojka in generalni sekretar ter da bo predsedujoči povabil NSSD na srečanja Stalnega sveta, ko bodo ta namenjena izključno »sredozemskim zadevam« ali Višjega sveta, ko bodo na dnevnem redu tudi »sredozemske zadeve«,
- v Dokumentu z lizbonskega vrha so se šefi držav in vlad članic OVSE nadalje obvezali razvijati dialog s – tokrat že Sredozemskimi partnericami za sodelovanje (SPS) (ime spremenjeno zaradi politične konotacije),
- v Odločitvi o smernicah Listine za evropsko varnost, ki je bila sprejeta na srečanju ministrskega sveta v Kopenhagnu leta 1997 so se ministri strinjali, da se bodo sodelujoče države skozi Listino obvezale k »tesnejšemu sodelovanju z vsemi partnericami za sodelovanje«,

¹²⁶ Na tem srečanju se je pričela praksa t.i. seminarske diplomacije Sredozemskega dialoga OVSE.

- Listina za evropsko varnost (Istanbul, 1999) v poglavju »Partnerice za sodelovanje« govori o trajajočih odnosih s SPS ter pripravljenostjo širiti sodelovanje na področja implementacije norm in načel OVSE.

4.3.2.1 Sodelovanje sredozemskih partneric v aktivnostih OVSE

Od začetka sodelovanja je vsako leto organiziran t.i. sredozemski seminar OVSE, na katerem poleg predstavnikov te organizacije in SPS sodelujejo predstavniki drugih mednarodnih institucij, navadno zadolženi za sredozemsko dimenzijo znotraj institucije oz. organizacije, iz katere prihajajo.¹²⁷ Ta omejena dejavnost sodelovanja je učinkovita, ker prihaja do izmenjave stališč, ocen ipd., ne moremo pa jo obravnavati kot prispevek k sredozemski varnosti v ožjem smislu. Poleg sodelovanja na seminarjih, ki predstavljajo edino redno dejavnost sodelovanja, so SPS povabljene na relevantna srečanja OVSE, vključno s srečanji glede implementacije vseh treh dimenzij OVSE. Poleg prisostvovanja na vrhah, srečanjih ministrskega sveta ter konferencah sodelujejo SPS v razgovorih in srečanjih s trojko in generalnim sekretarjem. Znotraj ogrodja Stalnega sveta se s SPS srečuje KSzS. Ta srečanja so neformalne narave, tako OVSE kot SPS zastopajo predstavniki držav članic na diplomatski ravni. Od leta 2000 so SPS povabljene k tistim delom razprav, kjer Stalni svet odloča o zadevah, povezanih s KSzS in SPS. Sodelovanje SPS na operativnem nivoju je omejeno na kratkotrajne obiske predstavnikov SPS v misijah OVSE, sodelovanje predstavnikov SPS kot opazovalcev pri volitvah ali nadzornih dejavnostih OVSE (The OSCE's Mediterranean Dialogue, Speaking points by Elizabeth Abela, Senior External Co-operation Officer, in NATO's Mediterranean Co-operation Group, Brussels 12 July 2002).

Znotraj OVSE obstaja tradicija, da predsedujoča država OVSE predseduje na srečanjih med KSzS ter SPS. Sekretariat OVSE svetuje predsedstvu in pripravlja predloge o dejavnostih in razvoju Sredozemskega dialoga. Na srečanju Ministrskega sveta v Portu decembra 2002 je generalni sekretar OVSE predstavil nov mehanizem sodelovanja: organizacija naj bi za SPS pripravljala usposabljanja glede vsebin, ki jih bodo predlagale partnerice, in na katerih ima OVSE primerjalno prednost ter izkušnje. Te dejavnosti, v katere naj bi poleg bodo poleg predstavnikov zunanjih ministrstev bile vključene tudi

¹²⁷ V preteklih letih so bili izpeljani naslednji seminarji: *Mediterranean Seminar on the comprehensive approach to security* (2003), *Mediterranean Seminar on the media and new technologies* (2002), *Mediterranean Seminar on the implementation of the OSCE economic and environmental dimension commitments* (2001), *Mediterranean Seminar on confidence- and security-building measures* (2000), *Mediterranean Seminar on the implementation of human dimension commitments* (1999), *Mediterranean Seminar on human dimension of security, promoting democracy and the rule of law* (1998), *Mediterranean Seminar on security model for the twenty-first century* (1997), *Mediterranean Seminar on the OSCE as a platform for dialogue and the fostering of norms behaviour* (1996), *Mediterranean Seminar on the OSCE experience in the field of confidence-building* (1995). Povzetki seminarjev so dostopni na <http://www.osce.org/ec/seminars/archive/index.php>, 12.11.2003).

nevladne organizacije, akademske institucije in drugi, so načrtovane na subregionalnem nivoju, s ciljem povezave partneric Magreba in Mašrika.¹²⁸ Do konkretnjših razvojev na tem področju še ni prišlo.

4.3.3 Razvoj sodelovanja

Sredozemska dimenzija OVSE ostaja po obsegu omejena, tudi finančno.¹²⁹ Srečanja so multilateralne narave, vendar SPS navadno sprejmejo stališča ločeno. Skupne aktivnosti so v primerjavi s srečanji in razpravami omejene. Predlogi SPS, npr. oblikovanje Centra za preprečevanje konfliktov v Sredozemlju, se znotraj OVSE niso pričeli razvijati. Večina članic OVSE ni bila nikoli pripravljena razširiti področje delovanja te organizacije na celotno Sredozemlje. Tako kot v Natu so tudi v OVSE članice razdvojene glede vprašanja, kako daleč naj gre sodelovanje s Sredozemljem. Za razliko od Nata pa OVSE pri sredozemskih državah ni obravnavan z nezaupanjem. Mehanizmi, na podlagi katerih deluje OVSE, so se razvili v daljšem časovnem obdobju in v drugačnem kontekstu, zato ne morejo biti takoj in brez sprememb uporabljeni v Sredozemlju. Oblikovala bi se lahko nekakšna sredozemska podružnica OVSE, v kateri bi bili uporabljeni mehanizmi OVSE selektivno. Vendar trenutno ni dovoljše politične volje ne pri OVSE ne pri SPS (Biscop 2002: 108, 109). Države OVSE in SPS se zavedajo, da OVSE ne ponuja modela, ki bi lahko bil popolnoma uporabljen v drugih regijah sveta, to tudi ni namen te organizacije. OVSE je pripravljena nuditi znanje, kot je npr. zgodnje opozarjanje, preprečevanje konfliktov in pokonfliktna rehabilitacija. Partnerice so povabljene na relevantna srečanja o implementaciji obvez v vseh treh dimenzijah OVSE, sodelujejo na otvoritvenem in končnem zasedanju, kjer gre za letno ocenjevanje implementacije ukrepov za graditev zaupanja in varnosti, na letnih srečanjih Ekonomskega foruma, na srečanjih o implementaciji obvez na področju človeške dimenzije; k zasedanjem Parlamentarne skupščine OVSE so povabljeni parlamentarci iz SPS (34th meeting of the Committee of Representatives of the Member States of the European Center for Global Interdependence and Solidarity, Speaking points by Elizabeth Abela, Senior External Co-operation Officer, Agenda Item 3: Development and Dialogue in the Mediterranean basin – The role of OSCE, Valencia 24 May 2002).

¹²⁸ Elektronski intervju z Elizabeth Abela, Senior External Co-operation Officer, Office of the Secretary General, 13.7.2003.

¹²⁹ OVSE v svoje proračune letno namenja sredstva za organizacijo t.i. sredozemskih seminarjev. Proračun predvideva tudi stroške, ki izhajajo potovanj uslužbencev Sekretariata. Financiranje aktivnosti, kjer sodelujejo strokovnjaki in akademiki, temelji na prostovoljnih prispevkih. Konkretnjših podatkov o financiranju in porabljenih sredstvih ni bilo mogoče pridobiti.

5 PRIMERJAVA SREDOZEMSKIH DIALOGOV EU, Nato, OVSE

Sredozemske dimenzije imajo znotraj obravnavanih akterjev različno dolgo zgodovino. Sredozemske dimenzije varnosti v najširšem smislu so se pojavile zaporedno, ne kot odziv na določen dogodek, ampak na podlagi »argumenta«, da »se je potrebno obvarovati pred negativnimi učinki varnostnih izzivov ali problemov, ki prihajajo iz Sredozemlja« ter »predpostavke«, da je »evropska varnost povezana s sredozemsko varnostjo«. Karkoli »sredozemska varnost« že pomeni.

Varnostni akterji evropskega varnostnega kompleksa razumevajo varnost kot kategorijo v mednarodnih odnosih različno od sredozemskih partnerskih držav. Po spremenjenih razmerah 1989/90 so prvi pospešeno začeli uporabljati razširjen koncept varnosti, z upoštevanjem soodvisnosti. Ta odmik od uporabe koncepta nacionalne varnosti, kjer je bilo referenčni objekt (država) možno bolj natančno opredeliti, pri sredozemskih partnericah (še) ni postal praksa v mednarodnih odnosih. Akterji, ki se ukvarjajo s sredozemsko varnostjo, v našem primeru varnostni akterji evropskega kompleksa, različno pojmujejo poudarke v zasledovanju cilja, tj. doseganje varnosti kot političnega cilja, od sredozemskih partneric. Na Sredozemlje so se obrnili s širšim konceptom varnosti, ki vključuje politične, ekonomske, družbene, okoljske in obrambne vidike varnosti. Arabska konceptualizacija sredozemske varnosti, ugotavljata Marquina in Selim (2003: 5, 8), predvideva kooperativno varnost v Sredozemlju po tem, ko bodo rešena vprašanja »težke« varnosti. Kljub temu so se sredozemske partnerske države odločile sodelovati v sredozemskih dialogih.

V praksi postane določena zadeva varnostna zadeva, ker je taista zadeva predstavljena kot grožnja. Bicchijeva (2002) ugotavlja, da je preoblikovanje evropskih varnostnih skrbi v politično pobudo posebno očitno v ESP. EU se je že z GSP zanesla na ekonomske instrumente za soočenje s sredozemskimi varnostnimi izzivi, s čemer je nadaljevala v ESP. Ista avtorica (ibid.) ugotavlja, da sta tako GSP kot ESP izšli iz varnostnih skrbi in nanje odgovorili v glavnem z ekonomskimi instrumenti, čeprav ima ESP močno varnostno komponento. Artikulacija groženj s strani EU in Nata ima za posledico, da se v okviru ESP in Sredozemskega dialoga Nata en klub držav srečuje s skupino držav, ki ne tvori kluba. Ali kot pravi Doty (v Behnke 2000), kjer je ena stran sposobna »konstituirati« resničnost, znotraj katere se srečuje z drugo stranjo, ki je prisiljena sprejeti parametre, kot jih določa prva stran. Behnke (2000) ugotavlja, da je izbira držav v Sredozemski dialog Nata oblikovala opredelitev *Nas* in *Drugih*; Nato sekuritizira različna politična, ekonomska in kulturna vprašanja s tem, ko jih uokvirja v diskurz nevarnosti in grožnje, s tem, ko jih naredi relevantne za strateške in diplomatske prakse varnostno političnega agenta, kot je Nato. Intenzivno opredeljevanje »groženj« pri Natu glede na pozneje zastavljen cilj dialoga – boljše medsebojno razumevanje in odprava zmotnih prepričanj o Natu – ne preseneča. Podobno lahko trdimo za EU, ki je interes za sodelovanje z oz. v Sredozemlju izražala

znotraj že oblikovanih odnosov, pretežno ekonomske narave. Z že vzpostavljenimi ekonomskimi odnosi je EU imela prednost, pri artikulaciji »groženj« oz. (bolj pogosto) »izzivov« se je sklicevala na naraščajočo soodvisnost z državami Sredozemlja. Ker fizična sosesčina pomeni več varnostnih interakcij kajti večina groženj potuje lažje na kratke kot na dolge razdalje, se je kot glavna pospeševalka za »več Sredozemlja« tako v EU kot Natu pojavila ista skupina držav. Italija, Španija in Francija so del evropskega varnostnega kompleksa, vendar mejijo na drugi varnostni kompleks oz. so tudi del, pogojno rečeno, sredozemskega varnostnega kompleksa, so enote evropskih varnostnih akterjev, ki so v odnosu do sredozemskih partneric manj odvisne. Manj odvisne enote pa lahko uporabijo soodvisno zvezo (skozi varnostne akterje) kot vir moči za vplivanje na želene rezultate. Barbé (1998: 121) ugotavlja, da je prav špansko, italijansko in francosko prepričanje v evro-sredozemsko soodvisnost naredilo Sredozemlje za diplomatsko prioriteto teh držav. ESP v tem smislu predstavlja, kot ugotavlja Joffé (2001), poskus organiziranja južne periferije Evrope na način, da se EU sama ukvarja z varnostnimi grožnjami in tveganji, ki jih sama definira. OVSE ostaja v tem kontekstu obrobni akter brez izrazitejši vloge. Zaporedno predstavljene grožnje evropski varnosti so bile osnove, na katerih so varnostni akterji evropskega varnostnega kompleksa skozi pobude v sredini devetdesetih let pričeli novo fazo v evro-sredozemskih odnosih. Varnostne karakteristike sredozemske regije so bile predstavljene kot problem evropske varnosti, varnostne karakteristike druge regije so bile uporabljene za deklariranje ogroženosti varnosti evropskega kompleksa. Za varnostno upravljanje v najširšem smislu (tj. preprečevanje učinkov groženj, ki prihajajo iz Sredozemlja na evropski varnostni kompleks) so akterji oblikovali dialoge oz. partnerstvo in vanje povabili različno število držav. Šest sredozemskih držav nečlanic EU/Nato/OVSE je udeleženk Barcelonskega procesa, Sredozemskega dialoga ter sredozemske dimenzije OVSE: Alžirija, Egipt, Izrael, Jordanija, Maroko, Tunizija. Udeleženske Barcelonskega procesa so tudi Sirija, Libanon, Turčija, Palestinska oblast, Ciper, Malta. Mavretanija je udeleženka Sredozemskega dialoga Nato. Libija ima v Barcelonskem procesu opazovalni status od ESKZM v Stuttgartu leta 1999.¹³⁰ Različno oz. omejeno članstvo v posameznih dialogih ne pomeni nujno, da percepcije sredozemskih držav glede varnosti ne konvergirajo. Posamezne države so bile v dialoge in Partnerstvo povabljene, druge so

¹³⁰ Kot poseben gost predsedstva je bila Libija povabljena na ESKZM v Stuttgartu aprila 1999. Septembra tega leta je Svet za splošne zadeve preklical bilateralne sankcije (omejitve pri diplomatskem in konzularnem osebju in vizah), razen embarga nad izvozom orožja. Čeprav nezadovoljne z ohranitvijo embarga na orožje, so libijske oblasti dale ustna zagotovila trojki, da se bodo delovale v skladu z določili Barcelonske deklaracije. V začetku januarja 2000 so to pisno potrdile s pogojem, da se v Barcelonskem procesu suspendira članstvo Izraela in Palestinske oblasti, dokler BVMP ne bo končan. 26. januarja 2000 je Libija poslala drugo verbalno noto, s katero je predsedstvo Unije obvestila, da zadevo še vedno proučujejo, da je prejšnja nota nična in predlagala nadaljnje razprave. Kljub drugemu obisku trojke v Tripoliju marca 2000 in bilateralnimi pogovori na evropsko-afriškem vrhu v Kairu med Gaddafijem in Prodigem, francoskim predsednikom, nemškim kanclerjem ter španskim in italijanskim zunanjim ministrom ostaja vprašanje libijske pripravljenosti, (v jeziku Unije »vdanosti«) delovati po načelih Barcelonske deklaracije, še vedno odprto (The EU's relations with Libya).

ostale zunaj, ker je evropski varnostni akter tako določil. Če je bil glavni motiv za sodelovanje sredozemskih držav partneric v ESP ekonomski in finančni, potem je manjše število držav, ki sodelujejo v Sredozemskem dialogu Nata in skupnih dejavnostih OVSE pričakovano.

Tudi stopnje sodelovanja znotraj obravnavanih ogrodij se razlikujejo. Barcelonski proces, temelječ na ESP kot krovnem dokumentu za upravljanje evro-sredozemskih odnosov, sestavljajo multilateralni odnosi (27 držav) oz. regionalno sodelovanje (EU+X) in bilateralni odnosi (EU+1). Ne samo, da sta Sredozemski dialog Nata in skupne dejavnosti OVSE skromnejša po članstvu, sredozemska dimenzija znotraj teh dveh akterjev ne temelji na strateškem dokumentu, odnosi se vodijo ali povečini na bilateralni ravni (Nato) – čeprav je bil dialog predlagan s strani Nato zaradi kompleksne grožnje *Sredozemlja* Evropi – ali na podlagi skupnih dejavnosti (OVSE), izjemno omejene narave. ESP deluje kot forum, kjer se varnost neevropskih sredozemskih držav pogojuje s sodelovanjem na ekonomskem, političnem in varnostnem ter kulturnem področju. Analitiki opozarjajo na vprašljivo institucionalno strukturo, zaradi katere so sredozemske partnerice (zaenkrat) postavljene v položaj drugotnih oz. klientov ali odjemalcev. Ampak ambiciozni cilji Barcelonske deklaracije niti niso bili zamišljeni kot uresničljivi na kratki rok; edini postavljeni rok je leto 2010 za prostotrgovinsko območje. Skupni ekonomski interesi 27 držav so predpogoj za oblikovanje tako stabilnega evro-sredozemskega kot stabilnega znotrajsredozemskega okolja, ki je pogoj za oblikovanje širšega varnega okolja. ESP upošteva logiko, da je sodelovanje najteže doseči pri občutljivih političnih in varnostnih temah, zato je nesmiselno sodelovanje graditi iz teh področij; sodelovanje na teh področjih je verjetneje, da izzide iz pozitivnih učinkov na ekonomskem področju. Kljub nizki porabi sredstev programa MEDA I je EU sredstva za sodelovanje v dejavnostih ESP za naslednje šestletje povečala z MEDA II. Podpisani so bili pridružitveni sporazumi mešanega tipa, ki vsebujejo politične in varnostne elemente, kar kaže na daljnoročno pripravljenost sredozemskih partneric, da sodelujejo pri graditvi stabilnega in varnega evro-sredozemskega področja. Posebnega pomena je subregionalna pobuda Agadirska deklaracija, ki je uvod v tesnejše ekonomsko sodelovanje med štirimi državami Magreba in Mašrika. Raven znotrajregionalne trgovine ostaja le 5 odstotna. Najbolj kritične ocene govorijo o »sistemu os-špice« [hub-and-spoke system], ki ga je ustvarila EU s pridružitvenimi sporazumi. EU nastopa kot »os« za sredozemske »špice«. Bilateralni sporazumi tega sistema lahko upočasnijo sredozemsko regionalno integracijo zaradi majhne pogajalske moči sredozemskih partneric. Posledice takega sistema so, da sredozemske partnerice ne liberalizirajo trgovine med seboj, EU pridobi več od teh sporazumov kot sredozemske partnerice (Guth in Chomo 2002: 9).

»Mednarodna hegemonija je odnos, vzpostavljen na pogoju pristanka 'klientov' na vodstvo hegemon v zamenjavo za določene koristi« Attinà (2003: 184). Lahko bi trdili, da so evropske države z multilateralno strukturo ESP želele vzpostaviti evropsko hegemonijo v

Sredozemlju. Elite sredozemskih držav odprtju domačih trgov niso oporekale, nasprotno. Xenakis in Chrysochoou (2001: 107) trdita, da je ESP s systemskega vidika porajajoči se multidimenzionalni režim, ki cilja v povezave med političnimi (varnostnimi), ekonomskimi (evro-sredozemsko prostotrgovinsko območje) in sociokulturnimi (človekove pravice) področji.

Države, ki v režimu sodelujejo, se pokoravajo pravilom zaradi funkcionalnih koristi, ki iz njega izhajajo. ESP kot odziv na evropske skrbi glede »problemov« na južni periferiji Evrope je primarno varnostna pobuda, ki gradi na sodobnih dimenzijah varnosti. Uniji je na določen način zagotovljen uspeh na ekonomskem področju, ker je edini akter, ki ima pristojnosti in sposobnosti za dejavnosti na tem področju. Različni avtorji so identificirali različne vzroke za pojav ESP. Joffé (2001:38) npr. meni, da je bil primarni, sicer neizrečeni razlog za to pobudo, omejevanje migracije delavcev z Juga in to ne nujno s pospeševanjem ekonomskega razvoja. Chourou (Spencer 2001b: 24) v tem kontekstu navaja tudi nafto: *»Evropa je želela obvarovati dostop do nafte in plina in se zaščititi pred valovi migrantov.«* Spencerjeva (2001b: 24) opozarja, da političnega in varnostnega poglavja ESP ne gre brati na ta način. To poglavje se osredotoča na agendo za sodelovanje na področjih »težke« varnosti, čeprav južne sredozemske države varnost v ogrodju ESP opredeljujejo skoraj v celoti v ekonomskem smislu.

V sredozemskih ogrodjih Nata in OVSE so bile dejavnosti od začetka osredotočene na informiranje in/ali na »izobraževanje«. Od leta 1999 dalje se oblikujejo Delovni programi Sredozemskega dialoga Nata, kar vodi v bolj operativne oblike sodelovanja. Brez vidnejšega napredka ostaja sodelovanje sredozemskih partneric v dejavnostih OVSE. Ampak namen Natovega dialoga ali skupnih dejavnosti OVSE ni sodelovanje, ki bi imelo za posledico neposredne in takojšnje učinke. Nato in OVSE opravljata v kontekstu sredozemske dimenzije varnosti informativno in/ali socializacijsko nalogo. Posebno Nato je obremenjen z negativno podobo te organizacije pri sredozemskih partnericah. *»Kadar organizacije, ki imajo za cilj kolektivno obrambo svojih članic, vstopajo v dialog z državami nečlanicami, ki so dojemane kot potencialni vir grožnje, tvegajo okrepitev sumničavosti med njimi, prej kot otoplitev«* (Hollis 2000: 122). Joffé (2001: 50) ugotavlja, da je pri sredozemskih partnericah prav Nato kot motor evropske kolektivne varnosti glavni vir nestrinjanja, kar zadeva sredozemsko varnost. Isti avtor (ibid.) ugotavlja, da je Nato s Sredozemskim dialogom naredil malo za graditev zaupanja v cilje te organizacije, že tako majhna stopnja zaupanja pa se je še zmanjšala z intervencijo na Kosovu leta 1999. Biscop (2002: 110) ugotavlja, da so institucije oblikovale delitveno črto med Sredozemljem in Zahodom ter s tem samo potrdile prevladujoč pogled v južno in vzhodno sredozemskih državah, tj. Zahod vidi Sredozemlje kot vir varnostnih groženj. Mnogo avtorjev, ki razvoje znotraj Barcelonskega označuje za kritične, prav temu priznava največji potencial pri prispevanju k evro-sredozemskemu področju miru in varnosti. De Vasconcelos (2002c: 114) npr. označuje ESP kot *»ogromno pobudo za graditev zaupanja,*

ki cilja posebno na delitev med Severom in Jugom, implicitno pa tudi na odnose Jug – Jug« ter »edino vztrajno podpirano multilateralno sredozemsko ogrodje, ki vključuje Izrael in različne arabske države v dialogu na visokem nivoju«. Problem pa je v tem, ugotavlja De Vasconcelos (2002c: 116), da je Barcelonski proces popolnoma ignoriral subregionalna varnostna vprašanja. Drugi avtorji so bolj zadržani, Guazzonejeva (2000: 100) npr. ironično ugotavlja, da je ESP »vsaj na papirju institucija, ki je najboljše opremljena za razvoj regionalnega varnostnega režima za Sredozemlje«.

Glede na različno in deloma ponavljajoče se članstvo sredozemskih držav v ESP in Sredozemskih dialogih, glede na predpostavke, iz katerih se vodijo odnosi ter od tod izhajajoč obseg dejavnosti, glede na mnogovrstnost (ne)materializiranih vsebin, ki izhajajo iz ESP oz. sredozemskih dialogov je ključno vprašanje ali gre znotraj evro-sredozemskih odnosov za podvajanje ali dopolnjevanje med različnimi ogrodji. Vsaka od obravnavanih pobud vsebuje različne dimenzije varnosti, vendar se te dimenzije najbolj intenzivno materializirajo znotraj Barcelonskega procesa, kar glede na cilje ESP in odsotnost strateškega dokumenta za Sredozemlje pri ostalih dveh akterjih ne more presenečati. Calleya (2000: 39, 41) meni, da bo do resnične okrepitve vezi v evro-sredozemskem področju prišlo, če bo vseh 27 držav delovanje usmerilo v vzroke za odpravljanje in ne v simptome trenutnih varnostnih tveganj. Po njegovem mnenju (ibid.) to ne pomeni, da razvojna pomoč ni bistvena, ne sme pa postati substitut za prizadevanja v smer povečanja stopenj sodelovanja med državami. Sedanja vključenost EU v Sredozemlje je namreč dober primer omejene sposobnosti institucije za vplivanje na regionalne dinamike. Od uspeha ali poloma ESP je odvisno, ali bo Sredozemlje postalo križišče tenzij ali kooperativno področje miru. Sredozemska dimenzija EU je trenutno bolj naloga upravljanja meje kot pa sprememba meje – interes Unije je predvsem zaščititi proces evropske integracije in jo zamejiti od fragmentiranega Sredozemlja.

Komisija je z dokumentom *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours* marca 2003 proučila, kako okrepiti ogrodje odnosov Unije s tistimi sosednjimi državami, ki trenutno nimajo perspektive postati članice EU. Okrepljeno politično in ekonomsko soodvisnost obravnava kot sredstvo za pospeševanje stabilnosti, varnosti in trajnostnega razvoja znotraj in zunaj EU. Na junijskem vrhu Evropskega sveta v Solunu lani

je Solana v govoru *A Secure Europe in a better World* predstavil tri strateške cilje EU: prispevati k stabilnosti in dobremu vladanju [governance] v neposredni soseščini, zgraditi mednarodni red, ki bo temeljil na bolj učinkovitem multilateralizmu, spoprijemati se z novimi in starimi grožnjami.

V duhu OVSE-jeve Platforme za kooperativno varnost, ki izraža pomembnost komplementarnosti in koordinacije z drugimi mednarodnimi organizacijami, sredozemski dialog v okviru OVSE dopolnjuje ostale organizacije pri pospeševanju partnerstva.

Kontaktno skupino za Sredozemlje redno obvešča o dogajanju in razvoju Barcelonskega procesa predstavnik predsedstva EU. Predsednik Kontaktne skupine za Sredozemlje je k sodelovanju povabil predstavnika mednarodnega sekretariata Nata, da poroča Kontaktni skupini za Sredozemlje in sredozemskim državam partnericam o dejavnostih in razvoju Sredozemskega dialoga Nato. Načrtuje se skupna organizacija med OVSE in Nato glede nekaterih seminarjev v prihodnje. V OVSE ugotavljajo, da bosta EU in OVSE v bližnji prihodnosti prisiljena sodelovati,¹³¹ trenutno pa ne obstaja nikakršna medorganizacijska koordinacija.¹³²

¹³¹ Elektronski intervju z Elizabeth Abela, Senior External Co-operation Officer, Office of the Secretary General 13.7.2003.

¹³² Uslužbenec Generalnega direktorata za zunanje odnose Evropske komisije je v elektronskem intervjuju 20.6.2003 povedal, da so predstavniki EU sicer imeli neformalne razgovore z OVSE, vendar dejavnosti te organizacije v Sredozemlju niso toliko vsebinske narave kot dejavnosti EU, kar ne kaže na resno možnost medorganizacijske koordinacije. Ta naj bi se v prihodnje razvijala med Natom in EU.

6 SKLEP

Glede na teoretična izhodišča na konkretnem primeru Sredozemlja ugotavljamo, da EU, Nato in OVSE vidijo v nekaterih pojavih v Sredozemlju (migracije, neuravnotežen ekonomski razvoj, proliferacija orožja ipd.) grožnje evropski varnosti. Dialoge, ki so jih trije obravnavani akterji oblikovali za sodelovanje s Sredozemljem, razumemo kot odziv na zaznano ogroženost evropskega varnostnega kompleksa. Zato so imeli smoter (upravljanje varnostnih razsežnosti Sredozemlja, da se preprečijo negativni učinki ne/razvojev na evropsko varnost) in sredstva (nagrajevanje znotraj dialogov, najbolj očitno skozi ekonomsko poglavje ESP), s katerimi so dosegli zmerne učinke (sredozemske partnerice sodelujejo v dialogih, čeprav so odklonilne do sodelovanja na področjih varnosti v ožjem smislu). EU, Nato in OVSE so pri posameznih vprašanjih varnostni Sredozemlja naredili vsebinski premik. Hipotezo, da so varnostni akterji evropskega kompleksa oblikovali Sredozemske dialoge oz. Evro-sredozemsko partnerstvo predvsem kot sredstvo za omejevanje groženj svoji varnosti, ki naj bi prihajale iz ali preko Sredozemlja, in za reševanje dolgoročnih problemov te regije, potrjujemo. Ni mogoče trditi, da so s strani EU pozitivno ocenjeni ekonomski rezultati le stranski produkt uspešnega omejevanja groženj evropski varnosti. Niti ni mogoče trditi, da sodelovanje sredozemskih partneric ne prispeva k bolj varnemu evro-sredozemskemu področju (in posledično evropskemu, tudi če je bil to izključni motiv EU za oblikovanje ESP). Prej obratno. Dosedanji razvoji v sodelovanju s sredozemskimi državami partnericami kažejo, da le-te najbolj intenzivno sodelujejo v dejavnostih ESP, ki najbolj ustreza njihovim, predvsem ekonomskim potrebam. Drugo hipotezo, da je ESP EU med vsemi pobudami najbolj primeren okvir za krepitev stanovitnosti in varnosti v Sredozemlju, potrjujemo. ESP, oblikovana posebej za naslavljanje in upravljanje kompleksnega varnostnega okolja Sredozemlja, združuje največjo število držav, s sredozemskimi partnericami sodeluje na bilateralni in multilateralni ravni, vzpodbuja sodelovanje na ravni Jug – Jug, (zaenkrat neuravnotežena) institucionalna struktura omogoča udeležnim državam redne kontakte. Od prostotrgovinskih sporazumov sredozemske partnerice pričakujejo funkcionalne koristi. Tudi pristop OVSE sicer temelji na več dimenzijah varnosti, vendar je sredozemska dimenzija OVSE izjemno omejena. Čeprav večina sredozemskih partnerskih držav dvomi o pomenu Nata, so v dejavnosti te organizacije vključene bolj neposredno in bolj redno od dejavnosti OVSE. OVSE, ki sodelovanje s sredozemskimi partnerskimi državami omejuje na seminarsko diplomacijo in obiske predstavnikov iz teh držav v misijah OVSE, v Sredozemlju ne uživa ne odobravanja ne zavračanja, kot je to v primeru ostalih dveh organizacij (posebej Nata), do katerih so sredozemske partnerice istočasno skeptične in pripravljene na (omejeno) sodelovanje. Deloma se torej dopolnjujeta ESP in Sredozemski dialog Nata, širokemu razponu varnostnih ali z varnostjo povezanih vprašanj v okviru Barcelonskega procesa predstavljajo vojaške aktivnosti Nata posebno vrednost za krepitev

zaupanja in posledično varnega sredozemskega okolja in evro-sredozemskega prostora. OVSE v tem smislu ne ponuja posebnega prispevka, ki bi ESP dopolnjeval. Tretjo hipotezo torej deloma potrjujemo, zavračamo pa v tistem delu, ki se nanaša na nekomplementarnost dialoga Nata z dialogom OVSE. Med tema dialogoma se podvaja predvsem seminarska dimenzija dialoga (kar dejansko pomeni pretežni del dejavnosti OVSE), a kljub temu ni mogoče trditi, da se omenjena dialoga sploh ne dopolnjujeta. V počasnem procesu graditve »skupne osnove« med evropskim varnostnim kompleksom in fragmentiranim sredozemskim okoljem bi bilo preuranjeno dialog v okviru OVSE šteti na nepomemben.

LITERATURA

Knjige

- Benko, Vladimir (2000) *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Publicistično in znanstveno središče.
- Bretherton, Charlotte, John Vogler (1999) *The European Union as a Global Actor*. London and New York: Routledge.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, Jaap de Wilde (1998) *Security. A New Framework For Analysis*. Boulder, London: Lynne Rienner.
- Grizold, Anton (1999) *Evropska varnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Keohane, Robert O. in Joseph S. Nye (1989) *Power and Interdependence*. New York: HarperCollins.
- Larrabee, Stephen, Jerrold Green, Ian O. Lesser in Michele Zanini (1998) *NATO's Mediterranean Initiative: Policy Issues and Dilemmas*. Santa Monica, California: RAND (MR-975-IMD).
- Lister, Marjorie (1997) *The European Union and the South: Relations with Developing Countries*. London, New York: Routledge.
- Petrič, Ernest (1984) *Pravica do samoodločbe*. Maribor: Založba obzorja.
- Piening, Christopher (1997) *Global Europe: The European Union in the World Affairs*. Boulder, London: Lynne Rienner.
- Pierros, Filippos, Jacob Meunier, Stan Abrams (1999) *Bridges and Barriers: The European Union's Mediterranean Policy, 1961-1998*. Aldershot, Brookfield, Singapore, Sydney: Ashgate.
- Trapans, Jan Arvedes (2003) *Severnoatlantsko zavezništvo včeraj in danes*. Paris, Ljubljana: Atlantic Treaty Association in Združenje Atlantski svet Slovenije.
- Xenakis, Dimitris K., Dimitris N. Chrysochoou (2001) *The emerging Euro-Mediterranean System*. Manchester and New York: Manchester University Press.

Poglavja iz zbornikov

- Aliboni, Roberto (1999a) European Union Security Perceptions and Policies Towards the Mediterranean. V Blank, Stephen J. (ur.) *Mediterranean Security*, 125-141. Carlisle: Strategic Studies Institute.
- Barbé, Esther (1998) Balancing Europe's Eastern and Southern Dimensions. V Zielonka, Jan (ur.) *Paradoxes of European Foreign Policy*, 117-129. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International.
- Barbé, Esther, Ferran Izquierdo (1997) Present and Future of Joint Actions for the Mediterranean Region. V Holland, Martin (ur.) *Common Foreign and Security policy: the Record and Reforms*, 120-135. London and Washington: PINTER.

Cohen, Richard (2001) Cooperative Security: From Individual Security to International Stability. V Cohen, Richard in Michael Mihalka *Cooperative Security: New Horizons for International Order* (Marshall Center Paper Nr. 3), 1-27. Garmisch-Partenkirchen: George C. Marshall European Center for Security Studies.

Couloumbis, Theodore in Thanos Veremis (1999) Introduction: The Mediterranean in Perspective. V Stavridis, Stelios, Theodore Couloumbis, Thanos Veremis, Neville Waites (ur.) *The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s*, 1-21. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London: MacMillan Press Ltd.

De Santis, Nicola (2003) NATO's Agenda and the Mediterranean Dialogue. V Brauch, Hans Günter, P.H. Liotta, Antonio Marquina, Paul F. Rogers, Mohammad El-Sayed Selim (ur.) *Security and Environment in the Mediterranean: Conceptualising Security and Environment Conflicts*, 177-180. Heidelberg: Springer-Verlag, dostopno na <http://www.nato.int/med-dial/2003/0304-book.pdf>, 21.11.2003.

De Vasconcelos, Álvaro (2002a) Conclusion and Recommendations: Priorities for the European Union's Mediterranean Security Policy. V De Vasconcelos, Álvaro (koordinator) *A European Strategic Concept for the Mediterranean*, 39-58. Lisbon: Instituto de Estudos Estratégicos e Internacionais.

Grizold, Anton (1996) Grožnje centralno-vzhodnoevropski in mediteranski regiji ter ustvarjanje nove evropske varnostne ureditve. V Anžič, Andrej (ur.) *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav*, 19-27. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

Hollis, Rosemary (2000) Barcelona's First Pillar: An Appropriate Concept for Security Relations? V Behrendt, Sven, Christian-Peter Hanelt (ur.) *Bound to Cooperate – Europe and the Middle East*, 107-130. Gütersloh: Bertelsmann Foundation Publishers.

Hyde-Price, Adrian (2001) »Beware the Jabberwock!«: Security Studies in the Twenty-First Century. V Gärtner, Heinz, Adrian Hyde-Price, Erich Reiter (ur.) *Europe's new security challenges*, 27-54. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Joffé, George (2001) European Multilateralism and Soft Power Projection in the Mediterranean. V Tanner, Fred (ur.) *The EU as a Security Actor in the Mediterranean: ESDP, Soft Power and Peacemaking in Euro-Mediterranean Relations* (Zürcher Beiträge zur Sicherheitspolitik und Konfliktforschung Nr.61), 31-56. Zürich: Forschungsstelle für Sicherheitspolitik und Konfliktanalyse der ETH Zürich.

Lipschutz, Ronnie D. (1998) On security. V Lipschutz, Ronnie D. (ur.) *On security*. New York: Columbia University Press. *Columbia International Affairs Online*, dostopno na <http://www.ciaonet.org/book/lipschutz/lipschutz11.html>, 12.1.2002.

Nation, R. Craig (1999) Greek-Turkish Rivalry and the Mediterranean Security Dilemma. V Blank, Stephen J. (ur.) *Mediterranean Security Into the Coming Millenium*, 279-314. Carlisle: Strategic Studies Institute.

Ortega, Martin (2003) A new EU policy on the Mediterranean?. V Batt, Judy, Dov Lynch, Antonio Missiroli, Martin Ortega, Dimitrios Triantaphyllou *Partners and neighbours: a CFSP for a wider Europe* (Chaillot Papers, n° 64), 86-101. Paris: Institute for Security Studies.

Prezelj, Iztok (2001b) Nujnost medorganizacijskega sodelovanja pri zagotavljanju nacionalne in mednarodne varnosti. V Pagon, Milan (ur.) *Dnevi varstvoslovja*, 809-818. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

Selim, Mohammad El-Sayed (1999) Arab Perceptions of the European Union's Euro-Mediterranean Projects. V Blank, Stephen J. (ur.) *Mediterranean Security Into the Coming Millenium*, 143-158. Carlisle: Strategic Studies Institute.

Smith, Karen E. (1998) The instruments of European Union Foreign Policy. V Zielonka, Jan (ur.) *Paradoxes of European Foreign Policy*, 67-85. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International.

Spencer, Claire (2001b) The EU as a Security Actor in the Mediterranean: Problems and Prospects. V Tanner, Fred (ur.) *The EU as a Security Actor in the Mediterranean: ESDP, Soft Power and Peacemaking in Euro-Mediterranean Relations* (Zürcher Beiträge zur Sicherheitspolitik und Konfliktforschung Nr.61), 9-30. Zürich: Forschungsstelle für Sicherheitspolitik und Konfliktanalyse der ETH Zürich.

Taylor, Trevor (2000) The Critical Dialogue Reconsidered. V Behrendt, Sven, Christian-Peter Hanelt (ur.) *Bound to Cooperate – Europe and the Middle East*, 244-262. Gütersloh: Bertelsmann Foundation Publishers.

Tsardanidis, Charalambos, Yannis Nicolau (1999) Cyprus Foreign and Security Policy: Options and Challenges. V Stavridis, Stelios, Theodore Couloubis, Thanos Veremis, Neville Waites (ur.) *The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s*, 171-194. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London: MacMillan Press Ltd.

Wæver, Ole (1998) Securitization and Desecuritization. V Lipschutz, Ronnie D. (ur.) *On security*. New York: Columbia University Press. *Columbia International Affairs Online*, dostopno na <http://www.ciaonet.org/book/lipschutz/lipschutz13.html>, 17.1.2002.

Wæver, Ole, Barry Buzan (2000) An Inter-Regional Analysis: NATO's New Strategic Concept and the Theory of Security Complexes. V Behrendt, Sven, Christian-Peter Hanelt (ur.) *Bound to Cooperate – Europe and the Middle East*, 55-106. Gütersloh: Bertelsmann Foundation Publishers.

Članki

Aliboni, Roberto (2002) Upgrading Political Responses in the Mediterranean. *International Spectator* Vol. 37 No.2, 103-112.

Ambrosetti, Massimo (2001) NATO's Mediterranean Dialogue. *International Spectator* Vol. 36 No.1, 83-89.

Attinà, Fulvio (2003) The Euro-Mediterranean Partnership Assessed: The Realist and Liberal Views. *European Foreign Affairs Review* Vol. 8 No. 2, 181-199.

Baldwin, David A. (1995) Security Studies and the End of the Cold War. *World Politics* 48 (October 1995), 117-41.

Baldwin, David A. (1997) The concept of security. *Review of International Studies* 23 (1), 5-26.

Baylis, John (1998) European Security in the Post-Cold War Era: The Continuing Struggle between Realism and Utopianism. *European Security* Vol.7 No.3, 14-27.

Behnke, Andreas (2000) Inscriptions of Imperial Order: NATO's Mediterranean Initiative. *The International Journal of Peace Studies*, Vol.5 No.3, dostopno na http://www.gmu.edu/academic/ijps/vol5_1/behnke.htm, 30.5.2003.

Biscop, Sven (2002) Network or Labyrinth? The Challenge to Co-ordinating Western Security Dialogues with the Mediterranean. *Mediterranean Politics* Vol.7 No.1, 92-112.

Biscop, Sven (2003) Opening up the ESDP to the South: A Comprehensive and Cooperative Approach to Euro-Mediterranean Security. *Security Dialogue* Vol.34 No.2, 183-197.

Buzan, Barry (1991) New patterns of global security in the twenty-first century. *International Affairs* Vol.67 No.3, 431-451.

De Vasconcelos, Álvaro (2002c) Seven Points on the Euro-Mediterranean Partnership. *International Spectator* Vol. 37 No.2, 113-119.

Dokos, Thanos P. (2000) The Proliferation of Weapons of Mass Destruction in the Mediterranean: The Threat to Western Security. *Mediterranean Politics* Vol.5 No.3, 95-116.

Guazzone, Laura (2000) Who Needs Conflict Prevention in the Mediterranean. *International Spectator* Vol.35 No.1, 83-102.

Guth, Joanne in Victoria Chomo (2002) The Euro-Mediterranean Partnership. *International Economic Review* March/April 2002, 6-10. *Columbia International Affairs Online*, dostopno na http://www.ciaonet.org/olj/ier/2002_marapr/ier_ma02b.pdf, 5.10.2003.

Rotar, Braco (1993) Kje je Mediteran?. *Mediteran v Sloveniji* (Časopis za kritiko znanosti) let. XXI št. 158-159, 15-24.

Kotnik-Dvojmoč, Igor (2000/2001) Varnostna tveganja in grožnje v sodobnem svetu. *UJMA* št. 14-15, 215-223.

Krupnick, Charles (1998) Europe's Intergovernmental NGO: The OSCE in Europe's Emerging Security Structure. *European Security* Vol.7 No.2, 30-53.

Lake, David A. (2001) Beyond Anarchy: The Importance of Security Institutions. *International Security* Vol.26 No.1, 129-160.

Marquina, Antonio (1997) Security and political stability in the Mediterranean. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals* 37/1997, dostopno na <http://www.strademed.org/FR/ressources/fondsdocumentaire/Marquina.htm>, 4.5.2003.

Philippart, Eric (2003) The Euro-Mediterranean Partnership: A Critical Evaluation of an Ambitious Scheme. *European Foreign Affairs Review* Vol.8 No.2, 201-220.

Prezelj Iztok (2001a) Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družni: razreševanje nekaterih terminoloških dilem. *Teorija in praksa* let.38 št.1, 127-141.

Pugh, Michael (2001) Mediterranean Boat People: A Case for Co-operation?. *Mediterranean Politics* Vol.6 No.1, 1-20.

Sezgin, Yüksel (2000) Does Islam Pose a Threat to the West?. *Perceptions* Vol.V No.2, 63-76.

Soltan, Gamal A. Gawad (2001) Security Perceptions in the Arab World and Euro-Med Relations. *International Spectator* Vol.36 No.1, 5-11.

Spencer, Claire (2001a) The EU and Common Strategies. *European Foreign Affairs Review* Vol.6 No.1, 31-51.

Tayfur, Fatih M. (2000) Security and Cooperation in the Mediterranean. *Perceptions* Vol.5 No.3, dostopno na www.mfa.gov.tr/grupa/percept/V-3/mftayfur-10.htm, 12.10.2002.

Članki iz elektronskih publikacij

Bin, Alberto (1998) »Strengthening cooperation in the Mediterranean: NATO's contribution«. V NATO Review Webedition Vol. 46 (1998) No.4. <http://www.nato.int/docu/review/1998/9804-07.htm>, 28.11.2002.

Schulte, Gregory L. (1995) »Responding to Proliferation: NATO's Role«. V NATO Review Webedition Vol. 43 (1995) No. 4. <http://www.nato.int/docu/review/1995/9504-3.htm>, 11.6.2003.

Nordam, Jette (1997) »The Mediterranean dialogue: Dispelling misconceptions and building confidence«. V NATO Review Webedition Vol. 45 (1997) No. 4. <http://www.nato.int/docu/review/1997/9704-6.htm>, 12.6.2003.

De Santis, Nicola (1998) »The future of NATO's Mediterranean initiative«. V NATO Review Webedition Vol. 46 (1998) No. 1. <http://www.nato.int/docu/review/1998/9801-10.htm>, 12.6.2003.

Raziskovalna poročila

Attinà, Fulvio (2002) »Security cooperation at the regional level: from opposed military alliances to security partnerships. Is the Mediterranean region on the right track?«. Catania: University of Catania, Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics, JMWP No. 45.

Calleya, Stephen C. (2000) »Is the Barcelona Process Working? EU Policy in the Mediterranean«. Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, Zentrum für Europäische Integrationsforschung, Discussion Paper C75.

Haddadi, Said (1999) »The Western Mediterranean as a Security Complex: A *liasion* between the European Union and the Middle East«. Catania: University of Catania, Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics, JMWP No. 24.

Johansson, Elisabeth (2002) »The distant neighbours – EU, Middle East, North Africa and the Euro-Mediterranean Partnership«. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Observatori de Política Exterior Europea, Working paper n. 37.

Koehler, Hans (1997) »U.S.-European Relations After the End of the East-West Conflict: Implications for Euro-Mediterranean Co-operation«. Wien: International Progress Organization, Occasional Paper Series, No. 1. <http://i-p-o.org/medit.htm>, 6.9.2001.

Liguori, Chiara (2001) »Europa e Maghreb: Ipotesi per nuove forme di cooperazione nel quadro del Partenariato Euro-Mediterraneo«. Valletta: University of Malta, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Italian Chair Working Papers in EuroMediterranean Relations and Politics, ICWP No. 2.

Marquina, Antonio in Mohammad Selim (2003) »Security Concepts, Institutions and Strategies for Co-operation Partnership and Conflict Prevention in the Mediterranean«. Madrid: UNISCI, UNISCI Discussion Papers, Mayo de 2003.

Ormanci, Eme Ye Bagdagul (2000) »Mediterranean Security Concerns and Nato's Mediterranean Dialogue«. Brussels: NATO. <http://www.nato.int/acad/fellow/98-00/ormanci.pdf>, 12.1.2003.

(2002) European Defence – Perceptions vs. Realities (EuroMeSCo Paper 17, Working Group III –

First Year Report: IEEI, CIDOB, GERM). Lisboa: EuroMeSCo Secretariat at the EEEI.

(2002) Security and Common Ground in the Euro-Med Partnership (EuroMeSCo Paper 16, Working Group I – First Year Report: IAI, AEI). Lisboa: EuroMeSCo Secretariat at the EEEI.

Prispevki, analize z medmrežja

Aliboni, Roberto (1999b) »The Charter for Peace and Stability in the Mediterranean«. Rome: Istituto Affari Internazionali. *Columbia International Affairs Online*.
<http://www.ciaonet.org/wps/air01/air01.html>, 21.9.2002.

Bicchi, Federica (2002) »From Security to Economy and Back? Euro-Mediterranean Relations in Perspective«. S. Domenico di Fiesole: European University Institute.
<http://ies.berkeley.edu/research/bicchionvergenceofciv.doc>, 24.2.2003.

Icduygu, Ahmet in Turgay Unalan (2001) »Tides between Mediterranean Shores: Undocumented Migration in the South of Europe«. Salvador/Brazil: XXIV IUSSP General Population Conference.
http://www.iussp.org/Brazil2001/s20/S26_04_Icduygu.pdf, 18.2.2003.

Johansson, Elisabeth (2001) »Cooperative Security in the 21st century? NATO's Mediterranean Dialogue«. Granada: Universidad de Granada, Conferencia Internacional »La seguridad europea en el siglo XXI«, 5-9 noviembre de 2001.
<http://www.ugr.es/~ceas/Documentacion%20Mediterraneo/2.pdf>, 27.5.2003.

Kovalsky, Nicolai A. (1998) »Security Considerations in the Mediterranean and the Middle East: A Russian Perspective«. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy.
http://www.eliamep.gr/_admin/upload_publication/203_1en_occ.PDF, 12.4.2003.

Monem Said Aly, Abdel in Kadry Said, Mohamed (2002) »NATO & South Mediterranean in Search of a Concert for Moderation, Cooperation and Peace«.
<http://www.nato.int/docu/conf/2002/c020930/c020930b.pdf>, 26.5.2003.

Stivachtis, Yiannis (1999) »European Union's Mediterranean Security Policy: An Assessment«. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy.
http://www.eliamep.gr/_admin/upload_publication/182_1en_occ.PDF, 17.11.2002.

Whitman, Richard G. (1998) »Core, Periphery and Security in Europe«. Tucson: International Studies Association. *Columbia International Affairs Online*.
<http://www.ciaonet.org/conf/whr01/>, 22.11.2002.

Dokumenti, notranji akti institucij in govori

(1995) Barcelona declaration.
http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm, 17.10.2001.

(2000) Common strategy of the European Union on the Mediterranean Region (adopted at the European Council at Santa Maria da Feira, Portugal on 19-20 June 2000).
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/common_strategy_med_en.pdf, 23.10.2001.

(2003) Communication from the Commission to the Council and European Parliament. *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours* (Brussels, 11.3.2003). COM (2003) 104.
http://europa.eu.int/comm/external_relations/we/doc/com03_104_en.pdf, 18.6.2003.

(1998) Euromed ad hoc ministerial meeting, Palermo, 3-4 June 1998, Concluding statement by Robin Cook, UK Presidency.

http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/malta/conc_en.htm, 13.2.2003.

(2001) Euro-Mediterranean Conference of Ministers for Foreign Affairs, Brussels, 5-6 October 2001, Presidency Conclusions.

http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/bxl/conc_en.htm, 13.2.2003.

(1997) European Union Consolidated Treaties. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

(2002) 5th Euro-Mediterranean Conference of Foreign Ministers, Valencia, 22-23 april 2002, Euro-Mediterranean Conference aims to boost the Barcelona Process despite Middle East Crisis.

http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/val/index.htm, 13.2.2003.

(2000) Fourth Euro-Mediterranean Conference of Foreign Ministers, Marseilles, 15-16 November 2000, Presidency formal Conclusions.

http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/marseilles/conclusions_en.pdf, 13.2.2003.

(1975) Helsinki Final Act.

<http://www.osce.org/docs/english/1990-1999/summits/helfa75e.htm>, 10.11.2001.

List of NATO's Communiqués since 1990 Referring to the Mediterranean Region and/or NATO's Mediterranean Dialogue.

<http://www.nato.int/med-dial/comm.htm>, 5.11.2001.

MEDA I Regulation. Council Regulation EC/1488/1996.

http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/cr1488_96_en.pdf, 19.11.2002.

MEDA II Regulation. Council Regulation EC/2698/2000.

http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/cr2698_00_en.pdf, 6.2.2003.

2002 Mediterranean Dialogue Work Programme.

<http://www.nato.int/med-dial/2002/mdwp-2002.pdf>, 15.6.2003.

2003 Mediterranean Dialogue Work Programme.

<http://www.nato.int/med-dial/2003/mdwp-2003.pdf>, 15.6.2003.

(2002) OSCE Relations with Mediterranean Partners for Co-operation. Wien: OSCE Office of the Secretary General, External Co-operation Section.

Patten, Chris (2001) Common strategy for the Mediterranean and reinvigorating the Barcelona process – Speech/01/49, European Parliament – Joint debate – Brussels, 31 January 2001.

http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/speech_01_49.htm, 13.3.2003.

(2001) Pogodba iz Nice, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji, Pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekatere z njimi povezane akte.

[http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/E64426F703917E30C1256D04004004A4DE3/\\$file/XVIII+-+SL.doc](http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/E64426F703917E30C1256D04004004A4DE3/$file/XVIII+-+SL.doc), 4.2.2003.

(1997) Second Euro-Mediterranean Ministerial Conference, Malta, 15 and 16 April 1997, Conclusions.

http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/malta/conc_en.htm, 13.2.2003.

(2003) Sixth Euro-Med Foreign Ministers (Reinforcing and bringing the Partnership forward), Naples, 2-3 December 2003, Presidency conclusions.
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euomed/conf/naples/index.htm, 18.12.2003.

Solana, Javier (2003) *A Secure Europe in a better World* (European council, Thessaloniki 20.6.2003).
<http://ue.eu.int/pressdata/EN/reports/76255.pdf>, 16.9.2003.

(1991) The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council.
<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm>, 4.11.2001.

(1999) The Alliance's Strategic Concept approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999.
<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>, 5.11.2001.

(2003) The Euro-Mediterranean Mid-Term Meeting of Foreign Ministers, Crete, 26-27 May 2003, Overview.
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/cret/index.htm, 26.6.2003.

(1949) The North Atlantic Treaty.
<http://www.nato.int/docu/basicxt/treaty.htm>, 4.11.2001.

(2002) The OSCE's Mediterranean Dialogue, Speaking points by Elizabeth Abela, Senior External Co-operation Officer, in NATO's Mediterranean Co-operation Group, Brussels 12 July 2002.

(1999) Third Euro-Mediterranean Conference of Foreign Ministers, Stuttgart, 15-16 April 1999, Chairman's formal Conclusions.
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/stutg/conc_en.htm, 13.2.2003.

(2002) 34th meeting of the Committee of Representatives of the Member States of the European Center for Global Interdependence and Solidarity, Speaking points by Elizabeth Abela, Senior External Co-operation Officer, Agenda Item 3: Development and Dialogue in the Mediterranean basin – The role of OSCE, Valencia 24 May 2002.

(2002) Upgrading the Mediterranean Dialogue including an inventory of possible areas of cooperation.
<http://www.nato.int/med-dial/upgrading.htm>, 4.3.2002.

Drugo

(2002) Euromed Information Notes, Euro-Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities. Brussels: European Commission.

(2000) OSCE Handbook (third edition) (Kemp, Walter, Michal Olejarnik, Victor-Yves Ghebali, Andrei Androsof, Keith Jinks, ur.). Vienna: Secretariat of the Organization for Security and Co-operation in Europe.

Microsoft Encarta Encyclopedia 2002.

Prezelj, Iztok (2000): Varnost sodobne družbe kot večdimenzionalni pojav (oblikovanje metodološkega modela proučevanja ogrožanja varnosti) (magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

(2001) Priročnik o zvezi NATO. Brussels: Office of Information and Press.

(2001) Regional Strategy Paper 2002–2006 & Regional Indicative Programme 2002–2004. Brussels: European Commission.

(2000) The Barcelona process, five years on 1995–2000. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

(2002) The Barcelona Process, The Europe-Mediterranean Partnership 2001 review. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

The new Grolier Multimedia Encyclopedia 1993.

Medmrežni viri

De Vasconcelos, Álvaro (2002b) Europe's asymmetric equation (revised version 06/2002). <http://ies.berkeley.edu/research/Vasconcelos.pdf>, 28.5.2003.

EURO-ARAB Dialogue (1996). <http://www.medeia.be/?page=2&lang=en&doc=55>, 17.4.2003.

Euromed Special Feature (2001) Issue 21, 3 May 2001. http://www.cijdelors.pt/_update_/pdf/Meda/EuromedSpecialFeature3Maio2001.pdf, 23.5.2003.

Foreign Ministry Publications: Cyprus 7 Questions & Answers. <http://www.mfa.gov.tr/grupe/eh/eh07.htm>, 18.2.2003.

Immigration in the European Union: Population by nationality of some Mediterranean countries citizens in the European Union, European Institute for Research on Mediterranean and Euro-Arab Cooperation (Eurostat, statistical selection Europe Agency 27-04-1998). <http://www.medeia.be/site.html?page=10&lang=en&doc=280>, 16.9.2002.

Issues and Concerns: Water in the Mediterranean Region. <http://www.planbleu.org/indexa.htm>, 17.9.2003.

Kajnič, Sabina (2003) The Impact of Enlargement on the Euro-Mediterranean Partnership (with special reference to Slovenia). <http://www.euromed-seminars.org/mt/seminar14/sabinakajnc.pdf>, 15.11.2003.

The EU's relations with Libya. http://europa.eu.int/comm/external_relations/lybia/intro/index.htm, 13.3.2003.

Water Disputes in the Euphrates – Tigris Basin, Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/adg/adgb/Chap1c.HTM>, 16.4.2003.

Referat na seminarju, elektronska intervjuja

Elektronski intervju z neimenovanim uslužbencem Evropske komisije, Generalni direktorat za zunanje odnose, 20. junij 2003.

Elektronski intervju z uslužbenko Generalnega sekretariata OVSE (Urad generalnega sekretarja) Elizabeth Abela, 13. julij 2003.

Referat Alberta Bina (koordinator Sredozemskega dialoga Nata) *NATO's Mediterranean Dialogue* na seminarju »Confidence-Building Measures and Confidence- and Security-Building Measures: The OSCE Experience and its Relevance for the Mediterranean Region«, Portorož, 30. in 31. oktober 2000.

PRILOGE

Priloga 1: Zemljevid Sredozemlja (vir: <http://alabamamaps.ua.edu/world/europe/med2.jpg>)

Produced by the Cartographic Research Lab
University of Alabama

Priloga 2: Populacija državljanov sredozemskih držav v EU (1. januar 1995), 1998.

	EU (15)	Belgija	Danska	Nemčija	Grčija	Španija	Francija*	Irska**	Italija***	Luksemburg	Nizozemska	Avstrija	Portugalska**	Finska	Švedska	Združeno kraljestvo VB in SI
Celotna populacija	369,394,216	10,130,574	5,215,718	81,538,600	10,442,863	39,169,639	56,651,955	3,598,400	57,268,600	406600	15,424,122	8,039,865	9,912,100	5,098,754	8,816,381	57,680,000
Število tujcev, od tega državljanov	17,562,792	922,338	196,705	6,990,510	152,834	460,766	3,596,602	96,400	683,564	132500	757,138	720,911	157,073	62,012	537,441	2,096,000
Cipra	21,814	-	29	1,139	138	-	-	-	296	-	51	-	2	24	135	20,000
Malte	10,262	-	15	313	52	23	-	-	700	-	100	-	3	6	50	9,000
Turčije	2,668,690	85,981	34,967	1,965,577	3,108	315	197,712	-	3,733	-	182,089	142,970	65	1,178	21,995	29,000
Alžirije	652,810	10,001	394	19,085	189	3,201	614,207	-	-	-	933	-	-	222	578	4,000
Egipta	41,521	-	520	13,370	7,054	667	6,341	-	-	-	4,548	-	-	197	824	8,000
Maroka	1,034,331	143,969	3,227	82,412	369	63,939	572,652	-	-	-	158,653	-	-	597	1,513	7,000
Tunizije	244,971	5,714	452	27,359	327	394	206,336	-	-	-	2,124	-	-	149	1,116	1,000
Izraela	21,657	1,985	583	9,693	624	323	2,908	-	-	-	1,501	-	81	216	743	3,000
Jordanije	16,540	290	760	12,517	1,394	609	-	-	-	-	320	-	-	109	541	-
Libanona	92,251	1,901	4,402	54,269	2,890	1,102	20,953	-	-	-	985	-	-	109	6,640	2,000
Palestine	179	-	-	-	26	153	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sirije	34,722	-	589	18,310	2,345	918	6,104	-	-	-	2,126	-	-	74	4,256	-
Delež državljanov zgornjih držav v % glede na celotno populacijo	1.31	2.47	0.88	2.70	0.18	0.18	2.87	-	0.01	-	2.29	1.78	0.00	0.06	0.44	0.14
Delež državljanov zgornjih držav v % glede na število vseh tujih državljanov	28	27	23	32	12	16	45	-	1	-	47	20	0	5	7	4

*Podatki iz popisa prebivalstva leta 1990 – velja za francoska mesta.

**Rezultati raziskave o delovni sili; za Irsko veljajo začasni predhodni podatki, 1995.

*** Podatki Sveta Evrope.

Vir: Eurostat (statistical selection Europe Agency 27-04-1998) v Immigration in the European Union: Population by nationality of some Mediterranean countries citizens in the European Union, European Institute for Research on Mediterranean and Euro-Arab Cooperation, <http://www.medea.be/site.html?page=10&lang=en&doc=280>, 16.5.2003.

Priloga 3: MEDA obveze in izplačila po državah 1995–2000 in obveze 2000–2001 (v milijonih evrov)

MEDA Bilateral.	1995	1996	1997	1998	1999	Skupaj 1995-1999 obveze	Skupaj 1995-1999 izplačila	Skupaj izplačila 1995-1999 v %	2000	2001	Skupaj obveze 1995-2001
Alžirija	-	-	41	95	28	164	30	18,3	30,2	60	254,2
Egipt	-	75	203	397	11	686	157	22,9	12,7	-	698,7
Jordanija	7	100	10	8	129	254	108	42,5	15	20	289
Libanon	-	10	86	-	86	182	1	0,5	-	-	182
Maroko	30	-	235	219	172	656	127	19,3	140,6	120	916,6
Sirija	-	13	42	-	44	99	0	0	38	8	145
Tunizija	20	120	138	19	131	428	168	39,3	75,7	90	593,7
Turčija	-	33	70	132	140	375	15	4	310,4	147	832,4
Zahodni breg/Gaza	3	20	41	5	42	111	54	48,6	96,7	-	207,7
Skupaj bilateral.	60	371	866	875	783	2955	660	22,3	719,3	445	4119,3
Skupaj regionalno s.	113	32	93	46	133	480	230	42,3	159,8	228,3	806,1
Tehnična pomoč	-	-	22	20	21	63			-	84,1	146,1
Skupaj	173	404	981	941	937	3435	890	25,9	879,1	757,4	5071,5

Vir: prirejeno po Euromed Information Notes: Euro – Mediterranean Partnership and MEDA Regional Activities (2002), The Barcelona process, five years on 1995–2000 (2000).